

Verkiezingen onder de loep

Van Kieswet tot stempas

Rapportage over het verloop van de verkiezingen voor
Provinciale Staten en Waterschappen in maart 2023

Voorwoord

Een burgerinitiatief voor controle op verkiezingen

Op “de Iden van maart” heeft de Nederlandse kiezer in groten getale de stembus bezocht voor de Provinciale Staten en Waterschappen. Overigens is er niet alleen binnen landsgrenzen gekozen, maar ook daarbuiten. Tevens zijn er stemmen uitgebracht op de Caribische eilanden Bonaire, St.-Eustatius en Saba (BES), als onderdeel van het Koninkrijk. Op deze dag, de Iden oftewel zo halverwege maart, is van oudsher het gebruik dat een voorgaande periode wordt afgesloten en een nieuwe start mag worden gevierd. Zo kan dat ook opgaan voor de gepresenteerde uitslagen van deze verkiezingen. En daarmee is er voor een aantal partijen reden tot feestvreugde en geldt vooral voor de meer “gevestigde” partijen dat ze hun wonden lijken te moeten likken.

Is deze presentatie van de uitslagen echter wel legitiem? Geeft de gang naar de stembus in de ruim 9000 stemlokalen een beeld, dat in overeenstemming is met de gepresenteerde uitslagen? Kunnen we, indien nodig, met ons initiatief überhaupt geclaimde uitslagen weerleggen? Hoe verloopt het verkiezingsproces in de stembureaus? Zijn de verkiezingen volgens de bepalingen van de Kieswet uitgevoerd? Hoe zien toekomstige verkiezingen er volgens bestuurders uit?

Het is een greep uit een aantal relevante vragen die we in dit verslag van een antwoord proberen te voorzien. Het burgerinitiatief “Controle Verkiezingen”, dat mede door de auteurs van dit rapport is georganiseerd, resulteerde in een actie waarbij meer dan 1000 vrijwilligers naar hun stembureau zijn gegaan om het telproces te controleren en hun bevindingen met ons deelden.

Hoewel in dit verslag de nadruk ligt op kwalitatief onderzoek, zijn er uit de enquête (welke na afloop van de verkiezingen onder de controleurs is gehouden) ook kwantitatieve gegevens voortgekomen die de opgedane bevindingen uit het kwalitatief onderzoek ondersteunen. Een kwantitatief overzicht met betrekking tot de gefotografeerde Processen Verbaal (PV's) volgt wellicht nog. Naast de ervaringen van onze controleurs proberen we ook diverse elementen van ons verkiezingsproces te duiden.

Op voorhand kunnen we in elk geval één belangrijk wapenfeit verzilveren. We hebben in één week tijd, voor de verkiezingen uit, 1400 burgers bereid gevonden zich aan te sluiten bij een uniek initiatief dat zich richtte op de controle van het verkiezingsproces. We waren positief verrast door de spontane motivatie en vastberadenheid van deze vrijwilligers om een kritisch oog te werpen op het verloop van onze verkiezingen. Een geweldig begin! Laat dit initiatief de start zijn voor een georganiseerde, reguliere en directe betrokkenheid van burgers bij de politiek, de verkiezingen en dus de koers van ons land.

Mei 2023

Inhoudsopgave

	Pagina
Voorwoord	2
Bevindingen – De staat van onze huidige verkiezingen	5
1. Uitleg Verkiezingen - Provinciale Staten & Waterschappen	14
1.1 Kieswet	14
1.2 Kiesraad	20
1.3 Waterschappen	23
1.4 Provinciale Staten	24
1.5 Kiescolleges	27
2. Organisatie – Kernteam & controleurs	29
2.1 Kernteam	29
2.2 Aanmeldingen Controleurs	31
3. Stembureaus – Centraal, specifiek & lokaal	32
3.1 Centraal Stembureau (CSB)	32
3.2 Gemeentelijk Stembureau (GSB)	35
3.3 Opleiding, training en detachering	42
3.4 Projectmatige uitbesteding aan (semi-) private partners	43
3.5 Stemlokalen	48
3.6 Van kerk tot treinstation	50
4. Verkiezingsproces – Onregelmatigheden	53
4.1 Inleiding	53
4.2 Bevindingen evaluerende enquête onder controleurs	55
4.3 Analyse van meldingen controleurs	73
4.4 Meldingen uit Groningen	79
4.5 Meldingen uit Friesland	81

4.6 Meldingen uit Drenthe	86
4.7 Meldingen uit Overijssel	88
4.8 Meldingen uit Flevoland	91
4.9 Meldingen uit Gelderland	92
4.10 Meldingen uit Limburg	99
4.11 Meldingen uit Noord-Brabant	101
4.12 Meldingen uit Zeeland	107
4.13 Meldingen uit Utrecht	108
4.14 Meldingen uit Noord-Holland	114
4.15 Meldingen uit Zuid-Holland	123
4.16 Meldingen uit provincie, gemeente onbekend	136
4.17 Kiezers Buiten Nederland	143
4.18 Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (BES)	150
5. De nachtelijke uren – Van 15 naar 16 maart en verder	151
5.1 Verkiezingsnacht	151
5.2 Openbare zitting op 16 maart	152
6. De software – Van tablets naar OSV2020	154
6.1 Inleiding	154
6.2 Stembureau Applicaties	154
6.3 OSV2020	162

Bevindingen

De staat van onze huidige verkiezingen

Onderstaande bevindingen zijn tot stand gekomen na enerzijds de uiteenlopende componenten van het gehele verkiezingsproces, zoals dat in Nederland georganiseerd is, onder de loep te hebben genomen en anderzijds door verwerking van de opgedane ervaringen door team Controle Verkiezingen en haar controleurs. De auteurs hebben deze bevindingen geduid en, waar van toepassing, van suggesties voorzien.

- Naar aanleiding van de oproep van Controle Verkiezingen hebben 1445 burgers zich aangemeld als vrijwilliger om op 15 maart het telproces in één van de ruim 9000 stembureaus te controleren. Van deze groep hebben rond de 1120 personen daadwerkelijk invulling gegeven aan hun aanmelding.
- Uit de grootschalige terugkoppeling van de vrijwilligers (kwalitatieve en kwantitatieve data) blijkt dat in grofweg 27% van de gecontroleerde stembureaus onregelmatigheden zijn geconstateerd - variërend van afwijking van protocollen tot ronduit grove schending van de burgerrechten, welke in de meeste van deze gevallen, naast andere problemen, leidde tot een belemmering om het verkiezingsproces te controleren.
- De tellers, stembureauleden en zelfs de voorzitters zijn met regelmaat slecht op de hoogte van de Kieswet of de protocollen van de Kiesraad, met niet zelden een eigen, foutieve interpretatie van de regelgeving tot gevolg. Ook valt op dat van hogerhand onjuiste aanwijzingen komen aangaande de rechten van de controleur. Geheel in strijd met de Kieswet en door Rijksoverheid beschreven protocol, zijn controleurs in veel gevallen belemmerd om het telproces te observeren en het proces-verbaal (PV) in te zien en/ of te fotograferen.
- De aard en frequentie van bepaalde meldingen laten een patroon zien van steeds terugkerende problematiek. Gedacht moet worden aan: afwijking van de (tel)protocollen – inclusief afwijking van het belangrijke 4-ogen principe¹, gebrek aan tellers, vermoeidheid onder tellers, niet te achterhalen telfouten en afwijking van het protocol omtrent de opmaak van het proces-verbaal. Ook het door zowel tellers als stembureauleden (inclusief de voorzitter) uiten van politieke voorkeur, dan wel openlijke afwijzing van specifieke politieke partijen, is veelvoudig gerapporteerd.
- Een kleine greep uit de in dit verslag opgenomen, ogenschijnlijk kleine, incidenten maar met directe invloed op het verkiezingsproces: de toepassing van veel verschillende kieslijsten met wisselende indeling van politieke partijen, tellers die rode potloden gebruiken, gebruik van glad papier voor stembiljetten waardoor de ingevulde stem uitwisbaar was, loslatende verzegelingsstickers en ongecontroleerd gebruik van deze stickers, vrije beschikbaarheid van niet-gebruikte stembiljetten,

¹ Als onderdeel van de CRAFT-methode houdt het 4-ogenprincipe in, dat tenminste twee personen tegelijk dezelfde stembiljetten controleren en tellen.

stembiljetten die in ongemarkeerde en slecht afgesloten tassen of open kartonnen dozen werden vervoerd/ achtergelaten, storings van en lange rijen door het gebruik van de StembureauApp, overschrijfbaarheid van digitaal gepubliceerde processen-verbaal, onnodige toepassing van beveiligers en zelfs politie, gedwongen wissen van foto's van telefoons (inclusief inspectie van de telefoons), controleurs die in veelvoud contact hebben gezocht met hun gemeente en voorzitter stembureau maar voortdurend van het kastje naar de muur werden gestuurd, verplaatsing stembiljetten naar een voor de controleur moeilijk bereikbare tellocatie, het verdwijnen van overvolle tassen met stembiljetten enerzijds, en een foutieve digitale toename van stemmen voor een partij anderzijds. Het bij een stembureau binnenbrengen van volle dozen met stembiljetten na 21h00 op verkiezingsdag. Stembureaus waarbij, in de ochtenduren, de stemcontainers al moesten worden aangestampt omdat ze overvol zouden zijn en stembureaus waar, eveneens in de ochtenduren, al over noodzakelijke hertellingen werd gesproken.

- Voorts bleek dat stembureauleden, voor zover de bezetting überhaupt op orde was, regelmatig aangewezen ambtenaren waren, elkaar goed kenden, familie van elkaar waren of al jarenlang invulling gaven aan de werkzaamheden op het stembureau. De auteurs onderschrijven dat dit alles is toegestaan, maar in combinatie met de verschillende incidenten wijzen ze op de risico's ervan: zo leiden de innige banden en de lange termijn van (repetitieve) aanstelling onvermijdelijk tot (risico op) tunnelvisie, vastgeroeste handelingen, verkokering en ongewenst groepsdenken. Een enkele keer werd bovendien gemeld dat voorzitter of stembureau lid zelf politiek actief is in de desbetreffende gemeente.
- Uit de meldingen blijkt dat zelfs door leden van de Kiesraad, burgemeesters, wethouders en gemeenteambtenaren expliciet opdracht is gegeven om het fotograferen van PV's niet toe te staan, of door de controleur geconstateerde onregelmatigheden niet in het PV op te nemen.
- Van de vrijwilligers die ook in de dagen na de verkiezingen getracht hebben inzage te krijgen in de processen-verbaal tijdens de, wettelijk voorgeschreven, openbare zitting op het gemeentelijk stembureau, geeft circa 40% aan problemen te hebben ondervonden, welke varieerden van geen of foutieve informatie over datum, locatie en tijdstip van inzage tot weigering van toegang tot (een deel van) de PV's en frustratie van het proces van inzage door gemeenteambtenaren. Als voorbeeld benoemen we graag de controleur die op 16 maart in de Jaarbeurs het verbod kreeg om PV's te fotograferen, nota bene uit monde van de vice-voorzitter van de Nederlandse Vereniging Voor Burgerzaken (NVVB), die zich aan haar als "organisator" voorstelde.
- Tijdens de "coronacrisis" is, ten behoeve van de Tweede Kamerverkiezingen van 2021, het "briefstemmen" voor een specifieke doelgroep geïntroduceerd. Door de overheid zijn de risico's hiervan (schending stemgeheim en stemvrijheid) onderschreven. Toch is het briefstemmen ook ingezet voor de verkiezingen van 2023, op het onderdeel Kiezers Buiten Nederland (KBN). Tijdens de "crisis" is, in 2021, de mogelijkheid van het proces "voor-openen" van de briefstemmen

additioneel ingezet. Hoewel dit een tijdelijke en uitzonderlijke maatregel betrof, is de blauwdruk van het “voor-openen” gebruikt om ook in 2023, zonder grondslag, in te zetten. Deze onregelmatigheid is van een dusdanige omvang dat, naar het inzicht van de auteurs, de uitkomsten van KBN geen onderdeel kunnen zijn van de officiële verkiezingsuitslag.

- De voormalige Minister van BZK Ollongren heeft in een brief aan de Tweede Kamer de risico's van briefstemmen geformuleerd. Deze risico's worden door de auteurs onderschreven en aangevuld met bezwaren omtrent het volledige gebrek aan transparantie en controleerbaarheid van dit kwetsbare proces. De toepassing van briefstemmen is, in elk geval in haar huidige vorm, ongewenst.
- Met circa 570.000 niet-ingezetenen binnen Europa (de rest van de wereld nog buiten beschouwing gelaten) is de omvang van de registratie van stemgerechtigden met een slordige 6% (37.455 geregistreerden) beperkt te noemen. Gezien de inspanning om zich te registreren is het nog opmerkelijker, dat van dat aantal er 11.010 (29,4%) uiteindelijk geen stem zouden hebben uitgebracht. De Gemeente Den Haag houdt een register verkiezing kiescollege buitenland bij, welke na onderzoek niet inzichtelijk blijkt. Wat de auteurs betreft wordt de inhoud ervan doorgelicht, nog vóór het verstrijken van de bewaartermijn van drie maanden.
- De Kieswet stelt dat de retourenveloppen van het briefstemmen *ongeopend* dienen te worden aangeboden aan de voorzitter van het stembureau. Uit de PV's blijkt echter dat de voorzitter gedurende drie dagen niet actief was op het stembureau dat belast was met de verwerking van de stemmen van niet-ingezetenen.
- De verwerking van de stembiljetten van de kiezers buiten Nederland en de vaststelling van de uitslag is verspreid over meerdere dagen. Deze werkwijze maakt de monitoring van het proces in het geheel niet mogelijk. Gebleken is in elk geval, dat stapels stembiljetten op locatie werden achtergelaten om ze een dag later pas te tellen: wat de auteurs betreft een rode vlag.
Aanvullend heeft het kernteam ook een opmerkelijke melding van stemgerechtigden uit Portugal ontvangen. Deze burgers hebben het systeem “Track & Trace” aan de verstuurde retourenveloppen laten koppelen. De retourenveloppen zijn na aankomst in de “eindbestemming” gemeente Den Haag, om onduidelijke redenen in de gemeente Amsterdam geëindigd. Het betrof meerdere inzendingen, wat een eventuele verzendingsfout minder plausibel maakt.
- Het Caribische gebied en de verkiezingen voor de burgers aan de andere kant van de oceaan zijn belangrijk. Ook de invloed op de algemene uitslagen zijn niet te onderschatten. Het is Controle Verkiezingen helaas niet gelukt om hier controleurs te werven, maar de organisatie hoopt de burgers in de overzeese gebieden voor de volgende verkiezingen te kunnen activeren.
- Nederlanders mogen in de veronderstelling verkeren dat de verkiezingen op 15 maart hebben plaatsgevonden, maar feitelijk heeft het hele stem- en telproces van 8 tot en met 24 maart geduurd. Dit “uitsmeren” van het verkiezingsproces over meerdere weken is niet verenigbaar met het streven naar eerlijke verkiezingen. Naar

het idee van de auteurs kan het niet zo zijn dat enkel de “hype” van verkiezingen op één dag wordt georganiseerd, maar dienen *alle* relevante processen van de verkiezingen op diezelfde dag plaats te vinden.

- Naast de onnodig complexe structuur is ook het toegepaste tijdsplan een verstoring van het verkiezingsproces, die de controleerbaarheid en de transparantie voor de burgers in de weg staat. Het is de overtuiging van de auteurs dat het niet nodig is de verkiezingen over meerdere dagen of zelfs weken te organiseren of uit te voeren. Het op één dag organiseren van één verkiezing is daarbij het laaghangend fruit, maar vooral het schrappen van een overdaad aan procesonderdelen kan de gewenste verlichting in de, veelvuldig genoemde, “onhoudbare situatie” brengen. De werkdruk en vermoeidheid van stembureauleden lijken in bepaalde gevallen sterk overdreven maar in alle gevallen gemakkelijk te vermijden.
- Het combineren van twee verschillende verkiezingen (in dit geval: Provinciale Staten en Waterschappen) is om meerdere redenen onwenselijk. De diverse processen die ermee gemoeid zijn, waaronder de verhandeling van de stembiljetten en opmaak van het proces-verbaal, gaan in de uitvoering door elkaar lopen en dit leidt onvermijdelijk tot fouten.
- De bepaling in de Kieswet over ondertekening van het PV, schrijft voor dat dit “aanstonds” dient te gebeuren. Deze term is voor meerdere uitleg vatbaar. Zo kan de lezer menen “direct” te moeten overgaan tot ondertekening na werkzaamheden, maar ook “binnenkort” of “langzamerhand”. Dit is een onwenselijke formulering voor een handeling van aanmerkelijk belang in het verkiezingsproces.
- De instructie, in de handreiking GSB, om eventueel te wachten met ondertekenen van een opgemaakt PV staat niet alleen een goede controle in de weg, maar laat tevens het OSV-systeem (Ondersteunende Software Verkiezingen) leidend zijn voor de bepaling en vaststelling van uitslagen. Dit achten de auteurs onwenselijk.
- De openbaarheid, transparantie en controleerbaarheid van het verkiezingsproces verhouden zich tot burgerrechten en deze dienen derhalve voorop te staan. Het is niet nodig en ongepast, zo stellen de auteurs, de artikelen van de Kieswet te vervormen tot een verdachtmaking van de burger. Passages in de *handreiking GSB* (Gemeentelijk Stembureau) aangaande de mogelijkheden om handhaving in te schakelen, kunnen leiden tot een vooringenomen houding van de stembureauleden richting de belangstellende burger. Een opzienbarende illustratie hiervan is het voorval waarbij drie seniore dames, die op 15 maart slechts invulling wensten te geven aan de controle van het verkiezingsproces in een Rotterdams stembureau, door zes politieagenten, op straffe van arrestatie, uit het stemlokaal zijn gezet. De handreiking is te ver van de inhoud van de Kieswet af komen te staan en zou derhalve moeten worden herzien of geschrapt.
- De logistiek van de stembescheiden van en naar het Gemeentelijk Stembureau (GSB) vraagt nader onderzoek. Het telproces, maar ook de mogelijkheden tot hertellen, tussentijds openen, controleren en opnieuw verzegelen van de

stembescheiden vormen stuk voor stuk risico's, welke bovendien oncontroleerbaar zijn voor de kiezer.

- Het GSB en de voorzitter van elk individueel stemlokaal zouden bij de volgende verkiezingen de vastgestelde uitslagen controleerbaar moeten aanbieden, door deze duidelijk zichtbaar te afficheren naast een mondelinge presentatie voor iedere belangstellende burger, alvorens de uitslagen over te dragen aan het daartoe aangewezen centrale stembureau (gesteld dat een CSB bestaansrecht heeft). Voorts zou de fysieke uitslag (PV en alle andere stembescheiden) op locatie aanwezig moeten blijven, tenminste totdat de definitieve uitslag is vastgesteld na afdoende controle door burgers.
- De algehele burgerparticipatie in het verkiezingsproces kan in de toekomst wellicht van een breder takenpakket worden voorzien, waarbij het stem- en telproces van de verkiezingen inclusief de controle daarop veel dichterbij de kiezer komen te staan. Idealiter dient het gehele verkiezingsproces en de controle daarop een taak van burgers te zijn. Geen verplichting tot stemmen, maar wellicht, ter overweging, een verplichting deel te nemen aan het uitvoeren van het verkiezingsproces of de controle daarop.
- Gemeenten dienen zelf in staat te zijn de verkiezingen zodanig te organiseren, dat de uitslag, op papier, in de directe omgeving van de kiezer wordt geteld, gecontroleerd en vastgesteld. Het stembureau wat centraal behoort te staan, zou volgens de auteurs het stemlokaal in de wijk of stadsdeel van de gemeente moeten zijn.
Het GSB, als bevoegd domein, dient daarbij de uitslagen te verzamelen, maar alle stembescheiden en door mensenhanden ingevulde processen-verbaal blijven bij voorkeur, in de toekomst, zo lang als nodig is dicht bij de kiezer en dus in het stemlokaal.
- Door de verantwoordelijkheid voor de veiligstelling van de verkiezingsdocumenten enkel en alleen bij de burgemeester te beleggen, wordt een zorgvuldige en eerlijke afhandeling in te grote mate afhankelijk van diens intentie al dan niet te goeder trouw te handelen. De burger dient een grotere rol en verantwoordelijkheid te krijgen in dit proces.
- Door de instelling en benoeming van een breed scala aan organen welke middels uiteenlopende gemandateerde bevoegdheden belast zijn met de controle en vaststelling van de verkiezingsuitslagen -Kiesraad, Centrale Stembureaus (CSB), Gemeentelijke Stembureaus (GSB), Kieskringen, Kiescolleges, Hoofdstembureaus en stembureaus- is een onnodig complexe, gelaagde structuur gecreëerd waarbij (over)zicht op het functioneren van deze organen -in relatie tot elkaar alsook afzonderlijk- nagenoeg onmogelijk is geworden; in elk geval voor de burger. De aangebrachte verdeling naar Centrale en Decentrale Stemopneming (resp. CSO en DSO) zorgt voor zo mogelijk nog meer overbodige, ongewenste complexiteit van het verkiezingsproces.
Daar komt bij dat er weinig tot geen beeld is bij alle benoemde leden van de verschillende stembureaus. Uit ons onderzoek blijkt dat deze informatie ook moeilijk

te verkrijgen is. Het is van belang dat er, vóór de verkiezingen uit, een volledig en generiek overzicht wordt gepubliceerd van alle benoemde leden en voorzitters van stembureaus. Ook een gepubliceerd overzicht van de bezettingsgraad van ieder stembureau afzonderlijk is, voor een goed verloop van de verkiezingen en de controle daarop, van belang.

- In aansluiting op de eerdergenoemde toegenomen complexiteit van de structuur van verkiezingen en de tanende zeggenschap van burgers, is ook het “overkoepelen” van de verkozen bestuursorganen waar te nemen. De ontwikkeling van EU-regio’s, Regioburgemeesters, “city-netwerken” en non-profit organisaties (NGO’s) is een regelrechte verwatering van de stem, de rechten en invloed van de burger. Controle Verkiezingen wil de positie van de burgers beschermen, herwinnen en versterken.
- De Nederlandse Vereniging Voor Burgerzaken (NVVB) heeft allerlei discutabele taken toebedeeld gekregen en daarmee een ongewenste invloed op de Nederlandse verkiezingen vergaard. Zo werkt deze vereniging niet alleen mee aan de formulering van de verkiezingsprotocollen, maar speelt ze ook een prominente rol in de bepaling van de “opleidingseisen” van de stembureauleden, inclusief het aanwijzen van de opleiders voor de uitvoering daarvan. Deze bevoegdheden verhouden zich noch tot de Kieswet, noch tot enige andere relatie met de burger. Wat de meerwaarde is van de relatie van NVVB met het internationale netwerk EVS², is onduidelijk.
- De wijze van registratie en de eisen voor “training” van de stembureauleden zijn bij de auteurs op dit moment onbekend. Het orgaan dat verantwoordelijk is voor de aanstelling -college van B&W- is ook verantwoordelijk voor de voorwaarden van een inhoudelijke cursus. Per provincie of gemeente kan daar verschillend over worden besloten.
Naast de verschillende aanwijzingsbesluiten is er ook geen overzicht van de “getrainde” leden beschikbaar. De trainingen worden door “externe” partners verzorgd tegen onderling overeen te komen tarieven met publieke financiering. Er zijn met de organisatie van verkiezingen enorme bedragen gemoeid, waarvan alleen al het onderdeel “training” naar schatting zo’n 34 miljoen euro bedraagt. Een dergelijk bedrag rechtvaardigt een onderzoek naar de gemaakte kosten, de relevantie of baten van de afgenomen diensten en de verdiensten van derde partijen.
- De verkiezingen van Nederland worden door een select netwerk projectmatig uitgevoerd en dit lijkt het belang van de burger niet te dienen. Het overzicht van de omvang en inhoud van deze samenwerkingsverbanden is op dit moment onvoldoende bekend. Het is opmerkelijk dat het een wettelijke taak van gemeenten betreft, die tegen betaling wordt uitbesteed.
- De Nationale Verkiezingen zijn onderdeel geworden van een internationale agenda van de Verenigde Naties (Agenda 2030), in de vorm van 17 zogenoemde *Sustainable Development Goals* (SDG), waaraan ook Nederland zich gecommitteerd heeft. Het Nederlandse volk, de soevereine burger heeft zich op geen enkele wijze inhoudelijk over dergelijke ontwikkelingen kunnen uitspreken; laat staan dat hij er instemming voor heeft gegeven.

² Europäischer Verband der Standesbeamtinnen und Standesbeamten e.V.

- De auteurs hebben een ongezonde concentratie van verantwoordelijkheden waargenomen. Zo is Jan van Zanen niet alleen burgemeester van Den Haag, maar ook voorzitter van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en is hij betrokken bij de internationale variant (VNG International) die onderdeel is van de uitrol van de Sustainable Development Goals (SDG's) in Nederland. Den Haag is ook een van de “*Smart cities*” en daarbij verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het onderdeel “*Safety & Security*”. Van Zanen vervult bovendien de rol van één van de tien Nederlandse Regioburgemeesters. Voorts is hij voorzitter van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH). In zijn hoedanigheid als burgemeester van Den Haag is hij ook verantwoordelijk voor de Unit Verkiezingen van die stad. Tevens is hij voorzitter van het Centraal Stembureau (CSB) van Zuid-Holland alsook van KBN (Kiezers Buiten Nederland). Daaruit voortvloeiend is hij verantwoordelijk voor de aanstelling en benoeming van de leden van het Kiescollege Niet-Ingezetenen en de Kiescolleges van Bonaire, Sint-Eustatius en Saba. Tot slot is hij verantwoordelijk voor de stemming en aanstelling van de leden van de Eerste Kamer.
- SDG 16 (“*Peace, Justice and strong institutions*”) krijgt onder andere vorm middels “*The Future of Elections*”. Verkiezingsagenda 2030 is daar de Nederlandse uitwerking van. Twee belangrijke pijlers hiervan zijn een geplande verzwaring van de bevoegdheden van de Kiesraad, waarmee deze verwordt tot een “verkiezingsautoriteit”, in combinatie met een voorgenomen volledige digitalisering van het verkiezingsproces. Hiermee krijgen de Nederlandse verkiezingen een uitdijend bureaucratisch en zelfs technocratisch karakter. De verkiezingen zouden primair van de burgers van Nederland moeten zijn en de bijbehorende bevoegdheden dienen dan ook (dicht) bij hen te worden georganiseerd. De drang te digitaliseren maakt de verkiezingen minder transparant en controleerbaar voor de Nederlander. De ontwikkeling en inzet van stemcomputers verhouden zich tot ontwikkelingen rondom Artificiële Intelligentie (AI). De mogelijke inzet van deze technologie kan de mens/ burger potentieel volledig buitenspel zetten. Het uitgangspunt bij verkiezingen moet de stem van de kiezer zijn, op een papieren stembiljet ingevuld en door menselijke ogen en handen gecontroleerd, geteld en vastgesteld op één en dezelfde dag.
- De toepassing van applicaties, software en hardware, al dan niet verbonden aan het internet, is wat de auteurs betreft een donkerrode vlag. De StembureauApp bijvoorbeeld, wordt gepresenteerd als een soort “wonderlamp” maar is feitelijk een experiment dat *real-time* wordt uitgevoerd, met directe invloed op het verloop van de verkiezingen, en daarmee mogelijk ook op de uitslagen. Deze en andere stembureau-applicaties zijn niet door de Kiesraad of Kieswet voorgeschreven maar zijn eigendom van de VNG. Alleen daarom al hebben deze applicaties geen plaats in ons verkiezingsproces. Dergelijke voorzieningen zijn vooral gericht op organisatie en dienen geen enkel burgerbelang. Zo blijkt uit een gemeld voorval dat de app is toegepast om stembureaus te instrueren een eerder op de dag voorgevallen storing met de app vooral niet in het PV te vermelden.
- Naast alle bezwaren die gericht zijn op de ICT wordt ook het fysieke logistieke proces onnodig ingewikkeld gemaakt. Niet alleen moet de inzet van ICT aan allerlei

protocollen voldoen, gebruik ervan vraagt eveneens specifieke vaardigheden van o.a. de leden van een stemlokaal. Bovendien moeten gemeenten aparte ruimten creëren voor alle extra handelingen ten behoeve van de digitalisering van de uitslag. Onze controleurs hebben moeten ervaren dat dit een blinde vlek voor controle heeft opgeleverd. Ook werd het recht op toegang tot dit onderdeel regelmatig als onduidelijk en/ of ongewenst ervaren. Aanvullend kan men stellen dat er vervolgens weinig valt te controleren, omdat de processtappen en de ontworpen programmatuur pas achter de interface plaatsvinden.

- Alle door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) gebruikte onderbouwing voor de noodzaak van verandering van het verkiezingsproces ten spijt, zijn suggesties voor simpele, effectieve veranderingen, welke nota bene werden onderschreven door waarnemers van de OVSE en de Kiesraad in 2017 – zoals het ophangen van gordijntjes in het stemhokje ten behoeve van het stemgeheim en het gebruik van doorzichtige stemcontainers voor een transparant proces- nochtans in 2023 nog steeds niet doorgevoerd.
- De invloed van onze burgers op de verkiezingen zal nog verder afnemen met de koers van de huidige regering, de gewijzigde Kieswet en voorgenomen Verkiezingsagenda 2030 van het Ministerie van BZK. Aansluitend is onlangs een positief advies van de Raad van State uitgevaardigd, dat de Kieswet voorziet van een “epidemie-afdeling”. Zogenoemde crises, gecreëerde complexiteit en (gecreëerde dan wel geveinsde) onhoudbaarheid van de huidige situatie lijken te worden ingezet voor een ideologische en ondemocratische machtsverschuiving in ons verkiezingsbestel.
- Op landelijk niveau, maatschappelijk en binnen de politiek lijkt het goed een “agenda burgerrechten” te ontwikkelen. Om, als antwoord op Agenda 2030, te streven naar de formulering van een “Bill of Rights”, een nationaal verdrag voor de verankering van de huidige, nieuwe en digitale rechten van de Nederlandse burger.
- Met de inzet van stembureau-applicaties bij de bepaling van het recht op toegang tot de stembus bestaat, zeker in combinatie met Art.J7a.3 van de Kieswet alsook de ophanden zijnde toevoeging van de zgn. “epidemie-afdeling” in de Kieswet, het gevaar van uitsluiting van het stemrecht op oneigenlijke gronden. De auteurs kunnen zich niet aan de indruk onttrekken dat, onder het mom van “goede bedoelingen” zoals bijvoorbeeld geformuleerd in de Agenda 2030 (SDG’s), basale burgerrechten zoals het stemrecht steeds verder in het geding komen. Niet het “stemrecht” maar “de beslissing met betrekking tot het recht om te stemmen” wordt leidend.
- De digitalisering en/ of het gebruik van computers bij het uitbrengen, tellen of vaststellen van stemmen tijdens een verkiezingsproces van nationaal belang is niet wenselijk. Ook kan het volgens de auteurs niet zo zijn dat niet de stem van de Nederlandse burger, maar de internationale richtlijnen en/ of afspraken, zoals de Verkiezingsagenda 2030, bepalend zijn voor de koersbepaling van Nederland.

Vastgesteld kan worden dat ons verkiezingsproces in een zorgwekkende toestand verkeert.

Het oneigenlijk opdringen van een internationaal aangedreven veranderingsagenda leidt tot volledige marginalisatie van burgerrechten. De positie van de soevereine burger staat op het spel.

Met haar initiatief had Controle Verkiezingen het doel om de burger weer centraal te stellen bij de verkiezingen, en daarmee uiteindelijk weer leidend te laten worden in de politieke koers van Nederland.

Concluderend lijken het rode potlood, het papieren stembiljet en de verwerking door mensenhanden de enige weg voorwaarts te zijn voor eerlijke verkiezingen, uiteraard in combinatie met een versimpeld verkiezingsproces, de beperking tot één verkiezingsdag en een zo groot mogelijke burgerparticipatie.

1.

Uitleg Verkiezingen

Provinciale Staten & Waterschappen

1.1 Kieswet

De eerste Kieswet in Nederland dateert van 1850. De huidige Kieswet is een Nederlandse wet die in 1989 is vastgesteld. De wet regelt de verkiezingen voor de leden van de Eerste Kamer en Tweede Kamer der Staten-Generaal, het Europees Parlement, **Provinciale Staten**, algemene besturen van **Waterschappen**, eilandraden en gemeenteraden. De Kieswet valt onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Door de jaren heen zijn er verschillende wijzigingen doorgevoerd, zoals het werken met stemcomputers in 2007. Een specifieke benoeming verdienen de “corona-maatregelen” welke zijn ingevoerd middels de Tijdelijke Wet Maatregelen Covid-19³ tijdens de Tweede Kamerverkiezing van 2021. In verband met de “pandemie” is er tijdens die verkiezingen o.a. gewerkt met het fenomeen “briefstemmen”. Dit is een methode waarbij de stem per poststuk wordt uitgebracht. Deze vorm van stemmen is ook gebruikt bij de Provinciale Statenverkiezingen van dit jaar (2023) en werd ingezet ten behoeve van de vergaring van de stemmen van de zgn. Kiezers Buiten Nederland (KBN).

De bovengenoemde “crisisituatie” van 2021 is aangewend om een groot aantal directe veranderingen in het verkiezingsproces te bewerkstelligen. Ook is het gebruikt als opstart voor de activering van de uitgewerkte “Verkiezingsagenda 2030”. Dit is geen nationaal, Nederlands initiatief, maar is verbonden aan de internationale Sustainable Development Goals (SDG's) van de Verenigde Naties (VN).

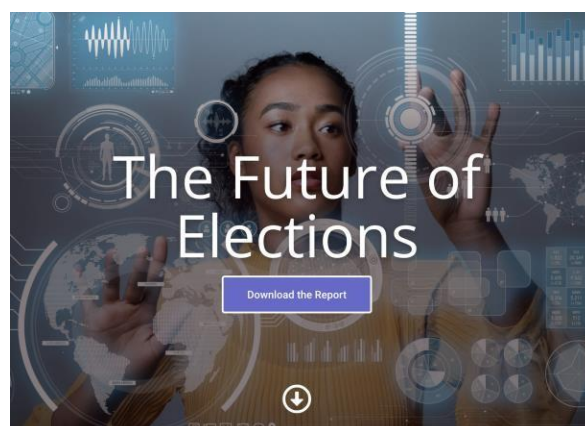
Elections are an integral part of this global push towards a better tomorrow. Sustainable Development **Goal 16**: “Peace, Justice and Strong Institutions” offers **specific guidelines to tackle imperative challenges** such as building effective, accountable and inclusive institutions; guaranteeing election integrity and trust; and ensuring responsive, inclusive, participatory and representative decision-making at all levels.

3

www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?cfg=wetsvoorsteldetails&qry=wetsvoorstel%3A35526

Deze internationale aanpak is ingevoerd onder leiding van de voormalige Minister BZK, Kajsa Ollongren. Zij stelt o.a. in haar brief aan de Tweede Kamer⁴:

Briefstemmen kent, zoals ook aan de orde is gekomen bij de parlementaire behandeling van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19, nadelen. Net als andere vormen van stemmen die buiten het stemlokaal plaatsvinden, kent het briefstemmen risico's die zich niet voordoen in het stemlokaal. Zo zijn het stemgeheim en de stemvrijheid bij briefstemmen niet te waarborgen. Ook zijn er risico's (zoals ontvreemding van briefstemmen en mogelijk misbruik daarvan door een andere kiezer) die maar in beperkte mate te mitigeren zijn. Maatregelen zoals een aanvraagproces, grotere persoonsgebondenheid van de stempas bij briefstemmen, controles, etc. die de nodige uitvoeringsconsequenties meebrengen (en dus tijd vergen om te kunnen implementeren). Dat blijkt ook uit het rapport dat in opdracht van het ministerie van BZK voor de evaluatie is opgesteld door en dat als bijlage bij deze brief is gevoegd.

De Raad van State heeft op **15 februari 2023** haar advies uitgevaardigd over het wetsvoorstel om de Kieswet aan te vullen met maatregelen die gelden bij verkiezingen tijdens een (directe dreiging van een) epidemie (zogenoemde “pandemische paraatheid”). Het advies is op 20 februari 2023 gepubliceerd op de website van de Raad van State⁵.

Met het wetsvoorstel krijgt de Kieswet⁶ een aparte ‘epidemie-afdeling’ met maatregelen die gelden voor het verkiezingsproces op het moment dat één of meer maatregelen uit artikel 58f-i van de Wet publieke gezondheid (Wpg) gelden. Het wetsvoorstel bouwt voort op de Tijdelijke wet verkiezingen Covid-19, die gold tot 1 juli 2022.

⁴ www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/06/18/aanbieding-evaluatie-tweede-kamerverkiezing-17-maart-2021

⁵ Zie www.raadvanstate.nl/actueel/nieuws/februari/samenvatting-advies-kieswet-epidemie/#:~:text=De%20Afdeling%20advisering%20van%20de%20Raad%20van%20State,de%20Raad%20van%20State.%20Inhoud%20van%20het%20wetsvoorstel

⁶ www.kiesraad.nl/adviezen-en-publicaties/adviezen/2022/10/7/advies-over-de-toevoeging-van-een-pandemieafdeling-aan-de-kieswet

Deze voorgestelde toevoeging betekent een verandering van de Kieswet en valt samen met de voorgenomen veranderingen als onderdeel van de Verkiezingsagenda 2030.

De door de Minister geformuleerde risico's van briefstemmen, voor o.a. het stemgeheim en de stemvrijheid, worden door de auteurs onderschreven en zijn bevestigend voor de ongewenste toepassing van het proces van briefstemmen in zijn huidige vorm.

Deze risico's lijken slechts details in de grotere, voorgenomen transitie van de verkiezingen, die is onderschreven door de huidige regering en veel politieke partijen. De wens is te komen tot, door de VN voorgeschreven, verkiezingen die volledig gedigitaliseerd, inclusief en integer zijn (zie het rapport "The Future of Elections"⁷).

Onlangs is een advies van de Raad van State uitgebracht die de Kieswet zelfs moet voorzien van een "epidemie-afdeling", oftewel: er wordt een connectie aangebracht met betrekking tot volksgezondheid.

De auteurs betwijfelen of een dergelijke internationale agenda en de aangebrachte relatie tot volksgezondheid legitiem zijn en bestaansrecht hebben in Nederland. Dit omdat het Nederlandse volk, de soevereine burger, zich op geen enkele wijze inhoudelijk over dergelijke ontwikkelingen heeft kunnen uitspreken; laat staan dat hij er instemming voor heeft gegeven. Ook roept de, op het eerste gezicht prijzenswaardige, genoemde inspanning het vertrouwen in de overheid en de verkiezingen te behouden, vragen op. Zo wordt elke vorm van kritiek op het gezag, over bijvoorbeeld verkiezingen, nationaal alsook internationaal, direct gekwalificeerd als "Fake News".

De auteurs zijn van mening dat vertrouwen gegenereerd wordt door eerlijke, transparante en controleerbare verkiezingen; en niet door kleurrijke communicatiestrategieën of een internationale richtinggevende lezing.

De huidige Minister van Binnenlandse Zaken, Hanke Bruins Slot, is voornemens de komende jaren de verkiezingen van de internationaal voorgeschreven transitie te voorzien. Eén van de geuite wensen behelst een stevige, ruim bevoegde "verkiezingsautoriteit" en daarnaast een volledig gedigitaliseerd verkiezingsproces. De belangrijkste doelstelling daarbij is het vertrouwen van de burger in de overheid en dus in de verkiezingen te behouden. Mogelijke beschadiging van vertrouwen dient, volgens het Ministerie van BZK, bestreden te worden.

Waar werken we aan?

Verkiezingen zijn het kernproces van de democratische rechtsstaat. In Nederland is er veel vertrouwen in vrije en eerlijke verkiezingen.

Tegelijk zijn er kritische geluiden. Het is van groot belang dat het vertrouwen in het verkiezingsproces hoog blijft. Er mag geen enkele twijfel ontstaan over hoe goed en betrouwbaar het verkiezingsproces is ingericht. Nu niet en in de toekomst niet.

⁷ thefutureofelections.com

Elementen Verkiezingsagenda 2030⁸:

Naar aanleiding van de evaluatie van de Tweede Kamerverkiezing 2021 zijn er verschillende gesprekken gevoerd tussen het ministerie van BZK, de Kiesraad, de VNG¹, de NVVB² en een aantal gemeenten. In deze gesprekken is geconstateerd dat met de verkiezingsagenda's³ die in 2018 zijn opgesteld al belangrijke maatregelen in gang zijn gezet om het verkiezingsproces te verbeteren, maar dat verdere vernieuwing van het verkiezingsproces noodzakelijk is. De vernieuwing ziet vooral op de verdere verbetering van de robuustheid van de organisatie van verkiezingen en de toegankelijkheid van verkiezingen voor alle kiezers. Ook is er meer aandacht nodig voor de uitvoerbaarheid in de organisatie van verkiezingen. Maatregelen moeten de transparantie en controleerbaarheid van het verkiezingsproces verder versterken. Digitalisering van processen is wenselijk om de benodigde vernieuwingen in het verkiezingsproces te realiseren, en vindt steeds plaats binnen de hiervoor genoemde waarborgen.

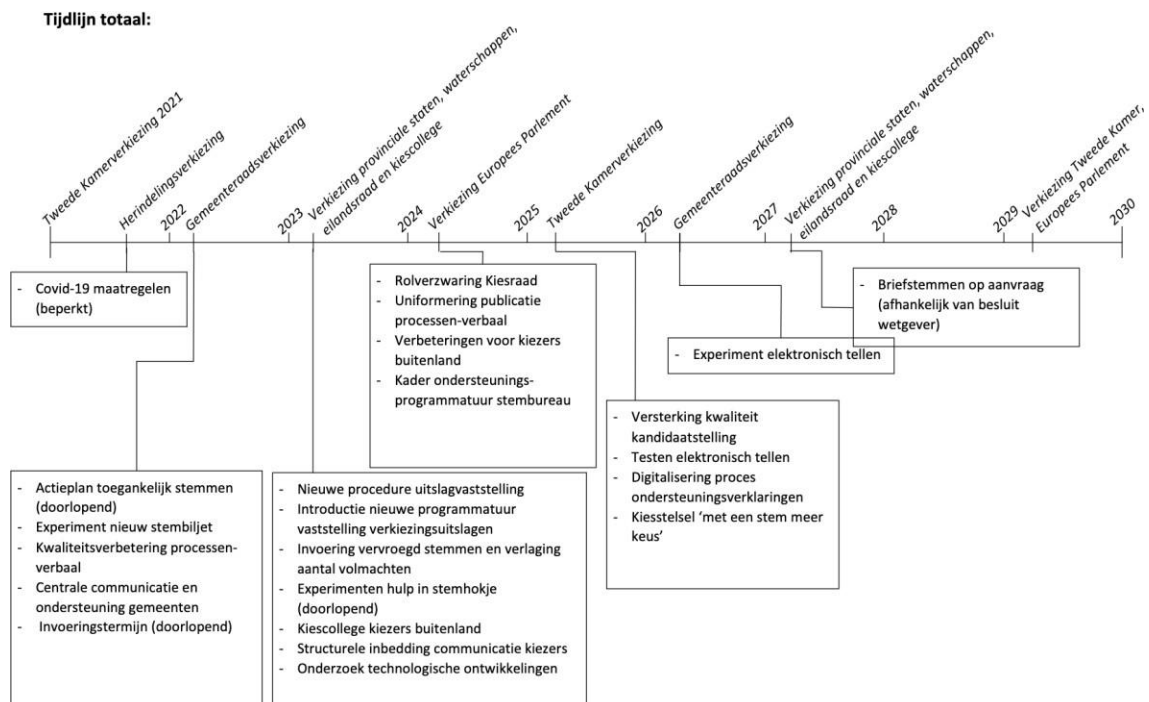
Toegankelijkheid verkiezingen

Toegankelijkheid van verkiezingen voor alle kiezers is van wezenlijk belang. Iedere kiesgerechtigde in Nederland dient met in achtneming van de waarborgen voor verkiezingen, zo zelfstandig mogelijk een stem te kunnen uitbrengen. Dat doen we enerzijds door de toegankelijkheid van het stemlokaal voor kiezers te vergroten en het stemmen voor kiezers in het buitenland te vergemakkelijken. Anderzijds zijn er bij de Tweede Kamerverkiezing 2021 ervaringen opgedaan met vervroegd stemmen en briefstemmen, als maatregelen om ook in coronatijd veilige verkiezingen te kunnen houden. Het toepassen van deze vormen van vervroegd stemmen zijn extra ondersteunend in de toegankelijkheid van de verkiezingen voor de kiezers. Elke vorm van stemmen moet daarbij worden afgewogen tegen andere waarborgen in het verkiezingsproces, zoals het stemgeheim en de stemvrijheid.

Robuustheid verkiezingen:

De robuustheid van verkiezingen draagt bij aan een betrouwbaar, controleerbaar en transparant verloop van de verkiezing en vaststelling van de verkiezingsuitslag. Het is van belang dat de organisatie van de verkiezingen en de kwaliteit daarvan verder versterkt wordt. Daarvoor werken we aan een nieuw stembiljet dat beter hanteerbaar is voor kiezers en stembureauleden, en dat ook elektronisch telbaar is. Verder werken we aan de verbetering van procedures in het verkiezingsproces. Daarbij is het van belang dat de wetgever ook aandacht besteedt aan de uitvoerbaarheid van termijnen die veelal krap zijn.

Ter bevordering van de kwaliteit in het verkiezingsproces krijgt de Kiesraad in de komende jaren steeds meer een centrale, instruerende, beoordelende en ondersteunende rol in het verkiezingsproces. Enerzijds door gemeenten te ondersteunen (met voorlichting en instructie) in de organisatie van verkiezingen en anderzijds door de vertegenwoordigende organen ten behoeve van het geloofsbrievenonderzoek te bedienen van onafhankelijke, onpartijdige en deskundige rapportages over de uitslagvaststelling en het verloop van de stemming.

⁸ www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2021/06/01/verkiezingsagenda-2030

De Minister heeft onlangs nog wijzigingen doorgevoerd die direct van invloed zijn geweest op de recent georganiseerde verkiezingen. Hieronder volgt een passage uit de doorgevoerde wijzigingen:

2023: Instellen Gemeentelijk Stembureau (GSB)

Per 1 januari 2023 is de wet Nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen in werking getreden, met als belangrijkste vernieuwing dat er Gemeentelijk Stembureaus (GSB) zijn ingesteld. Volgens het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is het belangrijkste doel van dit wetsvoorstel:

"het creëren van mogelijkheden om tijdig voor de vaststelling van de uitslag van een verkiezing eventuele (tel)fouten te constateren en op een transparante en controleerbare manier te corrigeren".

Met de nieuwe procedure wordt in elke gemeente voor elke verkiezing een GSB ingesteld om de verkiezingsuitslag op gemeenteniveau vast te stellen. Gemeenten krijgen de keuze uit twee manieren van het tellen van de stemmen:

1. De stembureaus voeren op de avond van de stemming een complete telling uit. Het GSB controleert de volgende dag, in het openbaar en op een centrale locatie, de processen-verbaal van alle stembureaus, en telt de stemmen opnieuw als het stembureau fouten heeft gemaakt, of als er onverklaarde telverschillen zijn.
2. De stembureaus tellen op de avond van de stemming alleen hoeveel stemmen er op elke partij zijn uitgebracht. De stemmen op de kandidaten worden nog niet geteld. Dat gebeurt de volgende dag, door het GSB, in het openbaar en op een centrale locatie met een nieuwe ploeg tellers. Dit wordt ook wel centraal tellen genoemd.

Nadat het GSB de uitslag op gemeenteniveau heeft vastgesteld, worden alle processen-verbaal gepubliceerd op de gemeentelijke website. Zo kunnen belangstellenden nagaan hoe er in hun stembureau is gestemd. Als zij fouten ontdekken in een of meer processen-verbaal, kunnen zij die melden bij het *centraal stembureau (CSB)*. Het centraal stembureau, dat ook een aantal controletaken krijgt, kan het GSB opdragen om eventuele fouten te corrigeren. Nadat dit is gebeurd, stelt het CSB de uitslag van de verkiezing vast.

Een andere wijziging is dat kandidaten en zittende leden van het orgaan waarvoor de verkiezing wordt gehouden (gemeenteraad, Provinciale Staten, Tweede Kamer) niet langer lid kunnen zijn van een stembureau. Daarnaast wordt de termijn tussen de dag van de stemming en de benoeming van de nieuw gekozen raads-, Staten- of Kamerleden verlengd van 8 naar 14 dagen. Deze verlenging is nodig om iedereen die een rol heeft in het proces van uitslag-vaststelling, de gelegenheid te geven om zijn of haar taken goed te vervullen.

Door de instelling en benoeming van een breed scala aan organen welke middels uiteenlopende gemandateerde bevoegdheden belast zijn met de controle en vaststelling van de verkiezingsuitslagen -Kiesraad, CSB, GSB, Kieskringen, Kiescolleges, Hoofdstembureaus en stembureaus- is een onnodig complexe, gelaagde structuur gecreëerd waarbij (over)zicht op het functioneren van deze organen -in relatie tot elkaar alsook afzonderlijk- nagenoeg onmogelijk is geworden; in elk geval voor de burger.

Daar komt bij dat er weinig tot geen beeld is bij alle benoemde leden van de verschillende stembureaus. Uit ons onderzoek blijkt dat deze informatie ook moeilijk te verkrijgen is. Het is van belang dat er, vóór de verkiezingen uit, een volledig overzicht wordt gepubliceerd van alle benoemde leden en voorzitters van stembureaus. Ook een gepubliceerd overzicht van de bezettingsgraad van ieder stembureau afzonderlijk is, voor een goed verloop van de verkiezingen, van belang.

Naast deze veranderingen is er nog een groot aantal relevante artikelen van de Kieswet gewijzigd. De nieuwe procedure vaststelling verkiezingsuitslagen⁹ is door een meerderheid van de Tweede Kamer aangenomen op 22 maart 2022.

De Tweede Kamer heeft het voorstel (EK, A) op 22 maart 2022 aangenomen.

Voor: SP, GroenLinks, Volt, PvdA, PvdD, Fractie Den Haan, D66, ChristenUnie, VVD, SGP, Lid Omtzigt, CDA, JA21, BBB, PVV en Groep Van Haga.

Tegen: DENK en FVD.

BIJ1 en Lid Gündoğan waren niet aanwezig bij de stemming.

De Eerste Kamer heeft het voorstel op 14 juni 2022 als hamerstuk afgedaan.

⁹ www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2022/08/02/nieuwe-procedure-vaststelling-verkiezingsuitslagen

1.2 Kiesraad

De geschiedenis van de Kiesraad¹⁰ gaat terug tot 1917, het jaar dat in Nederland een nieuw kiesstelsel - van evenredige vertegenwoordiging - werd ingevoerd. In december van datzelfde jaar werd het centraal stembureau opgericht, de voorloper van de Kiesraad.

Het verzoek in 1947 om een nieuwe Kieswet te ontwerpen, was aanleiding om voor te stellen de naam “centraal stembureau” te wijzigen in “Kiesraad”. Deze naamswijziging werd vastgelegd in de Kieswet van 1951.

De Kiesraad functioneert als centraal stembureau bij nationale verkiezingen. Op grond van de Kieswet is het ook een adviesorgaan van de regering en het parlement en beantwoordt het vragen van ambtenaren, politieke partijen en burgers over de Kieswet en het Nederlandse verkiezingsproces.

Dit centrale stembureau schrijft onderliggende organen ook protocollen voor, die worden ingezet bij **gemeentelijke bevoegdheden** middels de Kieswet.

De leden van de Kiesraad spelen een sleutelrol bij niet alleen de organisatie van de verkiezingen in Nederland, maar ook bij het vaststellen van de uitslagen ervan. Met deze invloed worden de leden van de Kiesraad ook weleens aangeduid als “de belangrijkste mensen van Nederland”.

Met de ontwikkeling van de “Wet bevorderen kwaliteit uitvoering verkiezingsproces”¹¹ is onlangs de eerste stap gezet voor de transitie naar o.a. een Kiesraad+ (verkiezingsautoriteit) en verdere digitalisering van het verkiezingsproces. Een belangrijk argument dat daarbij wordt aangevoerd is de complexiteit van de huidige situatie- welke overigens door deze zelfde autoriteit gecreëerd is. De “vermoeidheid” en de “arbeidsdruk” bij de uitvoering van verkiezingen over meerdere dagen wordt ook veel genoemd.

¹⁰ www.kiesraad.nl

¹¹ vng.nl/nieuws/advies-wet-bevorderen-kwaliteit-uitvoering-verkiezingsproces

Aanvullend is aan de taken, en dus aan de Kieswet, nu al toegevoegd (Art. A3.3 van de KW): “De Kiesraad is tevens belast met het verzamelen van de uitslagen van de op basis van deze wet gehouden verkiezingen en het op een algemeen toegankelijke wijze ontsluiten daarvan, alsmede met de overige in deze wet aan hem opgedragen taken.”

Per 1 juli 2023 wordt de Kiesraad voorzien van een Directeur-Generaal, die als opdracht heeft de eerdergenoemde functionaliteiten van de raad uit te breiden. Men benoemt daarbij ook specifiek robuustheid, inclusie en toegankelijkheid. Dit zijn allemaal pijlers van de op pagina 13 reeds aangehaalde SDG-agenda. In samenwerking met o.a. het Ministerie van BZK, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)¹³, en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB) zal de internationale verkiezingsagenda verder worden uitgerold.

Per april 2023 is als technisch adviseur toegevoegd aan de Kiesraad. Eerder was werkzaam bij de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD). In dat kader was hij in april 2023 uitgenodigd als spreker bij een commissiedebat van de Tweede Kamer over de (schending van) bevoegdheden van de geheime diensten van Nederland aangaande de monitoring van burgers.

De auteurs concluderen dat de invloed van burgers nog verder zal afnemen met de gewijzigde Kieswet en voorgenomen verkiezingsagenda. Een zogenoemde crisis, gecreëerde complexiteit en (gecreëerde dan wel geveinsde) onhoudbaarheid van de huidige situatie lijken te worden ingezet voor een ideologische en ondemocratische machtsverschuiving in ons verkiezingsbestel.

De verkiezingen komen met deze ingeslagen weg en een Kiesraad als “autoriteit” juist verder van de burgers af te staan en het geheel krijgt een uitdijend bureaucratisch en zelfs technocratisch karakter. De essentiële inbreng en zeggenschap van de kiezer dreigen achterop te raken. De verkiezingen zouden primair van de burgers van Nederland moeten zijn en de bijbehorende bevoegdheden dienen dan ook (dicht) bij hen te worden georganiseerd. Kortom, in plaats van het optuigen van een “verkiezingsautoriteit” moeten we juist naar “meer autoriteit bij de burger”.

De drang te digitaliseren maakt de verkiezingen juist minder transparant en controleerbaar voor de Nederlander. De ontwikkeling en inzet van stemcomputers verhoudt zich tot ontwikkelingen rondom Artificiële Intelligentie (AI). Een maatschappelijke discussie hierover dient eerst en uitvoerig plaats te vinden, omdat de mogelijke inzet van deze technologie de mens/ burger volledig buitenspel kan zetten. Het uitgangspunt bij verkiezingen moet de stem van de kiezer zijn, op een papieren stembiljet ingevuld en door menselijke ogen en handen gecontroleerd, geteld en vastgesteld op één en dezelfde dag. De betrokkenheid van het Nederlandse volk bij politieke besluitvorming is essentieel. De afstand tot en invloed op de politieke arena dient drastisch te worden herzien. De taken

¹² www.algemenebestuursdienst.nl/actueel/nieuws/2023/04/04/hans-klok-secretaris-directeur-van-de-kiesraad

¹³ www.vng.nl

van de Kiesraad dienen in de toekomst te worden uitgevoerd door reguliere burgers en niet hoofdzakelijk door geselecteerde ambtenaren. Dit geldt eveneens voor alle stemorganen onder de Kiesraad, indien deze structuur gehandhaafd blijft.

De Nederlandse burgers, politieke partijen en overige relevante instanties dienen deze bestuurlijke, oneigenlijke “transitie” niet alleen af te wijzen, maar betrokken bestuurders te bevragen m.b.t. hun verantwoordelijkheid en bevoegdheden.

1.3 Waterschappen

Een Waterschap is een regionaal overheidsorgaan dat bestuurlijk verantwoordelijk is voor de waterhuishouding in een gebied. De Waterschappen in Nederland met een zgn. “zeewerende taak” worden Hoogheemraadschap genoemd.

De leden van de algemeen besturen van de Waterschappen in Nederland worden sinds 2015 tegelijkertijd met de leden van de Provinciale Staten gekozen. Onder de naam Interprovinciaal Overleg (IPO)¹⁴ vormt de “Unie van Waterschappen”¹⁵, samen met leden van de VNG en de Provinciale Staten, een samenwerkingsorgaan voor lobby en advies.

De Waterschapsverkiezingen vinden één keer in de 4 jaar plaats. De voorzitter van het Waterschap, de *dijkgraaf*, wordt per Koninklijk besluit benoemd. Het Waterschap is een bestuursorgaan dat zich tot recentelijk voornamelijk met de waterhuishouding van ons land bezighield. Vandaag de dag zijn daar andere functionaliteiten aan toegevoegd. Bijvoorbeeld de beleidsontwikkelingen rondom de zogenoemde “klimaatverandering”, maar daarnaast schuift men ook regelmatig aan bij allerlei multidisciplinaire overleggen, waaronder -naast het IPO- bij het bestuurlijk overleg van Veiligheidsregio's.

Ondanks het belang van de Waterschapsverkiezingen, richt onze rapportage zich voornamelijk op de verkiezing van de Provinciale Staten. Met name vanwege te maken keuzes rondom inzetbare capaciteit heeft de organisatie van Controle Verkiezingen zich gericht op de verkiezingen van de Provinciale Staten. De Waterschapsverkiezingen zullen in deze rapportage slechts zijdelings benoemd worden, wanneer de context daartoe aanleiding geeft.

Hoewel het nut en de noodzaak van Waterschapsverkiezingen en de taken van dit bestuursorgaan van groot belang zijn en daarom zowel zeggenschap als betrokkenheid van burgers vragen, laat de voorlichting hieromtrent aan de burger te wensen over. De auteurs pleiten voor meer toegankelijke informatie over de functie en bevoegdheid van de Waterschappen, zodat de burger een goed geïnformeerde stem kan uitbrengen. Omdat het een belangrijk bestuursorgaan betreft, verdient het bovendien volwaardige, op zichzelf staande verkiezingen.

¹⁴ www.ipo.nl

¹⁵ unievanwaterschappen.nl

1.4 Provinciale Staten

In Nederland vormen de **Provinciale Staten** (vaak kortweg **Staten** genoemd, vooral in samenstellingen) sinds 11 maart 2003 het collectief van volksvertegenwoordigers op provinciaal niveau. Vóór deze datum vormden de Provinciale Staten juist het bestuur van de provincie. De hoofdtaak van de Provinciale Staten is thans het controleren van het bestuur, dat gevormd wordt door de Gedeputeerde Staten.

De samenstelling en de bevoegdheden zijn geregeld in de Provinciewet. De leden van de Provinciale Staten (Statenleden) worden iedere vier jaar rechtstreeks door de stemgerechtigde inwoners van de provincie gekozen. Op hun beurt kiezen deze gekozenen weer de leden van Gedeputeerde Staten en, vanaf 2019 samen met de leden van de **kiescolleges**, de leden van de Eerste Kamer.

De provincies zijn, zoals ook andere publieke organen vandaag de dag, voorzien van **overkoepelende organisaties**. Onder leiding van de commissaris van de Koning voor Zuid-Holland, Jaap Smit, faciliteert het IPO de lobby tussen -onder andere- Den Haag en Brussel en de gekozen Statenleden. In samenwerking met VNG en de Unie van Waterschappen wordt voorzien in advies aan bijvoorbeeld de Tweede Kamer. Andere lobby- en ondersteunende organisaties zijn bijvoorbeeld Public Matters¹⁶ en BIJ12¹⁷. Een opmerkelijke tendens, als onderdeel van de internationale agenda 2030, is de opdeling van Nederland in “regio’s”, waarbij de bevoegdheden van de individuele Provincies in toenemende mate moeten worden overgedragen aan deze regio’s en “netwerken van steden” zoals Metropoolregio Rotterdam Den Haag¹⁸ en G40NL¹⁹.

In aansluiting op de eerdergenoemde toegenomen complexiteit van de structuur van verkiezingen en de tanende zeggenschap van burgers, is ook het “overkoepelen” van de verkozen bestuursorganen waar te nemen. De ontwikkeling van EU-regio’s²⁰, Regio-burgemeesters, city-netwerken en non-profit organisaties (NGO’s) is een regelrechte verwatering van de stem, de rechten en invloed van de burger. Controle Verkiezingen wil de positie van de burgers beschermen, herwinnen en versterken.

Het aantal leden van de Provinciale Staten is afhankelijk van het aantal inwoners van een provincie. Als provincie met de minste inwoners heeft Zeeland 39 statenleden, terwijl in de Zuid-Hollandse Staten 55 volksvertegenwoordigers plaatsnemen. Het aantal zetels wordt gebaseerd op de inwoneraantallen op 1 januari van het jaar voorafgaand aan de Provinciale Statenverkiezingen.

¹⁶ publicmatters.nl

¹⁷ www.bij12.nl

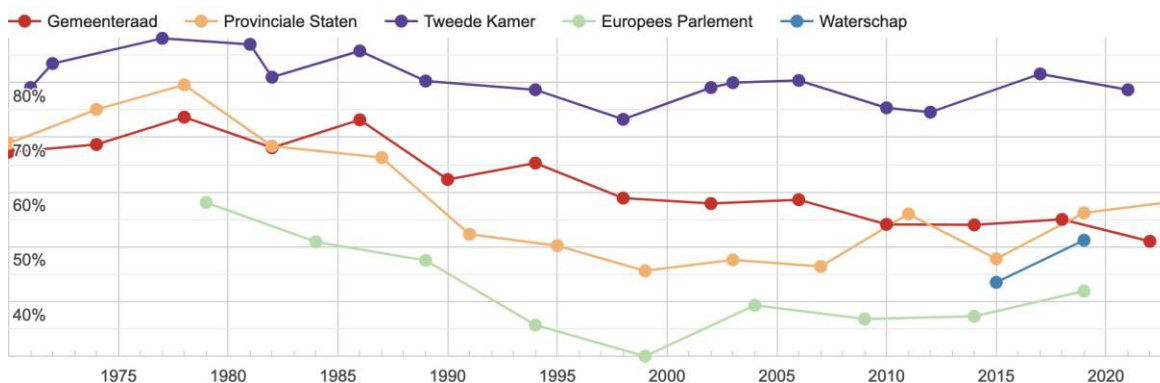
¹⁸ www.mrdh.nl

¹⁹ www.g40stedennetwerk.nl

²⁰ cor.europa.eu/nl

Opkomst bij de verkiezingen in Nederland [↗](#)

(58% bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten van 2023 in Nederland)

De colleges van burgemeester en wethouders (B&W) zijn verantwoordelijk voor het organiseren van de verkiezingen. Zij bepalen o.a. welke stembureaus en stemlokalen er zijn (art.E7 van de KW). Het aanstellen van de stembureauleden is daar ook onderdeel van. Dit gaat veelal middels het aanwijzen van ambtenaren.

De colleges van B&W hebben ook de mogelijkheid een afwijkende en/ of specifieke werkwijze te formuleren. Men dient dit dan vast te stellen middels een algemene maatregel van bestuur (art.E9 van de KW).

De verschillende soorten stembureaus zijn belangrijk voor het vaststellen van de uitslagen. De opkomst bij de Provinciale Staten is sinds 1987 stevig gedaald. In 2011 was er een opleving die voor veel partijen een evenredige winst te verdelen gaf. In 2015 zakte de opkomst weer onder de 50%. Vervolgens was er in 2019 de enorme winst van Forum voor Democratie. Zij werden met 12 stemmen, naast de VVD de grootste.

Partij	2015			2019			verschil	
	# ^[9]	% ^[10]	zetels	# ^[9]	% ^[10]	zetels	ppt.	zetels
FVD	-	-	-	27.473	15,87	12	+15,87	+12
VVD	28.523	16,87	13	26.157	15,11	12	-1,76	-1
CDA	25.145	14,87	12	19.756	11,41	9	-3,46	-3
GL	9.520	5,63	4	19.363	11,18	8	+5,55	+4
D66	21.997	13,01	10	15.145	8,75	7	-4,26	-3
PvdA	17.651	10,45	8	14.921	8,62	6	-1,83	-2
PVV	20.235	11,97	9	11.298	6,53	5	-5,44	-4
SP	20.038	11,85	9	10.179	5,88	4	-5,97	-5
CU	8.237	4,87	3	8.707	5,03	4	+0,16	+1
PvdD	6.073	3,59	2	6.550	3,78	3	+0,19	+1
50+	4.388	2,60	2	5.251	3,03	2	+0,43	0
SGP	4.597	2,72	2	4.493	2,60	2	-0,12	0
OSF ^[11]	2.652	1,57	1	2.265	1,31	1	-0,26	0
DENK	-	-	-	1.563	0,90	0	+0,90	0
blanco lijst (15)	-	-	-	0	0,00	0	0	0
totaal	169.056	100	75	173.121	100	75	0,00	0

Uitslagen PS-verkiezingen
2015/2019

De verkiezingen van dit jaar werden georganiseerd op 15 maart met extra teldagen op 16 en 17 maart. Voor het briefstemmen buitenland heeft de telling tot en met 20 maart 2023 doorgelopen (art.M9 van de KW).

1.5 Kiescolleges

Vier kiescolleges kiezen, samen met de twaalf Provinciale Staten, de Eerste Kamer op dinsdag 30 mei 2023. Dit vindt plaats onder het voorzitterschap van de burgemeester van Den Haag. De leden van drie kiescolleges zijn op 15 maart gekozen door Nederlandse inwoners van Caribisch Nederland: Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (BES).

Daarnaast kozen Nederlanders die in het buitenland wonen, op 15 maart de leden van het vierde kiescollege: het **kiescollege niet-ingezetenen**. Dit vond plaats middels **briefstemmen** (art.M5/M7/M8 van de KW).

In Nederland kiezen leden van de Provinciale Staten de Eerste Kamer. De eilanden van Caribisch Nederland horen niet bij een provincie. Hierdoor konden Nederlandse inwoners vroeger niet meebepalen wie in de Eerste Kamer werd verkozen.

Via kiescolleges hebben Caribische Nederlanders indirect “invloed” op de samenstelling van de Eerste Kamer. Zij kiezen de leden van drie kiescolleges, die stemrecht hebben tijdens de Eerste Kamerverkiezingen.

Aantal leden

Het aantal zetels van de kiescolleges is hetzelfde als het aantal leden van de eilandsraad. Het aantal zetels verschilt per eiland. Het aantal is altijd oneven:

- Bonaire: 9 zetels
- Sint-Eustatius: 5 zetels
- Saba: 5 zetels

Alleen inwoners van provincies mogen stemmen bij Provinciale Statenverkiezingen.

Hierdoor hadden Nederlanders die in het buitenland wonen geen invloed op Eerste Kamerverkiezingen. Via het **kiescollege niet-ingezetenen** hebben deze Nederlanders, vanaf 2023, indirect “invloed” op de samenstelling van de Eerste Kamer.

Het stembureau Buitenland bevindt zich in Den Haag en het voorzitterschap van de Kiescolleges is een verantwoordelijkheid van de burgemeester van deze stad. Het stemmen vond plaats via briefstemmen en het telproces heeft in het stadskantoor van Scheveningen plaatsgevonden.

Aantal leden

Het ledenaantal van het kiescollege buitenland is gebaseerd op het aantal Nederlanders dat in het buitenland woont én zich als kiezer heeft geregistreerd. De gemeente Den Haag dient hier een register van bij te houden en deze beschikbaar te houden tot drie maanden na de verkiezingen (art.M5.4 van de KW).

Het aantal Nederlanders woonachtig over de grens, maar binnen Europa is vastgesteld op 570.000. Hoeveel Nederlanders buiten Europa wonen is niet bekend, aldus Bureau **Kiezers Buitenland Nederland** (KBN). Gezien het aantal binnen Europa gaan we in deze rapportage uit van een zeer conservatieve aanname van 30.000 Nederlanders buiten Europa en dus een totaal van 600.000 Nederlanders woonachtig in het buitenland.

Bekendmaking herzien aantal geregistreerde kiesgerechtigden voor de verkiezing kiescollege niet-ingezetenen 2023

Burgemeester en wethouders van 's-Gravenhage hebben overeenkomstig artikel D 2 in samenhang met artikel Pa 3 van de Kieswet 37.455 personen geregistreerd als kiezer voor de verkiezing van de leden van het kiescollege voor Nederlanders die geen ingezetenen zijn, op 15 maart 2023. Op basis van de kamerbrief van de minister van BZK over de termijn voor een aanvraag tot registratie zijn nog 196 stemgerechtigden toegelaten. Na de eerdere bekendmaking op 8 februari 2023 is daarbij aan 86 personen stemrecht toegekend, die in het herziene aantal kiesgerechtigden zijn opgenomen.

Overeenkomstig artikel 5 Wet kiescollege niet-ingezetenen betekent het aantal geregistreerde kiesgerechtigden dat het kiescollege zal bestaan uit 25 leden.

Den Haag, 7 maart 2023

Namens het college van Burgemeester en Wethouders,

Jan van Zanen

Burgemeester

Het kiescollege heeft minimaal 9 en maximaal 55 leden. Het precieze aantal leden wordt bepaald via de methode uit artikel 5 van de Wet kiescollege niet-ingezetenen²¹. Voor de Eerste Kamerverkiezingen van 2023 zal het kiescollege niet-ingezetenen 25 leden tellen²². Er zijn **37.455** stemgerechtigden voor deze verkiezing geregistreerd.

Het register geregistreerde stemgerechtigden en de inhoud daarvan is voor de auteurs een blinde vlek. De Unit Verkiezingen (oftewel KBN) claimt dat de vaststelling van het aantal geregistreerde kiezers uitkomt op 37.455. Dit aantal is tevens in de Staatscourant gepubliceerd.

Op welke wijze het besluit van de burgemeester en voorzitter van het kiescollege buitenland tot stand komt is onduidelijk. De projectmanager van KBN (naam bekend bij de auteurs) claimt desgevraagd enerzijds dat dit via een mededeling is voorgelegd aan Jan van Zanen, de burgemeester van Den Haag, maar anderzijds dat hem een rapportage is voorgelegd. Uiteraard is het in de Staatscourant genoemde aantal leidend in deze rapportage, maar -zeker vanwege de onduidelijkheid omtrent de totstandkoming van dit cijfer- wijzen de auteurs, uitgaande van de conservatieve schatting van 600.000 Nederlanders in het buitenland, op het opvallend lage percentage niet-ingezetenen dat zich voor deze verkiezingen zou hebben laten registreren: 6,2%. Indien er sprake zou zijn van een hoger aantal daadwerkelijk geregistreerde kiezers buiten Nederland, zou ook het aantal zetels van het kiescollege toenemen en daarmee van grotere invloed zijn op de samenstelling van de Eerste Kamer.

De kiezer buiten Nederland staat niet alleen letterlijk, maar ook figuurlijk op afstand van het verkiezingsproces. De inbreng van de niet-ingezetenen en dus de burgers van Nederland zou van toegevoegde waarde moeten zijn, maar de huidige inrichting van het briefstemproces, inclusief de directe invloed van de gemeente Den Haag en de burgemeester, is ongewenst.

²¹ www.eerstekamer.nl/behandeling/20221026/publicatie_wet_2/document3/f=/vlxhecfak7ym.pdf

²² www.denhaag.nl/nl/in-de-stad/nieuws/pers/25-leden-voor-eerste-kiescollege-niet-ingezetenen.htm

2.

Organisatie

Kernteam & controleurs

2.1 Kernteam

Het initiatief de verkiezingen te controleren is met een selecte groep burgers gestart die zich hebben ingezet om een basis te creëren voor het controleren van het verkiezingsproces. Dit onder de naam Controle Verkiezingen. Elk lid heeft, met zijn/ haar eigen inbreng en specifieke capaciteiten, het mogelijk gemaakt deze nieuwe burgerbeweging op te starten.

Voor een goede verankering en doorontwikkeling van de organisatie is het goed dit team in de toekomst te versterken met zowel strategische, technische, communicatieve als uitvoerende krachten. Met enthousiaste participatie van goed geïnformeerde burgers uit alle hoeken van het land én over de grens is een solide basis gevormd voor een groeiende beweging van betrokken burgers, die de potentie heeft om de algemene betrokkenheid bij het gehele verkiezingsproces te laten uitgroeien tot een krachtige stem die niet genegeerd kan worden.

Met de Europese verkiezingen van 2024 en de Tweede Kamerverkiezingen van 2025 in het vooruitzicht, spreken wij de hoop en het voornemen uit deze organisatie verder te ontwikkelen. De uitkomsten van deze rapportage kunnen daarbij, wat ons betreft, richting geven.

2.2 Aanmeldingen Controleurs

De werving van zoveel mogelijk controleurs ving aan op 3 maart 2023 en duurde voort tot aan de verkiezingsdag, 15 maart 2023. Naast aanmelding als controleur ten behoeve van het telproces tot en met opmaak van het PV op 15 maart, was het voor burgers eveneens mogelijk zich aan te melden als controleur op 16 maart, de dag van publieke inzage in de opgemaakte processen-verbaal in het gemeentelijk stembureau.

Hoewel de term “controleur”, versus de door de Kieswet gehanteerde term “waarnemer”, blijkbaar voor sommigen een negatieve connotatie heeft -naar onze mening een oneigenlijk bezwaar-, refereren wij aan onze vrijwilligers als “controleurs”. De aard van de beschreven werkzaamheden van de vrijwilligers strekt immers verder dan louter observeren (waarnemen) en derhalve dekt “controleren” de lading beter. In de trein neemt de conducteur niet alleen het treinkaartje waar, maar controleert het. Dat geldt ook voor het proces in en rond een stemlokaal.

Onze inzet was uiteraard het realiseren van een zo groot mogelijke dekking over de verschillende gemeenten in het land. Voor een goede controle is dat essentieel, maar met ruim 9000 stemlokalen een gigantische opgave, zeker gegeven het korte tijdsbestek waarin de werving gerealiseerd moest worden.

Met ruim 1100 vrijwilligers waren uiteindelijk alle provincies, en tweederde van de gemeenten, voorzien van controleurs. Daarmee zijn, voor het eerst in de Nederlandse geschiedenis, de verkiezingen zo goed als in de gegeven omstandigheden mogelijk was, massaal door burgers gecontroleerd.

Het verdient aanbeveling om te trachten tot een vaste basis-“pool” van een minimaal (doch zo groot mogelijk) aantal controleurs te komen, teneinde een optimale controle na te streven. Wellicht is het voor de uitvoerbaarheid van een volgend burgerinitiatief verstandig om tactische teams op provinciaal niveau te organiseren. Bovendien kan de algehele burgerparticipatie in het verkiezingsproces in de toekomst wellicht van een breder takenpakket worden voorzien, waarbij het stem- en telproces van de verkiezing inclusief de controle daarop veel dichterbij de kiezer komen te staan. Idealiter dient het gehele verkiezingsproces en de controle daarop een taak van burgers te zijn. Geen verplichting tot stemmen, maar wellicht, ter overweging, een verplichting deel te nemen aan het uitvoeren van het verkiezingsproces of de controle daarop.

De primaire inzet is, wat de auteurs betreft, de betrokkenheid van burgers te versterken en te vergroten. Burgers te activeren bij de te maken keuzes voor ons land.

Op landelijk niveau, maatschappelijk en binnen de politiek lijkt het goed een “agenda burgerrechten” te ontwikkelen. Als antwoord op Agenda 2030²³, met het streven te komen tot een “Bill of Rights”, een nationaal verdrag voor de verankering van de huidige, nieuwe en digitale rechten van de Nederlandse burger.

²³ sdgs.un.org/2030agenda

3.

Stembureaus

Centraal, specifiek & lokaal

3.1 Centraal Stembureau (CSB)

De Kiesraad was en is het eerste Centrale Stembureau (CSB) van Nederland. Met de veranderingen in de Kieswet is het burgemeester en wethouders (B&W) gegeven een Hoofdstembureau te organiseren met de verkiezing van de Provinciale Staten. Daarnaast is er één CSB in elke provincie en één voor elk Waterschap (art.E10/E12/E15/E17). Deze dient in de gemeente waar de Staten vergaderen, georganiseerd te zijn. Voor Waterschappen betreft het een aangewezen, betrokken gemeente. De **burgemeester** van deze gemeente is de **voorzitter van het CSB**.

De Gedeputeerde Staten stellen een plaatsvervangend voorzitter aan. Daarnaast worden drie leden en drie vervangend leden benoemd, allen voor een termijn van 4 jaar (art. E20.2 van de KW).

Er kunnen specifieke elementen over samenstelling of werkwijze worden vastgesteld, met een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB).

Naast het CSB is er dus een extra laag van **Hoofdstembureaus** voor bepaalde provincies. Dit is verbonden aan zogenoemde **Kieskringen**. De provincie Zuid-Holland heeft bijvoorbeeld 4 kieskringen. Naast Zuid-Holland zijn ook Gelderland, Noord-Brabant, Limburg en Noord-Holland in kieskringen verdeeld. Ook de kiescolleges worden gezien als een kieskring.

De Kiesraad heeft een protocol²⁴ uitgevaardigd over de werkwijze van een CSB en de verslaglegging van de uitvoering daarvan.

Controleprotocol centraal stembureau

*Bij Provinciale Statenverkiezingen
en waterschapsverkiezingen 2023*

Specifieke locaties

Bij een aantal kieskringen of Hoofdstembureaus zijn specifieke “telcentra” ingericht. Bij deze

²⁴ www.kiesraad.nl/adviezen-en-publicaties/publicaties/2023/1/30/controleprotocollen-vaststelling-verkiezingsuitslag

CSO (Centrale StemOpneming)/ telcentra worden alle stemmen van een bepaalde kieskring of gemeente samengebracht in de nacht die direct volgt op de verkiezingsdag (in het geval van de Provinciale Staten 2023 dus in de nacht van 15 op 16 maart). Op deze locaties werden, volgens het controleprotocol van het CSB, de stemmen op 16 en 17 maart her- of geteld. De gemeenten dienden, vóór de verkiezingen uit, de keuze voor decentrale stemopneming (DSO) of centrale stemopneming (CSO) te maken.

Een (her)telling dient te worden opgestart bij:

- Onverklaarde verschillen tussen het aantal toegelaten kiezers en getelde stembiljetten;
- Een keuze voor Centrale Stemopneming;
- Overige fouten in de stemopneming;
- Opmerkelijke uitslagen.

Het controleprotocol bestaat uit drie delen:

- A. Onderdeel A van het controleprotocol bevat richtlijnen voor de controle door het centraal stembureau op de werkzaamheden van het gemeentelijk stembureau.
- B. Onderdeel B van het controleprotocol bevat richtlijnen voor die gevallen waarin het centraal stembureau bij de uitslagberekening gebruik maakt van de *digitale bestanden* met uitkomsten op gemeenteniveau of hoofdstembureauniveau.

Gecontroleerd wordt:

1. Of de gegevens zijn uitgewisseld via het platform van de Kiesraad en de VNG voor de uitwisseling van gegevens (hierna het uitslagenplatform).
 2. Of de OSV2020 berekende totalen overeenkomen met de optelling van de gegevens op het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau of het hoofdstembureau. Deze controle is vergelijkbaar met de controles die de gemeentelijk stembureaus en hoofdstembureaus uitvoeren als zij gebruikmaken van OSV2020.
- C. Onderdeel C van het controleprotocol bevat richtlijnen voor de controle op de eigen werkzaamheden van het centraal stembureau bij het vaststellen van de uitslag en de zetelverdeling.

Hierna worden ze in een specifieke, **aparte ruimte**, na opmaak als proces-verbaal (PV), gedigitaliseerd. De auteurs hebben een aantal van deze CSO/ telcentra kunnen identificeren, maar dat beeld is niet volledig. Volgens een bericht van de Minister van BZK betrof het 34 Centrale Stemopnemingen in totaal.

In Den Haag is het **World Forum** als Centrale Stemopneming aangewezen (voor Bureau Buitenland was dit het Stadskantoor van Scheveningen), in Amsterdam was dat de **RAI** en in Utrecht vervulde de **Jaarbeurs** deze functie.

In Rotterdam heeft men ook met een CSO/ telcentrum gewerkt in het evenementencentrum **Ahoy**²⁵. Voor de werkzaamheden heeft men separaat personeel geworven en werd er voor

²⁵ www.youtube.com/watch?v=3O_ovMJmdP0

de uitvoering van deze werkzaamheden betaald. De vergoedingen varieerden van €60,- tot €180,- per dagdeel voor de verschillende functionaliteiten. De medewerkers zijn via e-learning op de hoogte gesteld van het “werkproces”. In de Ahoy was 17 maart 2023 aangemerkt voor de digitalisering van de processen-verbaal.

Bij de bevindingen per provincie zal op de verschillende CSO/ telcentra worden ingegaan. Ook onder paragraaf 6.3 (OSV2020) zijn bevindingen opgenomen.

Het CSB is in feite de Kiesraad onder welke 34 Centrale StemOpnemingen (CSO) zijn georganiseerd. Elke provincie is verder uitgerust met één Centraal Stembureau (CSB) en ook elk Waterschap beschikt over een CSB. Deze extra laag is toegevoegd boven de Gemeentelijke Stembureaus (GSB) waar de wettelijke bevoegdheden feitelijk zijn belegd. De verdeling naar Centrale en Decentrale Stemopneming zorgt voor extra, onnodige complexiteit bij het verkiezingsproces.

Het bevoegd gezag, d.w.z. de gemeente, levert een zogenoemde “sneltelling” (voorlopige telling). Hierna wordt het telproces in de zgn. “telcentra” -voorzien van additionele processen- herhaald, waarna de PV’s in separate ruimtes worden gedigitaliseerd en daarmee vastgesteld. Althans dat lijkt zo te zijn, want het PV van het CSB in Den Haag is pas op 24 maart 2023 geformaliseerd.

De auteurs stellen dat al deze toegevoegde organisatieprocessen leiden tot onnodige complexiteit en een afname van transparantie en controleerbaarheid.

De auteurs menen dat gemeenten zelf in staat dienen te zijn de verkiezingen zodanig te organiseren, dat de uitslag, op papier, in de directe omgeving van de kiezer wordt geteld, gecontroleerd en vastgesteld. Het stembureau wat centraal behoort te staan, zou volgens de auteurs het stemlokaal in de wijk of stadsdeel van de gemeente moeten zijn.

Het GSB, als bevoegd domein, dient daarbij de uitslagen te verzamelen, maar de papieren en door mensenhanden ingevulde PV’s blijven, in de toekomst, zo lang als nodig is dicht bij de kiezer en dus in het stemlokaal.

3.2 Gemeentelijk Stembureau (GSB)

Het gemeentelijk stembureau (GSB) stelt de uitkomst van de verkiezing op gemeenteniveau vast. Voor iedere verkiezing wordt een gemeentelijk stembureau ingesteld. Het gemeentelijk stembureau bestaat uit minimaal 5 leden. Er is geen maximumaantal leden. Er is één voorzitter en tenminste één plaatsvervangend voorzitter.

De leden worden benoemd door het college van B&W.

Het lidmaatschap loopt af als de nieuwe leden van de Provinciale Staten en Waterschappen zijn toegelaten. De uitvoeringstaak van B&W is veelal gemandateerd aan een afdeling Burgerzaken of een “team verkiezingen”. Een dergelijk team wordt projectmatig geformeerd en kent landelijke, deels private, aansturing en organisatie (zie ook paragraaf 3.3).

Het GSB kan geholpen worden door zgn. ondersteuners, bijvoorbeeld voor de telling van de stemmen. Het college van **B&W benoemt de ondersteuners**. Het lidmaatschap loopt af als de nieuwe leden van de Provinciale Staten en Waterschappen zijn toegelaten. De ondersteuners voeren alleen taken uit onder verantwoordelijkheid van het gemeentelijk stembureau. Zij hebben geen eigen beslissingsbevoegdheid. Zij mogen bijvoorbeeld niet beslissen of een stem geldig of ongeldig is.

De bevoegdheid om leden (en ondersteuners) te benoemen kan door het college worden gemandateerd. Hiervoor is een mandaatbesluit nodig. Of van dergelijke mandaatbesluiten gebruik is gemaakt, is onduidelijk. Bij weten van de auteurs bestaat hiervan geen overzicht.

De Kiesraad heeft in samenwerking met de Nederlandse Vereniging Voor Burgerzaken (NVVB) en het Ministerie van BZK een handreiking GSB opgesteld. Deze handreiking is bedoeld als leidraad bij de werkzaamheden tijdens het verkiezingsproces voor de stembureauleden.

De handreiking GSB beschrijft onder andere²⁶:

“Op woensdag 15 maart zijn de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen. Donderdag 16 maart houdt u de zitting van GSB voor de provinciale statenverkiezing”;

“Op sommige onderdelen in deze handreiking wordt een onderscheid gemaakt tussen decentrale stemopneming (DSO) en centraal stemopneming (CSO). De gemeente heeft voorafgaand aan de verkiezingen via een besluit een keuze voor één van deze twee gemaakt. Als er geen besluit genomen is door de gemeente, dan geldt de decentrale stemopneming. De taken van het GSB zijn bij een decentrale stemopneming iets anders dan bij een centrale stemopneming”;

“In gemeenten met een decentrale stemopneming kan de zitting van het GSB eventueel in twee delen en op verschillende locaties worden gehouden. In het eerste deel van de zitting (bijvoorbeeld op het gemeentehuis) controleert het GSB dan de processen-verbaal van alle stembureaus. In het tweede deel van de zitting (op de tellocatie) wordt opnieuw geteld. De stembussen/transportboxen en de materialen om te tellen bevinden zich dan op de tellocatie. Let op dat bij beide locaties de juiste personen en materialen aanwezig zijn en dat de locaties aan de vereisten voldoen”;

²⁶ Zie hoofdstuk 6 voor de onderdelen betreffende OSV2020 in de handreiking GSB

“In gemeenten waar een *centrale stemopneming* wordt gehouden, hebben de stembureaus op de avond van de stemming alleen een **voorlopige telling** (op lijstniveau) verricht. Het GSB telt tijdens de zitting alle stemmen, op lijst- en kandidaatsniveau”;

“De bijeenkomst van het GSB is een openbare zitting. Dit betekent dat iedere belangstellende deze mag bijwonen, zolang de orde en de rust tijdens de werkzaamheden niet worden verstoord. Dit geldt voor alle werkzaamheden die door of namens het GSB worden uitgevoerd, zoals het controleren van de processen-verbaal, het tellen van stembiljetten en de invoer in het programma OSV2020. Het GSB mag belangstellenden die overlast veroorzaken daarop aanspreken en zo nodig vragen de zaal te verlaten. **Bij (verwachte) onrust of aanblijvende overlast van aanwezigen neemt de voorzitter contact op met een contactpersoon van de gemeente over de te nemen acties of de benodigde ondersteuning (communicatieadviseur, beveiliging, politie). Bij (dreigend) gevaar kan het GSB ook direct de politie bellen, desnoods via 112”.**

Het GSB is een orgaan dat dicht bij de kiezer is georganiseerd. Middels de Kieswet heeft het belangrijke bevoegdheden, maar deze nemen logischerwijze af met het uitbreiden van de bevoegdheden van de CSB en de Kiesraad. Volgens de auteurs is dit een ongewenste en oneigenlijke ontwikkeling. De betrokkenheid en activiteit van de burgers dienen, juist op gemeentelijk niveau, verder te worden verstevigd. Daarmee kan, wat de auteurs betreft, de Decentrale of Centrale Stemopneming komen te vervallen. Het aanstellen van leden van het GSB is idealiter ook een burgerlijke aangelegenheid. De bevoegdheden, verantwoordelijkheden en de uitvoering van de verkiezingen dienen alle zo dicht mogelijk bij de kiezer te blijven.

De Centrale of Decentrale stemopneming is een ongewenst onderdeel van de huidige verkiezingen. Het is volgens de auteurs eveneens een onnodig aangebrachte complexiteit.

De openbaarheid, transparantie en controleerbaarheid van het verkiezingsproces verhouden zich tot burgerrechten en deze dienen derhalve voorop te staan. Het is niet nodig en ongepast, zo stellen de auteurs, de artikelen van de Kieswet te vervormen tot een verdachtmaking van de burger. Zoals zal blijken uit een aantal ervaringen van onze controleurs leidt een dergelijke passage in de handreiking tot een vooringenomen houding van de stembureauleden richting de belangstellende burger. De handreiking is te ver van de inhoud van de Kieswet af komen te staan en zou derhalve moeten worden herzien of geschrapt. De vereniging NVVB heeft allerlei discutabele taken toebedeeld gekregen, zoals het (mee-)schrijven van de handreiking, en daarmee een ongewenste invloed op de Nederlandse verkiezingen vergaard.

“In het overdrachtsdocument wordt het aantal aan het GSB overgedragen stembussen of transportboxen vermeld, en wordt verantwoording afgelegd over het vervoer en de opslag van de stembescheiden voorafgaand aan de zitting van het GSB. Mogelijk constateert u dat het zegel van de enveloppe met het proces-verbaal is **verbroken en opnieuw is verzegeld**. Het kan zijn dat ambtenaren van het Team Verkiezingen bij de overdracht van de verzegelde enveloppe in bijzijn van de voorzitter een korte controle hebben gedaan of het juiste proces-verbaal in de enveloppe zit, deze compleet is en niet onleesbaar. Check bij de ambtenaren van de gemeente of dit het geval is geweest

als u constateert dat het zegel is verbroken en opnieuw verzegeld”;

“Zijn de volgende materialen om te tellen aanwezig? Tafels, **Pennen**, Tellijsten, Kladpapier, Hechtingsmateriaal, Rekenmachine”;

“Mocht het GSB niet op één kalenderdag al het werk kunnen afronden, dan kan het GSB in de avond de zitting schorsen en de volgende dag heropenen. Er kunnen ook andere redenen zijn om te schorsen. Bij decentrale stemopneming kan na het onderzoek van de processen-verbaal geschorst worden, om later op de dag, bijvoorbeeld op een andere locatie, de aangewezen transportboxen te openen en opnieuw te tellen. **Gedurende de schorsing is de burgemeester verantwoordelijk voor de beveiligde opslag van alle stembescheiden en materialen van het GSB.** Er is een link bijgevoegd naar de factsheet ‘schorsing zitting gemeentelijk stembureau’ voor nadere informatie over een schorsing”.

Het schorsen van een zitting van een stembureau dient heel terughoudend te worden toegepast en dit vraagt naar onze mening nadere uitwerking. Het uitgangspunt dient het afronden van het telproces en de vaststelling van de uitslag op één enkele dag, de verkiezingsdag, te zijn.

“Naast de controle op onverklaarde verschillen en telfouten, controleert het GSB ook alle processen-verbaal. Mogelijk ontbreken er nog handtekeningen van stembureau-leden en kan dat worden hersteld door deze leden te vragen het proces-verbaal te komen ondertekenen. Dit kan echter ook aanleiding zijn om dit stembureau opnieuw te tellen. Daarnaast kunnen bezwaren van kiezers of onregelmatigheden die in het proces-verbaal zijn opgenomen aanleiding zijn voor het GSB om het stembureau opnieuw te tellen. Ook een extreem slordig of slecht leesbaar proces-verbaal kan een reden zijn om te onderzoeken of opnieuw te tellen”;

“Er kunnen signalen zijn dat er in een bepaald stembureau niet goed geteld zou zijn. Dit kan blijken uit de in het proces-verbaal genoteerde **bezwaren of onregelmatigheden, maar ook uit bijvoorbeeld meldingen van burgers bij de gemeente, berichten op sociale media of in de lokale pers.** In zo’n geval kan het raadzaam zijn om de transportbox van dit stembureau te onderzoeken of te hertellen, ook al klopt het proces-verbaal op zich wel. Door dit stembureau nader te onderzoeken, kunnen eventuele twijfels worden weggenomen en dit vergroot de betrouwbaarheid van de uitslag”;

“Als het GSB bij een onderzoek of hertelling vaststelt dat het proces-verbaal van een stembureau inderdaad fouten of onjuistheden bevat, dan stelt het GSB bij dit specifieke proces-verbaal een apart correctieverslag op, dat “**corrigendum**” wordt genoemd. In dit corrigendum verantwoordt het GSB welke correcties zijn aangebracht in de op woensdagavond opgenomen aantal toegelaten kiezers, de verklaarde verschillen en/of de vastgestelde uitslagen per kandidaat/lijst van dit betreffende stembureau”;

“Alle stembureaus, bij Centrale Stem Opneming, in de gemeente hebben woensdagavond hun stembus alleen op lijstniveau geteld, hun voorlopige uitslag van deze **snel telling** vastgesteld en dit verantwoordt in hun proces-verbaal”.

De logistiek van de stembescheiden van en naar het GSB vraagt nader onderzoek. Het telproces, maar ook de mogelijkheden tot hertellen, tussentijds openen, controleren en opnieuw verzegelen van de stembescheiden vormen stuk voor stuk risico's, welke bovendien oncontroleerbaar zijn voor de kiezer.

“Het GSB hoeft niet alle cijfers van ieder afzonderlijk stembureau voor te lezen. Het GSB kan ook door “**terinzagelegging**” de aantallen per stembureau bekend maken. Het GSB kan zich dan beperken tot het voorlezen van de totalen per lijst op gemeenteniveau. Een andere mogelijkheid is om bij CSO de uitslagen van stembureaus gedurende de dag bekend te maken, direct nadat er geteld is of ingevoerd in OSV2020. Dit zorgt ervoor dat niet alle stembureaus aan het eind van de zitting nog bekend gemaakt moeten worden. Zijn er geen belangstellenden aanwezig (naast de GSB-leden en ondersteuners) dan mag het GSB sowieso van bekendmaking van de uitslag af zien”;

Zolang er gewerkt wordt met centrale stembureaus, zouden het GSB en de voorzitter van elk individueel stemlokaal bij de volgende verkiezingen de vastgestelde uitslagen controleerbaar moeten aanbieden, door deze duidelijk zichtbaar te afficheren naast een mondelinge presentatie voor iedere belangstellende burger, alvorens de uitslagen over te dragen aan het daartoe aangewezen centrale stembureau. Voorts zou de fysieke uitslag op locatie aanwezig moeten blijven, tenminste totdat de definitieve uitslag is vastgesteld na afdoende controle door burgers.

“Wacht zo mogelijk met het ondertekenen van het proces-verbaal voor de **ene verkiezing**, totdat het GSB ook de stembiljetten van de **andere verkiezing** heeft geteld. U kunt dan nog bij de verkiezing die al “klaar” is, correcties doorvoeren in het OSV-systeem”.

De suggestie om eventueel te wachten met ondertekenen van een opgemaakt PV staat niet alleen een goede controle in de weg, maar laat tevens het OSV²⁷-systeem leidend zijn voor de bepaling en vaststelling van uitslagen. Dit achten de auteurs van dit rapport onwenselijk.

“Zo moet bij de CSO een **bijlage I** worden opgesteld, waarin alle bezwaren uit de processen-verbaal van woensdagavond zijn overgenomen. Dit is nodig omdat het CSB anders hier geen kennis van kan nemen: immers, de processen-verbaal van woensdagavond blijven bij de CSO achter in de gemeente”.

De mogelijke onregelmatigheden worden getrapd overgebracht naar een hoger echelon, waardoor onzekerheden ontstaan over de vastlegging en vervolg. De opgemaakte PV's op verkiezingsdag dienen centraal te staan, volgens de auteurs.

²⁷ Ondersteunende Software Verkiezingen

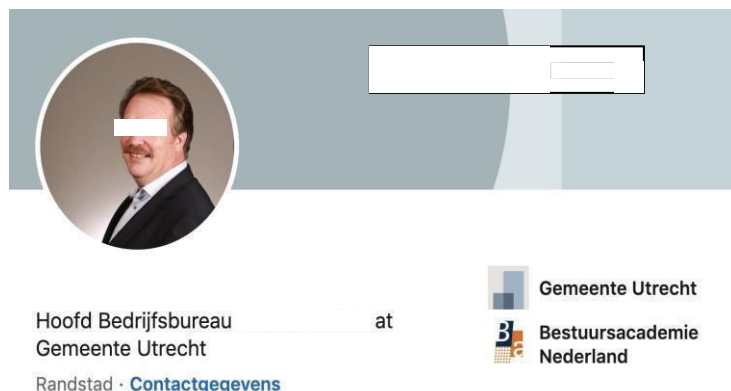
“De burgemeester is er vervolgens verantwoordelijk voor dat dit beveiligd wordt opgeslagen, dat de juiste documenten worden gescand en gepubliceerd op de website van de gemeente, dat de juiste documenten worden weggebracht naar het HSB of het CSB voor die verkiezing en dat het CSV-bestand uit de OSV2020-software in het daarvoor aangewezen portaal van de Kiesraad wordt geüpload”.

Door de verantwoordelijkheid voor de veiligstelling van de verkiezingsdocumenten enkel en alleen bij de burgemeester te beleggen, wordt een zorgvuldige en eerlijke afhandeling in te grote mate afhankelijk van diens intentie al dan niet te goeder trouw te handelen. De burger dient een grotere rol en verantwoordelijkheid te krijgen in dit proces. Volgens de auteurs zijn de fysieke PV's tot na vaststelling van de definitieve uitslag het best onder te brengen in de stemlokalen waar elk van de PV's tot stand zijn gekomen; dicht bij de kiezer en onder toezicht van burgers.

Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB)

Naast het eerdergenoemde IPO is ook de vereniging NVVB²⁸⁻²⁹, als overkoepelende organisatie, met niet-verkozen functionarissen verbonden aan de vastgestelde Nederlandse burgerrechten. De **Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (NVVB)** is in 1994 ontstaan door een fusie van de *Nederlandse Vereniging van Ambtenaren van de Burgerlijke Stand* en de *Vereniging voor Bevolkingsboekhouding en Militaire Zaken*.

De NVVB is niet alleen direct betrokken bij de organisatie van verkiezingen, maar ook bij beleidsontwikkeling omtrent basisregistratie van persoonsgegevens, de basisregistratie van Oekraïners, de ontwikkeling van de afdeling Burgerzaken alsook bij de **ontwikkeling van de digitale identiteit** van de individuele burger. De vereniging of non-profit organisatie fungeert als schakel tussen de gemeenten, de politieke hoofdzetel Den Haag en, via het EVS (Europäischer Verband der Standesbeamtinnen und Standesbeamten e.V.)³⁰⁻³¹, met de Europese politiek in Brussel.

De vice-voorzitter van de s tevens ambtenaar bij de gemeente Utrecht. Hij sprak zich o.a. uit over de onhoudbare werkwijze van het huidige verkiezingsproces richting het Ministerie van BZK (zie pag.8). Hij was tevens aanwezig bij het CBS/ Telcentrum Jaarbeurs op 16 maart (zie pag.109)

²⁸ nvvb.nl/nl/

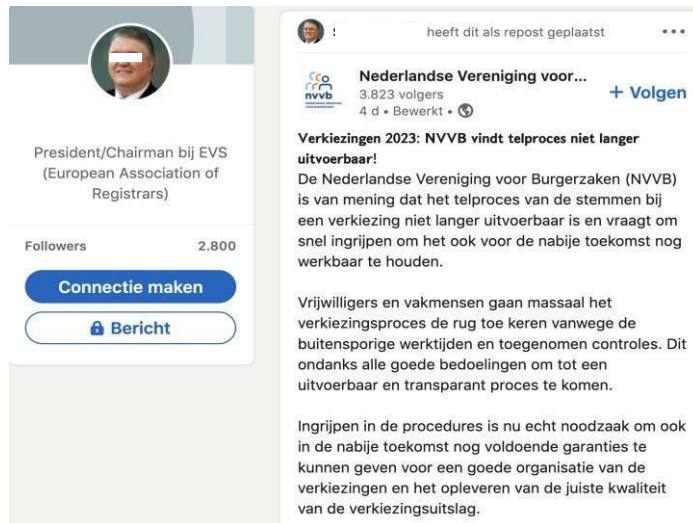
²⁹ NVVB Jaarcongres 2023: www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:7062126019700236288/

³⁰ Met een soortgelijk takenpakket kan de EVS als de Europese variant van de NVVB aangeduid worden.

Opvallend is dat de voorzitter van de

tevens voorzitter is van de EVS

³¹ evs-eu.org/en/

Voorzitter

Daarnaast voorziet de NVVB in een zogenoemde “Publieksacademie”, die samen met haar partneropleiders als opleidings- en examenomgeving fungeert voor iedereen in de publieke dienstverlening, en daarmee de standaardisatie en certificering voor ambtenaren voorschrijft.

Het blijkt een omvangrijke organisatie met veel uitvoering van feitelijk ambtelijke activiteiten. Evenals het IPO, EVS, Public Matters en G40NL bevat de organisatie van NVVB allerlei elementen van een Publiek Privaat Partnerschap (PPP), die zonder inbreng van de burger voorzien in politiek advies, lobby en standaardisatie van opleidingseisen en ontwikkeling van beleid faciliteren.

De handreiking gemeentelijk stembureau van de Kiesraad is mede ontwikkeld door het NVVB.

EVS

[Home](#) » [Over ons](#) » [Partners van de NVVB](#) » [Internationale partners](#) » [EVS](#)

De EVS richt zich op tal van activiteiten die een directe relatie hebben met de NVVB thema's. Gedacht kan worden aan rechtsvergelijking, kennisuitwisseling en het bevorderen van uitwisseling van persoonsgegevens. De samenwerking met de EU op het gebied van personen- en familierecht en persoonsregistraties is relevant.

Om aan te blijven sluiten op de uitdagingen van de Europese Commissie wil ook de EVS zich doorontwikkelen. In the General Assembly (algemeen bestuur) van de EVS is dit jaar besloten tot een verbreding van visie en missie, vergelijkbaar met die van de NVVB, maar dan op Europees niveau. De EVS evolueert daarmee inhoudelijk van een European Association of Registrars naar European Association of Public Services. De deelnemende landen (België, Duitsland, Italië, Nederland, Polen, Roemenië, Schotland, Slovenië, Slowakije en Zwitserland) hebben het belang onderkend om op Europees niveau onder de vlag van de EVS ook de belangenbehartiging te organiseren voor thema's als identiteitsmanagement, identiteitsfraude, e-dienstverlening, digitale uitwisseling van persoonsgegevens, documentfraude, privacy en innovatie in dienstverlening. Een ontwikkeling die ook van belang is om aanspraak te maken op subsidies en aan te sluiten bij bestaande en nieuwe initiatieven bij de EU.

De zogenoemde “presidency”, vrij vertaald het dagelijks bestuur van de EVS, wordt op dit moment gevormd door Italië, Duitsland en Nederland. Vanuit die positie willen we onze invloed aanwenden voor de belangenbehartiging in Europa en om meer landen te laten toetreden tot de EVS.

De variëteit aan overkoepelende organisaties, zoals het Interprovinciaal Overleg (IPO), de EVS (Europäischer Verband der Standesbeamtinnen und Standesbeamten e.V.) en de Nederlandse Vereniging Voor Burgerzaken (NVVB), maar ook een gremium als de Vereniging Directeuren Publieksdiensten³² heeft een grote invloed op de verkiezingen, vorming van beleid en de implementatie daarvan. Dat is volgens de auteurs een zorgelijke situatie voor de positie van de burger. De NVVB is een organisatie met grote invloed op de voorgenomen veranderingen van de verkiezingen en de protocollaire voorschriften.

De invloed van deze en andere organisaties dient aan banden te worden gelegd, alleen al omdat er geen enkele democratische aansluiting is met de Nederlandse burger.

³² Zie ook p.150

3.3 Opleiding, training en detachering

De aanstelling van zowel leden als voorzitter van elk gemeentelijk stembureau is een verantwoordelijkheid van B&W. In veel gemeenten zijn “verkiezingen” onderdeel van een afdeling burgerzaken, maar er wordt vaak projectmatig een **team verkiezingen** opgericht. De taken van een dergelijk team zijn divers en ook de verantwoordelijkheden zullen per gemeente variëren. Veelal worden ambtenaren specifiek aangesteld voor deze gemeentelijke verantwoordelijkheden.

Elke burger heeft de mogelijkheid zich aan te melden voor een taak in het stembureau. Een voorbeeld daarvan is voorzitter van een stembureau in Ermelo. Volgens hem is de toegang tot het circuit van stembureauleden goed georganiseerd. Er worden examens afgenomen met tweemaal de mogelijkheid tot een herexamen. Elk jaar dient men een “proeve van bekwaamheid” af te leggen, aldus Van Zetten. De Rijksoverheid stelt:

Heb ik een bepaalde opleiding nodig om op een stembureau te werken?

U heeft geen opleiding nodig om op het stembureau te mogen werken. Ter voorbereiding op uw taken als stembureau lid of teller moet u wel een training volgen bij de gemeente. Voor meer informatie over hoe dat precies werkt, kunt u contact opnemen met uw gemeente.

Krijg ik als stembureau lid ook een training?

Alle stembureauleden krijgen voordat hun werkzaamheden beginnen een gratis training of instructie. Ze krijgen dan uitleg over de werkzaamheden en situaties die ze tijdens de verkiezingsdag tegen kunnen komen. Het is verplicht om deze training te volgen.

In lijn met bepalingen van Kiesraad en Kieswet stelt B&W de leden aan en bepaalt vervolgens de geschiktheid van een individueel lid van een stemlokaal. B&W beslist eveneens over de aanstelling van een lid van het GSB. De Gedeputeerde Staten stellen de leden van het Hoofdstembureau of CSB aan.

Op de website stembureauinstructie³⁴ van de Rijksoverheid zijn trainingsmodules te maken, maar deze zijn niet maatgevend voor de aanstelling van de leden van het stembureau.

De wijze van registratie en de eisen voor “training” van de stembureauleden zijn bij de auteurs op dit moment onbekend. Het orgaan dat verantwoordelijk is voor de aanstelling - college van B&W - is ook verantwoordelijk voor de voorwaarden van een inhoudelijke cursus. Per provincie of gemeente kan daar verschillend over worden besloten. Naast de verschillende aanwijzingsbesluiten is er ook geen overzicht van de “getrainde” leden beschikbaar. De trainingen worden door “externe” partners verzorgd tegen onderling overeen te komen tarieven met publieke financiering.

3.4 Projectmatige uitbesteding aan (semi-) private partners

³³ www.ermelosweekblad.nl/lokaal/column/911856/columnist-hans-van-zetten-was-voorzitter-van-een-stembureau-v

³⁴ stembureauinstructie.nl

Regelmatig worden middels tijdelijke aanstellingen, over het hele land, projectleiders en managers aangesteld om de verkiezingen per gemeente te begeleiden. In veel gevallen is dit een terugkerende werkervaring bij verschillende gemeenten op het CV van deze ingehuurd medewerkers.

Een landelijke centrale rol lijkt te worden vervuld door de eigenaar van de *Publiekszaak* (dPZ)³⁵, . Heemskerk is in het verleden bij veel verkiezingen en verschillende gemeenten zelf als projectleider actief geweest. Als eigenaar van verzorgt hij de begeleiding van vele teams in het land, met als doel de gemeenten te “ontzorgen” in de taak die hen wettelijk is toebedeeld.

Daarbij stelt de Publiekszaak gespecialiseerd te zijn in het verkiezingsproces: van het maken van een plan, begroting en afspraken met leveranciers tot het organiseren of begeleiden van publiciteitscampagnes van de organisatie en de uitslagenavond. Het gestelde uitgangspunt is daarbij dat met het kwetsbare proces van verkiezingen een college van B&W kan terugvallen op een team van “vakinhoudelijke” deskundigen. De verkiezingen zijn volgens de Publiekszaak elk jaar net weer even anders en zij voorzien gemeenten van de laatste informatie met de juiste achtervang.

Er zijn vele “projectleiders verkiezingen” in het land, die één of meer gemeenten voorzien van begeleiding bij de organisatie van verkiezingen. Deze functionarissen werken op basis van tijdelijke contracten of detachering.

De auteurs raden aan om elk van deze aanstellingen en bijbehorende voorwaarden inzichtelijk en openbaar te maken. Het is opmerkelijk dat het een wettelijke taak van gemeenten betreft, die tegen betaling wordt uitbesteed. De verkiezingen van Nederland worden door een select netwerk projectmatig uitgevoerd en dit lijkt het belang van de burger niet direct te dienen. Het aandeel of de zeggenschap van de burger is niet waarneembaar en lijkt in het geheel te ontbreken.

Het voorzitterschap, de leden en de overige bezetting van elk van de stemlokalen is essentieel voor een goed verloop van verkiezingen en de invulling daarvan kent derhalve wettelijke verplichtingen. Het overzicht van de omvang en inhoud van deze samenwerkingsverbanden is op dit moment onvoldoende bekend. Gesteld dat de toegevoegde waarde van organisaties als de NvvB en dPZ kan worden aangetoond, lijkt het zinvol een burgerinitiatief te ontwikkelen dat deze centrale rol kan overnemen.

³⁵ depubliekszaak.nl/#verkiezingen

is ook partner bij het opleidingscentrum SEP B.V.³⁶. Deze opleider voor ambtenaren, geleid door directeur Ingrid van Zeeland, verzorgt talloze cursussen gericht op overheidstaken. Ook voor de organisatie en uitvoering van verkiezingen beschikt SEP over veel verschillende modules en trajecten van e-learning. Dit bedrijf en tevens vaste partner van de overheid wordt door ruim 200 gemeenten ingehuurd om opleidingstrajecten uit te voeren.

SEP verzorgt naar eigen zeggen o.a. voor 30.000 aangestelde stembureauleden de cursus “verkiezingen voor stembureau-leden”. Het aanbod van cursussen is groot en varieert van onder meer Verkiezingsmanagement en Informatiemanagement, tot BOA-opleidingen, Bijstand en allerlei netwerkdagen. SEP kent weinig concurrentie op de “markt”. Over de kosten voor gemeenten voor afname van het cursusaanbod wordt door SEP publiekelijk geen uitspraken gedaan. Dit gaat via individuele afspraken dan wel contracten met gemeenten. Een andere, gelieerde, aanbieder is de Bestuursacademie³⁷. Deze biedt een cursus “organiseren verkiezingen” voor gemeenteambtenaren aan voor ongeveer **€750,- per cursist**.

Andere door de NVVB geaccepteerde opleiders, maar niet specifiek gericht op verkiezingen zijn: Censor Bestuur³⁸, Even Werkt!³⁹ MariënborgGroep⁴⁰, NCOD⁴¹, Ocaro⁴² en Segment⁴³.

directeur • 3e+
Werken voor 200+ gemeenten | Dé e-learningsspecialist voor...
Opnieuw gedeeld via SEP • 1 j •

Projectleiders verkiezingen opgelet:

Landelijke netwerkdag op vrijdag 13 mei bij ons (t)huis van SEP met een workshop met onze expert en waarin we met vakgenoten terugblikken op de Verkiezingen in coronatijd en kijken welke lessen we meenemen in de toekomst. En volop ruimte om te netwerken. Dit wil je niet missen!
#permanentleren

Wat blijft en hoe ziet de toekomst van de verkiezingen eruit?

Meer weten? Schrijf je kosteloos in
Landelijke Netwerkdag | 13 mei 2022
Voor de CISO en vakgenoten
Burgerzaken

³⁶ www.sep.nl

³⁷ www.bestuursacademie.nl

³⁸ www.censorbestuur.nl/diensten/5/burgerzaken

³⁹ evenwerkt.nl/academie/

⁴⁰ www.marienburggroep.nl/publieks-en-burgerzaken/

⁴¹ www.ncod.nl/opleidingen/burger-en-publiekszaken/

⁴² www.ocaro.nl

⁴³ www.segment.nl/cursuskalender?domains%5B0%5D=Burgerzaken%20Diplomalijnen

Uitgaande van een eenvoudig **trainingstraject**, voor alleen de leden van stemlokalen, met bovengenoemd opleidingsbudget van €750,-, dan geldt voor de huidige uitvoering van verkiezingen met de ongeveer benodigde 45.000 personen om de ruim 9000 aangewezen stembureaus te bemannen, dat alleen al cursusgeld voor dit deel uitkomt op **€33.750.000,-**.

De organisatie, voorbereiding en bezetting van de stembureaus, met de daarbij behorende uitvoeringstaken, vragen grote financiële uitgaven van de overheid en daarmee van de burger.

Zonder diepgravend onderzoek naar alle kosten komen de auteurs, alleen al voor het trainen van de stembureauleden, op een benodigd budget van bijna 34 miljoen euro uit. Een dergelijk bedrag rechtvaardigt een onderzoek naar de gemaakte kosten, de relevantie of baten van de afgenomen diensten en de verdiensten van derde partijen.

De rol van de Nvvb is markant te noemen, omdat deze vereniging niet alleen meewerkt aan de formulering van de verkiezingsprotocollen, maar ook een prominente rol speelt in de bepaling van de “opleidingseisen” van de stembureauleden, inclusief het aanwijzen van de opleiders voor de uitvoering daarvan. Deze bevoegdheden verhouden zich noch tot de Kieswet, noch tot enige andere relatie met de burger.

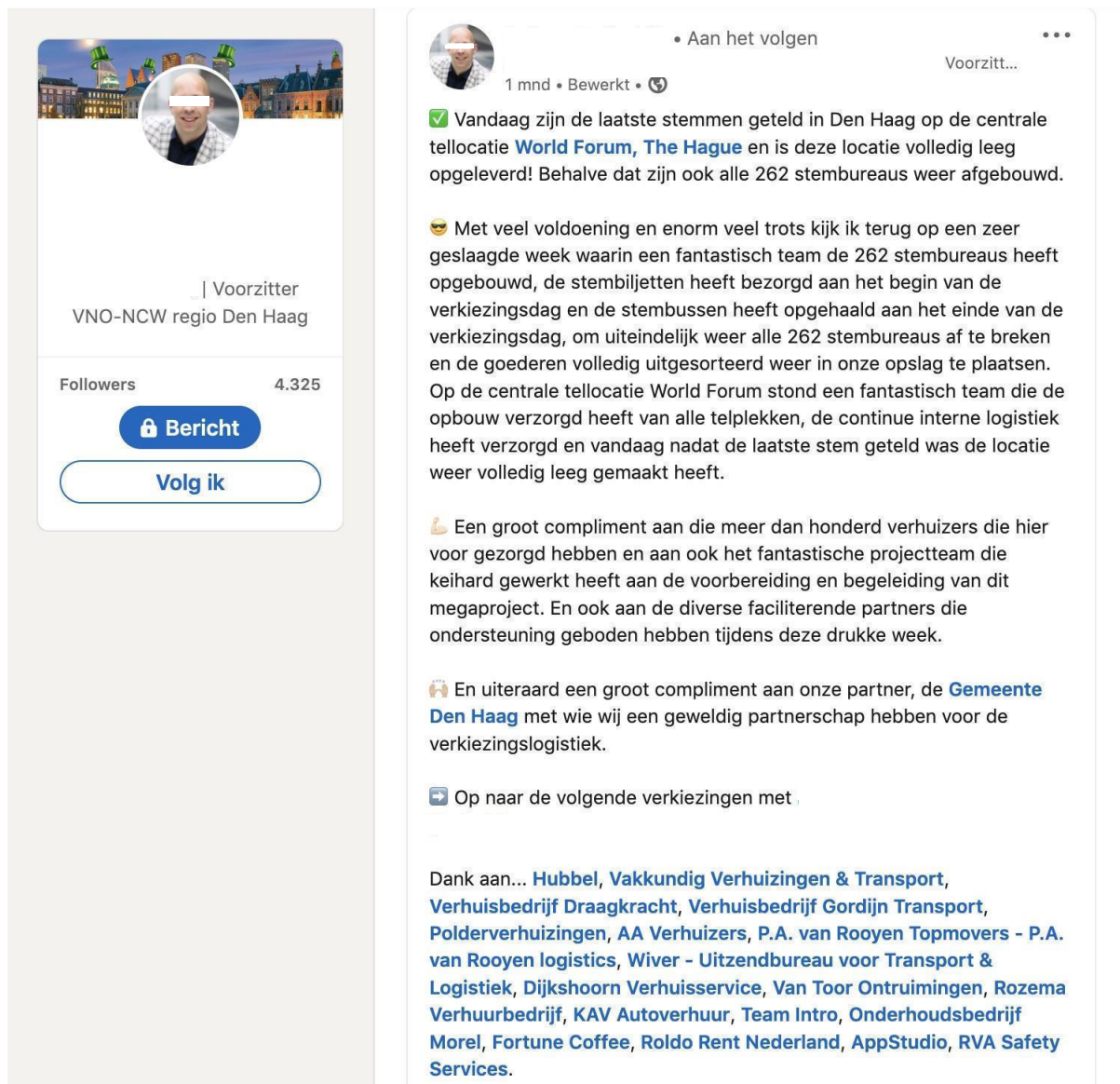
De samenwerking met of uitbesteding van taken aan private partijen passen in de tendens van de zgn. PPP's (Public-Private Partnerships), waarbij het voor de burger onmogelijk is vast te stellen waar het aandeel van de overheid ophoudt en de invloed van de private partij begint.

Voor de uitvoering van de verantwoordelijkheden van de gemeenten m.b.t. de verkiezingen worden aanvullend arbeidskrachten ingehuurd, zoals projectmedewerkers voor bijvoorbeeld de “Unit Verkiezingen” in Den Haag. De werving hiervan geschiedt onder andere via reguliere uitzendbureaus.

Daarnaast wordt gebruik gemaakt van het detacheringsbureau BS Deta⁴⁴. De algemeen directeur _____ voorziet met zijn bedrijf in detacheringen van overheidstaken bij onder meer gemeenten. Hij is tevens eigenaar van “de Verkiezingsexpert”⁴⁵, die gedurende de “corona-crisis” gemeenten voorzag van een “volledig assortiment” om de verkiezingen te organiseren. BS Deta is tevens een partner van de NVVB.

Ook voor de logistieke processen van de verkiezingen (op- en afbouw stembureaus, bezorging stembiljetten en ophalen stembussen aan het einde van de verkiezingsdag) worden op grote schaal bedrijven ingezet. Een voorbeeld hiervan is de regio Den Haag, waar deze taak o.a. is uitbesteed aan Mondial Van der Velde Verhuizingen. De directeur van dit bedrijf, _____, is eveneens voorzitter van VNO-NCW regio Den Haag.

The image shows a LinkedIn profile on the left and a post on the right. The profile is for a person who is the Chairman (Voorzitter) of VNO-NCW regio Den Haag, with 4,325 followers. The post is from the same person, dated 1 month ago, and discusses the completion of the central counting location for the elections in Den Haag. The post includes several paragraphs of text and a list of partners.

Profile:
[Redacted Name] | Voorzitter
VNO-NCW regio Den Haag
Followers: 4.325
Buttons: Bericht, Volg ik

Post:
• Aan het volgen
Voorzitt...
1 mnd • Bewerkt • [Share Icon]
✔ Vandaag zijn de laatste stemmen geteld in Den Haag op de centrale tellocatie **World Forum, The Hague** en is deze locatie volledig leeg opgeleverd! Behalve dat zijn ook alle 262 stembureaus weer afgebouwd.
😊 Met veel voldoening en enorm veel trots kijk ik terug op een zeer geslaagde week waarin een fantastisch team de 262 stembureaus heeft opgebouwd, de stembiljetten heeft bezorgd aan het begin van de verkiezingsdag en de stembussen heeft opgehaald aan het einde van de verkiezingsdag, om uiteindelijk weer alle 262 stembureaus af te breken en de goederen volledig uitgesorteerd weer in onze opslag te plaatsen. Op de centrale tellocatie World Forum stond een fantastisch team die de opbouw verzorgd heeft van alle telplekken, de continue interne logistiek heeft verzorgd en vandaag nadat de laatste stem geteld was de locatie weer volledig leeg gemaakt heeft.
👏 Een groot compliment aan die meer dan honderd verhuizers die hier voor gezorgd hebben en aan ook het fantastische projectteam die keihard gewerkt heeft aan de voorbereiding en begeleiding van dit megaproject. En ook aan de diverse faciliterende partners die ondersteuning geboden hebben tijdens deze drukke week.
👏 En uiteraard een groot compliment aan onze partner, de **Gemeente Den Haag** met wie wij een geweldig partnerschap hebben voor de verkiezingslogistiek.
➡ Op naar de volgende verkiezingen met _____
Dank aan... **Hubbel, Vakkundig Verhuizingen & Transport, Verhuisbedrijf Draagkracht, Verhuisbedrijf Gordijn Transport, Polderverhuizingen, AA Verhuizers, P.A. van Rooyen Topmovers - P.A. van Rooyen logistics, Wiver - Uitzendbureau voor Transport & Logistiek, Dijkshoorn Verhuisservice, Van Toor Ontruiming, Rozema Verhuurbedrijf, KAV Autoverhuur, Team Intro, Onderhoudsbedrijf Morel, Fortune Coffee, Roldo Rent Nederland, AppStudio, RVA Safety Services.**

⁴⁴ www.bsdet.nl

⁴⁵ www.verkiezingsexpert.nl

De auteurs stellen dat de overheid grote hoeveelheden financiële middelen beschikbaar stelt voor het organiseren van verkiezingen en dat daar een select netwerk van lijkt te profiteren. Daarnaast is er een onnodig complexe (bij wet bepaalde) organiek van Kiesraad tot stemlokaal.

De rol van de NVVB, als overkoepelende organisatie met toebedeelde bevoegdheden, draagt bij aan deze overtrokken structuur voor het organiseren van verkiezingen. Ook geeft het op geen enkele wijze blijk van een inhoudelijke verbintenis met de burgers en hiermee de kiezers van Nederland.

De in essentie eenvoudige, maar belangrijke gemeentelijke verantwoordelijkheden voor het organiseren van verkiezingen worden deels extern belegd zonder, voor het publiek zichtbare, gegronde onderbouwing.

De uitvoering van en parate kennis over de huidige uitvoering van verkiezingen dient, naar het inzicht van de auteurs, een functionaliteit te zijn van één of meerdere ambtenaren van bijvoorbeeld een afdeling burgerzaken van een gemeente, met veel meer directe betrokkenheid van de burger.

3.5 Stemlokalen

Naast de software OSV2020 en alle niveaus in het verkiezingsproces, zoals de CSB, GSB, Hoofdstembureau, Kieskringen inclusief de keuze uit Decentrale en Centrale Stemopneming, waren er voor de Provinciale Statenverkiezingen ruim 9000 stemlokalen opgetuigd. Een stemlokaal is een onderdeel/ satelliet van een GSB. In het stemlokaal dienen minimaal vijf leden aanwezig te zijn, waarvan één plaatsvervangend voorzitter.

Er zijn diverse soorten stemlokalen ingericht met verschillende openingstijden. Geheel in lijn met de VN Verkiezingsagenda 2030, waarin “inclusiviteit” een belangrijke rol speelt, was speciaal aandacht voor Nederlanders met een beperking; ten behoeve van deze groep zijn ruim 200 specifieke stemlokalen ingericht⁴⁶.

Over het algemeen kon in de stemlokalen van 07:30 tot 21:00 een stem uitgebracht worden, maar hierop waren ook variaties; zo waren er ook stemlokalen die gedurende één of enkele uren geopend waren.

Nederland heeft **13.296.791** kiesgerechtigden en bij de Provinciale Statenverkiezing heeft van deze groep **58,3%** van haar stemrecht gebruik gemaakt (bron: NOS). Dit percentage vertegenwoordigt **7.752.029** kiezers. Met een gemiddelde verdeling over de **9.049** ingerichte

⁴⁶ Deze editie van de verkiezingen waren overigens 8.782 stemlokalen sowieso al toegankelijk voor mensen met een lichamelijke beperking, zie ook: www.nu.nl/binnenland/6255087/deze-keer-meer-stembureaus-toegankelijk-voor-mensen-met-een-beperking.html

stemlokalen geeft dat **857** kiezers per stemlokaal. De gewenste bezetting (met voorzitter en stembureauleden) van de stemlokalen betrof in totaal **45.245**. De CSB/ CSO/ telcentra buiten beschouwing gelaten, was er voor de dag na de verkiezingen, 16 maart, bovendien nog behoefte aan een aanvullende **1.725** personen, waaronder ambtenaren.

3.6 Van kerk tot treinstation

Naast de enorme hoeveelheid aan stemlokalen, met de (behoefte aan) bijbehorende bezetting, is er ook van uiteenlopende “ludieke” locaties gebruik gemaakt⁴⁷.

Het was voor de kiezer mogelijk zijn/ haar stem uit te brengen op treinstations, in kerken, bij voormalige “prikstraten”, in brouwerijen, op universiteiten, bij mobiele stemlokalen of met een biertje na afloop tijdens “de nacht van de verkiezing” in bijvoorbeeld Zwolle.

Tevens waren er zogenoemde **inclusieve stemlokalen** waar burgers met een licht-verstandelijke beperking zijn ingezet, om de stemmen in ontvangst te nemen. Ook is er gewerkt met een stembureau waar **jongeren** zijn aangesteld voor het tellen van de stemmen.

Afwijkende openingstijden

Op 15 maart zijn om middernacht de eerste vijftien stembureaus geopend. Zo konden nachtelijke stemmers al naar de stembus in Castricum, Den Bosch, Ede of Zwolle. Bij een deel van de locaties ging het om mobiele stembureaus die later naar een andere plek werden verplaatst.

In de Kieswet⁴⁸ Art.J1, lid 2 staat: “De stemming vangt aan om zeven uur dertig en duurt tot eenentwintig uur”. In lid 3 van dat artikel wordt de mogelijkheid hiervan af te wijken geformuleerd, op voorwaarde dat de burgemeester van deze tijdstippen ten minste veertien dagen voor de stemming mededeling in het gemeentebblad doet. Het is voor burgers vrijwel ondoenlijk om te achterhalen of, bij het aanbieden van “ludieke” locaties dan wel openingstijden om de stem uit te brengen, door iedere gemeente die bij een dergelijk initiatief betrokken is, de Kieswet is nageleefd.

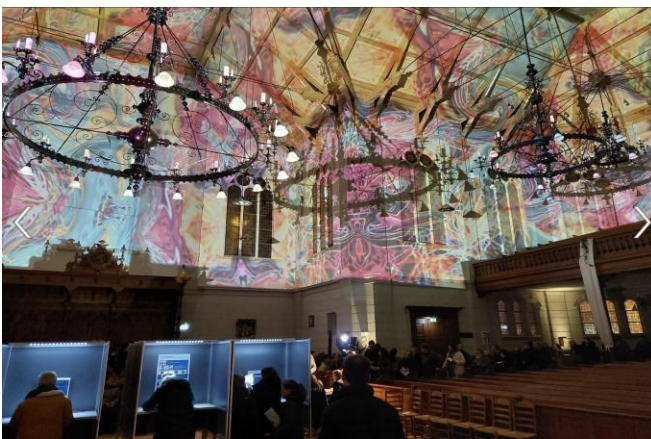

⁴⁷ www.youtube.com/watch?v=2bQVwPFwHP8

⁴⁸ wetten.overheid.nl/BWBR0004627/2023-01-01/#AfdelingII_HoofdstukJ_Paragraaf1_ArtikelJ1

Diversiteit in stemlocaties

Mobiele stembureaus

Vanwege hun afwijkende werkwijze verdienen de mobiele stembureaus een aparte vermelding. Op de website⁴⁹ van de Kiesraad wordt slechts summier uitleg gegeven over de inzet ervan. Wel wordt er gesteld dat, omdat mobiele stembureaus verschillende locaties kunnen aandoen, de kiezers met een lichamelijke beperking en ouderen dichterbij huis kunnen stemmen. De erbij geplaatste foto ter illustratie doet overigens de vraag rijzen of mensen met een lichamelijke beperking daadwerkelijk beter toegang hebben tot een mobiel stembureau dan tot een regulier stembureau. En gezien het duizelingwekkend aantal stembureaus dat in Nederland is ingericht voor deze verkiezingen (meer dan 9000), is het waarschijnlijk (en in elk geval een mogelijkheid) dat veel stembureaus juist in verzorgingshuizen zijn ingericht.

Relevante vragen ten aanzien van de mobiele stembureaus welke voornamelijk onbeantwoord blijven, zijn bijvoorbeeld wie de stembus bemant: is dit alleen een chauffeur? Zo ja, heeft hij/zij dan tevens een voorzittersfunctie? Zo nee, rijden er dan extra passagiers (voorzitter en wel of geen stembureauleden) mee? En door hoeveel leden wordt het mobiele stembureau (minimaal) bemant? Welke route wordt er afgelegd? Hoe frequent wordt er gestopt en op welke locaties? Voor hoe lang wordt er op iedere locatie gestopt? Hoe vindt het stemproces plaats? Indien met papieren stembiljetten wordt gewerkt, hoe wordt de

⁴⁹ www.kiesraad.nl/verkiezingen/provinciale-staten/stembureau/bijzondere-en-mobiele-stembureaus

veiligheid ervan gewaarborgd gedurende de ritten tussen de verschillende “stem-haltes”? Indien de stem digitaal wordt uitgebracht, hoe gaat dit proces in zijn werk en hoe is het toezicht hierop gewaarborgd? Wie mogen er gebruik maken van het mobiele stembureau en hoe wordt gecommuniceerd waar en wanneer dit stembureau langskomt? Hoe vindt de verwerking van de stemmen plaats? Hoe wordt het PV opgemaakt en op welke wijze wordt inzage daarvan gefaciliteerd? Allemaal vragen die van belang zijn voor (de mogelijkheid tot monitoring van) transparante verkiezingen.

Beeld: Kiesraad

De aanstelling van stembureauleden en het organiseren van verkiezingen zijn een verantwoordelijkheid van B&W. Zowel de registratie als het overzicht van de aanstellingen van stembureauleden laten aan duidelijkheid te wensen over. Dit staat in schril contrast met de overdreven omvangrijke, en in sommige gevallen buitensporige organisatie van de fysieke stemlocaties.

Uiteraard is het van groot belang dat burgers met een beperking toegang hebben tot het stemproces, maar onder het mom van “inclusiviteit” (als onderdeel van Verkiezingsagenda 2030) lijkt een wildgroei aan stemlocaties te zijn gekweekt welke de algehele transparantie geenszins ten goede komt. Daarbij lijken de vermeende behoeftes van een zeer klein deel van de populatie te worden aangewend om op grote schaal veranderingen door te voeren. Het maakt de verkiezingen onnodig complex en moeilijker te controleren. Ook de grote verscheidenheid in soorten stembureaus, waarbij zelfs de beleving van het stemmen kan worden gevierd is niet in het belang van een doelgericht en controleerbaar verkiezingsproces.

Een verdeling van stemlokalen naar een x aantal inwoners/ kiesgerechtigden lijkt een logischer optie.

4.

Verkiezingsproces

Onregelmatigheden

4.1 Inleiding

Tijdens de controle van de verkiezingen van Provinciale Staten en Waterschappen hebben de controleurs gewerkt middels de **instructie Controle Verkiezingen**⁵⁰. Ook zijn zij voorzien van een **Infographic** en een **video met extra uitleg**. Voor alle mogelijke vragen konden zij *real-time* antwoorden krijgen door een mail te sturen aan de organisatie. Een team met helpdeskmedewerkers was tot diep in de nacht beschikbaar om direct vragen te beantwoorden. In enkele gevallen was het mogelijk telefonisch gecontacteerd te worden door een van onze helpdeskmedewerkers, wanneer de situatie daarom vroeg. Het belangrijkste doel hierbij was het controleren en vastleggen van de opgemaakte processen-verbaal (PV's). Daarnaast hielden onze controleurs zich bezig met de monitoring van het stem- en telproces. Indien van toepassing benoemden zij daarbij de onregelmatigheden die hen opvielen en verzochten ze daarbij de voorzitter om deze vastgestelde onregelmatigheden op te nemen in het PV.

Dit verslag gaat niet in op de inhoud van de gepresenteerde verkiezingsuitslagen. Ook worden er geen uitspraken gedaan over mogelijke verschillen tussen de opgemaakte PV's bij de stemlokalen en de uiteindelijk vastgestelde PV's door de gemeenten/ Kiesraad. Mogelijk worden de resultaten van de door onze controleurs gefotografeerde PV's en de geclaimde uitslagen door de gemeenten, media en Kiesraad op een later moment in beeld gebracht.

Dit verslag gaat vooral over de uitgevoerde controle en de onregelmatigheden die zich daarbij hebben voorgedaan. De meldingen van onregelmatigheden, evenals de positieve ervaringen, zijn in grote hoeveelheden per mail bij de organisatie binnengekomen op zowel de verkiezingsdag, 15 maart, als de dagen erna. Naar aanleiding daarvan is besloten de gang van zaken op de stembureaus nog nauwkeuriger in kaart te brengen door de controleurs een vragenlijst voor te leggen. De bevindingen, voortkomend uit zowel de meldingen per mail als de beantwoording van de vragenlijst, worden in dit hoofdstuk gepresenteerd. Waar het gaat om vaak voorkomende onregelmatigheden, is ook onderzoek gedaan naar de frequentie waarmee deze zijn vastgesteld door onze controleurs. Sommige onregelmatigheden zijn aan de Kieswet getoetst en vervolgens zijn hieraan conclusies (en soms ook aanbevelingen) verbonden.

Zowel uit de enquête als uit de per mail ontvangen meldingen en verslagen van onze controleurs blijkt dat in bijna driekwart van de gevallen sprake is van een (overwegend of uitsluitend) positieve terugkoppeling. De auteurs willen hierbij enkele opmerkingen plaatsen. Ten eerste is elke ervaring -zowel positief als negatief- een subjectieve beleving. In het geval

⁵⁰ www.controle-verkiezingen.nl/instructies/

4.2 Bevindingen evaluerende enquête onder controleurs

Aanleiding en interpretatie

Op basis van de grootschalige terugkoppeling van de vrijwilligers over hun bevindingen gedurende hun waarneming van het telproces op 15 maart, alsook de ervaringen met (het recht op) inzage van de processen-verbaal in de dagen daarop volgend, hebben de auteurs een vragenlijst opgesteld met als doel de meest voorkomende bevindingen zo concreet mogelijk in kaart te brengen en uitspraken te kunnen doen over de mate waarin het telproces al dan niet volgens de vastgestelde richtlijnen en wetten verloopt. De vragenlijst kon van 24 maart tot 7 april worden ingevuld.

Het verzoek de enquête in te vullen, is op 24 maart 2023 naar 1391 vrijwilligers verstuurd (van de in totaal 1445 vrijwilligers had een 54-tal zich voor die tijd reeds uitgeschreven uit de mailinglist).

521 vrijwilligers (hierna: respondenten) hebben de enquête ingevuld geretourneerd, wat neerkomt op een respons van 37,45%, oftewel ruim een derde van het totaal aantal aangeschreven vrijwilligers. Aangenomen mag worden dat de non-respons qua opbouw (zoals man/vrouw verhouding, regio) niet systematisch afwijkt van de responsgroep. Bij een responspercentage van 30 procent wordt gesteld dat over het algemeen sprake is van een getrouwe afspiegeling. Derhalve mogen, op basis van de resultaten, met een bepaalde zekerheid uitspraken gedaan worden over de gehele populatie van 1445 vrijwilligers.

Uit de enquête is gebleken dat 22.46% van de aangemelde vrijwilligers uiteindelijk (om uiteenlopende redenen) niet voor waarneming naar het stembureau is gegaan. De resterende 77.54% vertegenwoordigt een groep van 1120 personen. Op 9.049 stembureaus is dat een dekking van 12.38% (ervan uitgaande dat iedere vrijwilliger op een ander stembureau aanwezig was).

Op basis van de terugkoppeling van de vrijwilligers (zowel kwalitatief -middels het delen van hun bevindingen, als kwantitatief -middels de enquête) kan dus weliswaar niet gesteld worden dat de resultaten representatief zijn voor de gang van zaken op *alle* stembureaus in Nederland. Desalniettemin schetsen de uitkomsten alsnog een beeld van het verloop van het telproces omdat een patroon waar te nemen valt in de wijze waarop hieraan invulling wordt gegeven.

De resultaten van deze enquête dienen dan ook in dat licht te worden gezien.

Opbouw vragenlijst en presentatie resultaten

De vrijwilligers hebben een mail ontvangen met daarin een link naar een online vragenlijst, welke met gebruikmaking van het online onderzoeksinstrument *SurveyMonkey* is samengesteld.

Aan de respondenten is een negental vragen voorgelegd. De eerste vraag heeft betrekking op de deelname aan het initiatief van Controle Verkiezingen. Vraag 2 tot en met 6 hebben betrekking op de gang van zaken op de stembureaus gedurende en na afronding van het telproces. De vragen 7 en 8 zijn bedoeld voor de respondenten die ook daags na de verkiezingen nog naar het centrale stembureau van hun gemeente wilden gaan om inzage te verkrijgen in de aldaar verzamelde processen-verbaal van de desbetreffende gemeente. Ten slotte wordt de respondent in vraag 9 verzocht om de gegevens (naam, nummer en adres) van het stembureau waarop hun antwoorden betrekking hebben, in te vullen.

De vragen 1 tot en met 8 betreffen meerkeuzevragen, waarbij het geven van meerdere antwoorden mogelijk is. Bij de vragen 2 tot en met 8 is het bovendien mogelijk een eigen antwoord toe te voegen door de categorie “*Anders, namelijk:*” aan te vinken. Vraag 9 is een open vraag, omdat daar immers om adresgegevens gevraagd wordt.

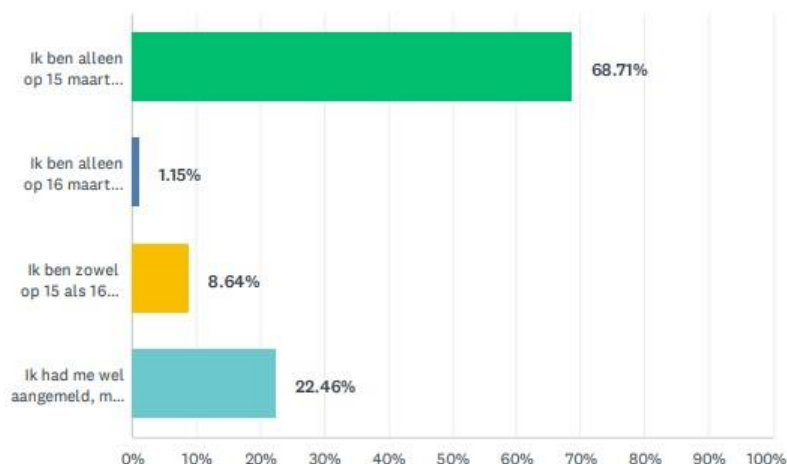
Alle opmerkingen onder de antwoordcategorie “*Anders, namelijk:*” bij de vragen 2 tot en met 8 zijn verwerkt in het overzicht van de afzonderlijke meldingen per provincie in de volgende paragrafen.

In de grafieken hieronder worden de antwoordpercentages per vraag getoond. Onder elk van de grafieken volgt een korte toelichting.

Resultaten vraag 1

V1 U heeft zich aangemeld als vrijwilliger. Kruis aan wat voor u van toepassing is.

Beantwoord: 521 Overgeslagen: 0

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES
Ik ben alleen op 15 maart naar het stembureau gegaan als waarnemer	68.71% 358
Ik ben alleen op 16 maart naar het centrale stembureau van de gemeente gegaan als waarnemer	1.15% 6
Ik ben zowel op 15 als 16 maart als waarnemer naar de gemeentelijke stembureaus gegaan	8.64% 45
Ik had me wel aangemeld, maar ben uiteindelijk niet gegaan (scroll naar het einde van deze pagina en klik op "Volgende". Op de volgende pagina klikt u op "Verstuur enquête").	22.46% 117
Totaal aantal respondenten: 521	

Toelichting op resultaten vraag 1

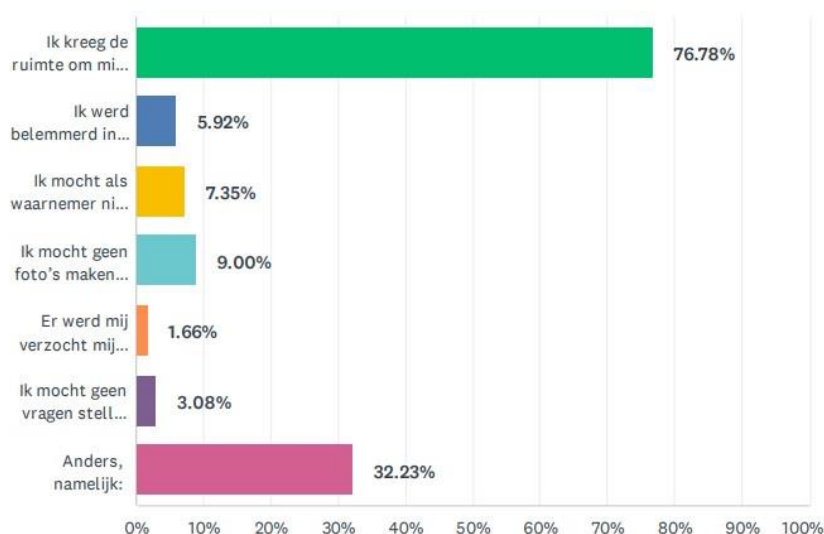
Om een beeld te krijgen van het aantal vrijwilligers dat zich na aanmelding daadwerkelijk als controleur heeft gemeld bij een stembureau, hebben we bij het versturen van de vragenlijst iedere vrijwilliger verzocht om de vragenlijst in te vullen, ook als hij/ zij uiteindelijk geen gevolg heeft gegeven aan de oproep van Controle Verkiezingen. Op basis van de uitslag van deze eerste vraag kunnen we, zoals in het voorgaande al is opgemerkt, concluderen dat van de 1445 aangemelde vrijwilligers uiteindelijk rond de 1120 personen daadwerkelijk als controleur naar een stembureau zijn gegaan.

Hoewel op deze vraag in principe één antwoord gekozen kan worden, was het technisch mogelijk meerdere antwoorden aan te vinken. Vermindert men het totaal aantal respondenten (521) met het aantal dat aangeeft enkel op 15 maart actief te zijn geweest (358), het aantal dat aangeeft enkel op 16 maart actief te zijn geweest (6) en het aantal dat aangeeft niet te zijn gegaan (117), dan blijft een getal van 40 over. Hieruit valt op te maken dat, van de 45 respondenten die aangaven zowel 15 als 16 maart naar het stembureau te zijn gegaan, 5 respondenten ook een andere antwoordcategorie (die van 15 maart of 16 maart) hebben ingevuld. Echter aangezien uit de beantwoording van de vraag valt op te maken wie op welke data actief was en wie helemaal niet actief was, heeft deze dubbele beantwoording geen invloed op de interpretatie van de resultaten.

Resultaten vraag 2

V2 Deze vraag gaat over de mate waarin u de mogelijkheid kreeg uw taak als waarnemer uit te voeren. Selecteer de stellingen die voor u van toepassing zijn. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Beantwoord: 422 Overgeslagen: 99

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES	
Ik kreeg de ruimte om mijn taak als waarnemer uit te voeren	76.78%	324
Ik werd belemmerd in het uitvoeren van mijn taak als waarnemer	5.92%	25
Ik mocht als waarnemer niet vrij rondlopen/ ik moest op een stoel blijven zitten	7.35%	31
Ik mocht geen foto's maken van het proces-verbaal	9.00%	38
Er werd mij verzocht mij te legitimeren	1.66%	7
Ik mocht geen vragen stellen of opmerkingen maken	3.08%	13
Anders, namelijk:	32.23%	136
Totaal aantal respondenten: 422		

Toelichting op resultaten vraag 2

Bij de beantwoording van deze vraag was het mogelijk om meerdere antwoorden aan te vinken. Ruim driekwart van de respondenten (324) heeft aangevinkt dat zij de ruimte kregen om hun taak als waarnemer uit te voeren, tegenover een kleine 6% (25 respondenten) die aangaf het tegendeel te hebben ervaren. Wat hierbij opmerkelijk is, is dat door een groot aantal respondenten -ruim 100 meer dan de 25 die aangaven belemmerd te zijn in hun taak als waarnemer- vervolgens ook andere antwoordkeuzes heeft aangevinkt die wel degelijk een belemmering van de waarnemerstaak omschrijven. Onze interpretatie hierbij is, dat respondenten die over het algemeen een positieve ervaring bij hun stembureau hebben gehad, geneigd zijn om de eventuele belemmeringen die er zijn geweest voor het naar behoren uitvoeren van de waarnemerstaak, niet als zodanig te ervaren. Deze interpretatie

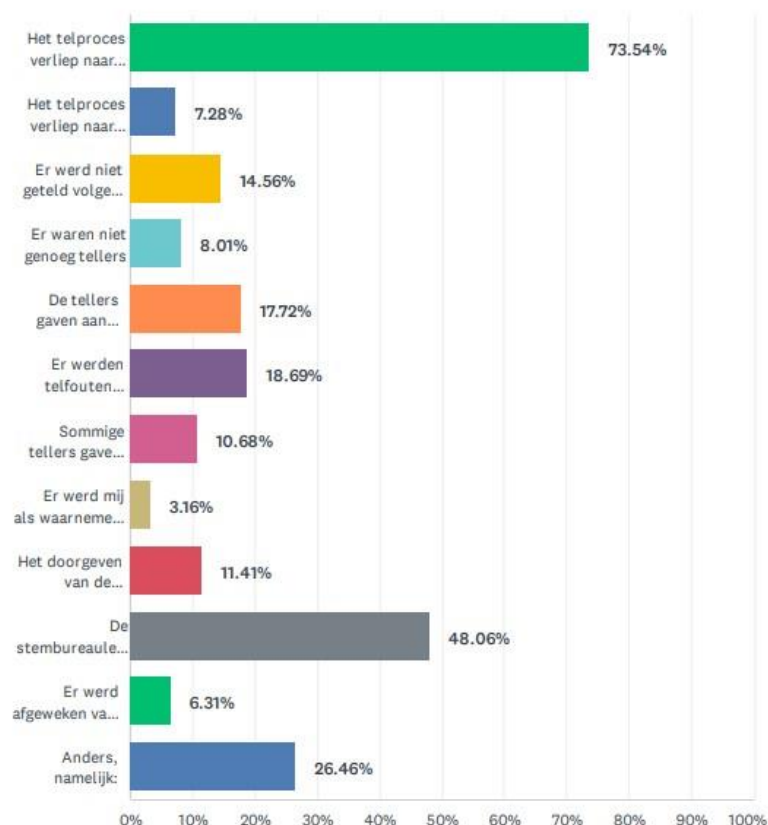
wordt ondersteund door terugkoppelingen⁵¹ die we van vrijwilligers kregen welke in lijn waren met de volgende ontvangen opmerking: *“Ik werd vriendelijk ontvangen met een kopje koffie. De mensen waren hard aan het werk, dus ik had niet het gevoel dat hier gefraudeerd zou worden. Na anderhalf uur ben ik daarom naar huis gegaan.”* Hoewel we geenszins willen insinueren dat er op stembureaus gefraudeerd zou zijn, kunnen we wel stellen dat een vriendelijke ontvangst *an sich* geen maatstaf is voor de mate waarin de waarnemerstaak kan worden uitgevoerd, of voor de wijze waarop het telproces verloopt.

⁵¹ Terugkoppeling in de vorm van mails, of als toelichting in de antwoordcategorie “Anders, namelijk:” welke in deze vraag was opgenomen.

Resultaten vraag 3

V3 Kruis aan welke van onderstaande opmerkingen van toepassing zijn op het telproces waarvan u getuige bent geweest. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Beantwoord: 412 Overgeslagen: 109

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES
Het telproces verliep naar mijn mening secuur en ordelijk	73.54% 303
Het telproces verliep naar mijn mening niet secuur of ordelijk	7.28% 30
Er werd niet geteld volgens het 4-ogen principe	14.56% 60
Er waren niet genoeg tellers	8.01% 33
De tellers gaven aan vermoeid te zijn	17.72% 73
Er werden telfouten gemaakt	18.69% 77
Sommige tellers gaven blij van hun politieke voorkeur / afkeer van bepaalde politieke partijen	10.68% 44
Er werd mij als waarnemer gevraagd mee te helpen met het tellen van de stemmen	3.16% 13
Het doorgeven van de uitslagen aan de voorzitter verliep rommelig	11.41% 47
De stembureauleden en/of voorzitter leken goed op de hoogte van het protocol aangaande het tellen van de stemmen	48.06% 198
Er werd afgeweken van het protocol omtrent het tellen van de stemmen	6.31% 26
Anders, namelijk:	26.46% 109
Totaal aantal respondenten: 412	

Toelichting op resultaten vraag 3

Evenals bij de beantwoording van de vorige vraag, is hier een discrepantie waar te nemen tussen enerzijds de beleving van 303 respondenten (73.54%) dat het telproces secuur en ordelijk verliep, en anderzijds de antwoordkeuzes van tenminste een deel van diezelfde respondenten, die een ander beeld van het verloop van het telproces schetsen. Zo geven 60 respondenten aan dat niet volgens het 4-ogen principe (waarbij tenminste twee personen tegelijkertijd gezamenlijk dezelfde stapel stembiljetten tellen) werd geteld. Voorts benoemen 77 respondenten dat er telfouten werden gemaakt (wat in veruit de meeste gevallen overigens wel leidde tot het opnieuw tellen van de stemmen) en deze observatie sluit logischerwijze aan bij de andere observatie, door bijna evenzoveel respondenten (73) gedaan, dat de tellers aangaven vermoeid te zijn. De veel gelezen melding dat stembureauleden (tevens tellers) vaak al sinds de vroege ochtend in touw waren en diep in de nacht nog steeds aan het werk waren, lijkt een logische verklaring voor deze observaties.

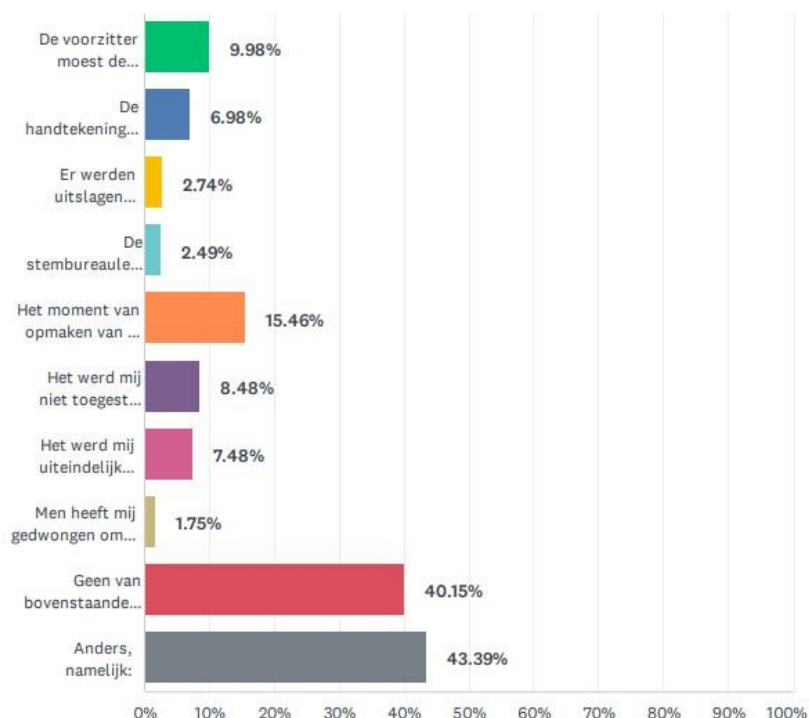
Een ander opmerkelijk gegeven is dat in ruim 10% van de gevallen (10.68%) sprake is geweest van tellers die blijken gaven van hun politieke voorkeur, dan wel hun afkeer van bepaalde politieke partijen. Het uitdragen van welke politieke gezindheid dan ook is, om logische redenen, bij de Kieswet verboden⁵².

⁵² wetten.overheid.nl/BWBR0004627/2023-01-01/#AfdelingII_HoofdstukJ_Paragraaf3_ArtikelJ14

Resultaten vraag 4

V4 Over het proces-verbaalkruis aan welke van onderstaande opmerkingen van toepassing zijn op het opmaken van het proces-verbaal (PV) waarvan u getuige bent geweest. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Beantwoord: 401 Overgeslagen: 120

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES
De voorzitter moest de aantallen in het PV diverse malen corrigeren	9.98% 40
De handtekeningen werden al gezet voordat de voorzitter de uitslagen noteerde	6.98% 28
Er werden uitslagen genoteerd in het PV, maar er werden geen handtekeningen onder gezet	2.74% 11
De stembureauleden waren al naar huis toen de voorzitter de uitslagen in het PV noteerde	2.49% 10
Het moment van opmaken van het PV zou dusdanig laat gebeuren, dat ik daarvoor al naar huis ben gegaan	15.46% 62
Het werd mij niet toegestaan om foto's te maken van het PV	8.48% 34
Het werd mij uiteindelijk toegestaan om foto's te maken van het PV, maar dit ging wel gepaard met de nodige weerstand	7.48% 30
Men heeft mij gedwongen om gemaakte foto's te verwijderen van mijn toestel	1.75% 7
Geen van bovenstaande, het opmaken en fotograferen van het PV verliep uitstekend	40.15% 161
Anders, namelijk:	43.39% 174
Totaal aantal respondenten: 401	

Toelichting op resultaten vraag 4

Desgevraagd geeft 40.15% van de respondenten aan dat het opmaken (door het stembureau) en fotograferen (door de respondent) van het proces-verbaal (PV) uitstekend is verlopen. Dat betekent dat dat proces, in elk geval naar de mening van de respondenten, in bijna 60% van de gevallen *niet* vlekkeloos is verlopen. Zou de respondenten zijn gevraagd

of het opmaken (en vastleggen) van het PV wel of niet goed verlopen was, waarbij enkel bevestigend of ontkennend geantwoord had kunnen worden, dan had een uitslag van 40% versus 60% toegeschreven kunnen worden aan de interpretatie, door de respondent, van de definitie van “een vlekkeloos proces”. Echter, aangezien in bovenstaande vraag de mogelijkheid is geboden situaties aan te vinken die op zijn minst getuigen van opgetreden euvels tijdens het proces, is een positieve beoordeling door slechts 40.15% van de respondenten op zijn minst een niet te verwaarlozen signaal.

Hoewel het, van overheidswege, is toegestaan voor iedere burger die aanwezig wenst te zijn bij het opmaken van het proces-verbaal, te vragen om een kopie of zelf een foto te maken van het PV⁵³, geeft bijna een vijfde van alle respondenten (71 van de 401) aan dat het fotograferen van het PV problematisch was. Bij 30 respondenten ging het fotograferen niet zonder slag of stoot, in 34 gevallen werd het ook na discussie niet toegestaan het PV te fotograferen. Zeven respondenten zijn door de stembureauleden en/ of de voorzitter gedwongen de gemaakte foto's van hun telefoon te verwijderen. In een aantal gevallen is daarbij de privacy van de respondent ernstig aangetast, doordat de telefoon in beslag werd genomen en in alle fotoalbums zowel als in WhatsApp-conversaties werd gezocht naar elders opgeslagen respectievelijk reeds met anderen gedeelde foto's van het PV. Het nuanceren van dergelijke incidenten op grond van het lage aantal meldingen hierover zou misplaatst zijn, temeer omdat ieder gemeentelijk stembureaulid door de burgemeester van de desbetreffende gemeente is benoemd en geacht wordt daartoe een training te hebben gevolgd. In dat licht beschouwd is de, door vrijwilligers vaak benoemde, onwetendheid bij de stembureauleden aangaande de rechten van de aanwezige burger (in de hoedanigheid van waarnemer/ controleur) eveneens opmerkelijk te noemen. De openbaarheid van zittingen is, blijkens de ontvangen reacties, geschonden.

Voorts is bij de Kieswet onder Artikel N.10, lid 1 bepaald⁵⁴ dat, “nadat alle werkzaamheden zijn beëindigd, (wordt) onmiddellijk proces-verbaal opgemaakt van de stemming en van de stemopneming”, gevolgd door lid 2, dat stelt: “Het proces-verbaal wordt door alle aanwezige leden van het stembureau getekend”. Deze bepalingen sluiten, blijkens de beantwoording van deze vraag, in 49 gevallen niet aan op de praktijk, waarin het PV niet werd ondertekend, of al voordat de uitslagen erin waren opgetekend (of zelfs überhaupt bekend waren).

Tot slot dient te worden opgemerkt, dat hoewel de situatie zich kan voordoen dat een correctie dient te worden gedaan in het PV, het aantal meldingen hierover (bijna 10%) de vraag doet rijzen hoe dan gebruik wordt gemaakt van de, eveneens op stembureaus ter beschikking gestelde, voorlopige uitslagenformulieren, waarop de tellers de tussentijdse uitslagen van hun tellingen noteren en blijkbaar speciaal bedoeld om het PV te kunnen reserveren voor enkel het noteren van *definitieve* uitslagen waarover alle aanwezigen consensus hebben bereikt.

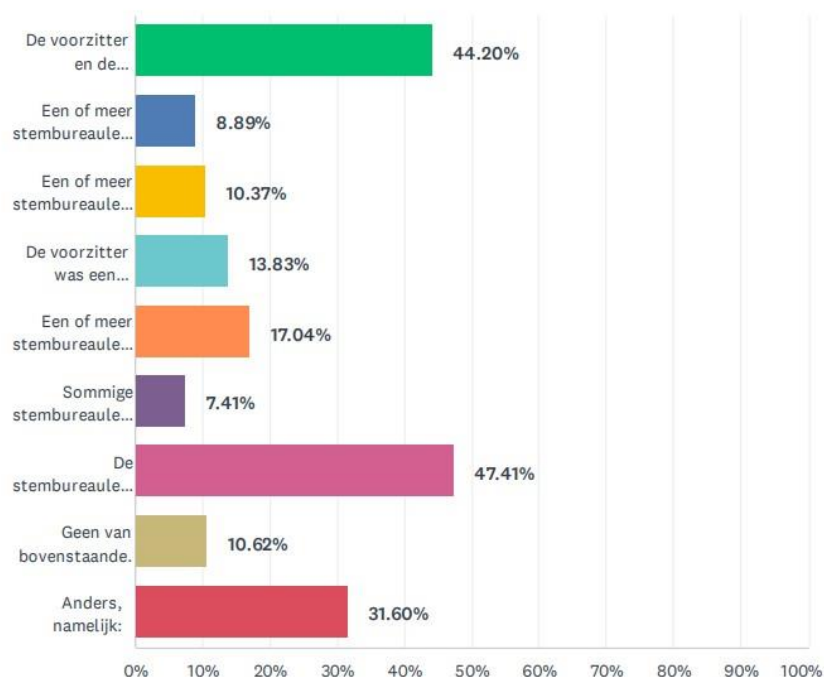
⁵³ Op de website van de Rijksoverheid (www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/vraag-en-antwoord/stemmen-tellen-bij-verkiezingen) staat letterlijk beschreven: “U mag aantekeningen, foto's en video's maken voor eigen gebruik.”

⁵⁴ wetten.overheid.nl/BWBR0004627/2023-01-01/#AfdelingII_HoofdstukN_Paragraaf1_ArtikelN10

Resultaten vraag 5

V5 Over de stembureauleden en de voorzitter Hieronder volgt een aantal stellingen over de voorzitter en stembureauleden van het stembureau waar u aanwezig was. Selecteer de stellingen die voor u van toepassing zijn. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Beantwoord: 405 Overgeslagen: 116

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES
De voorzitter en de stembureauleden leken elkaar al langer te kennen	44.20% 179
Een of meer stembureauleden en/ of de voorzitter gaven blijk van politieke voorkeur	8.89% 36
Een of meer stembureauleden en/of de voorzitter uitte zijn/haar afkeer van bepaalde politieke partijen	10.37% 42
De voorzitter was een gemeenteambtenaar	13.83% 56
Een of meer stembureauleden was/ waren gemeenteambtenaar	17.04% 69
Sommige stembureauleden waren familie van elkaar en/ of van de voorzitter	7.41% 30
De stembureauleden en/of de voorzitter waren goed op de hoogte van de rechten die ik als burger heb om het proces te controleren	47.41% 192
Geen van bovenstaande.	10.62% 43
Anders, namelijk:	31.60% 128
Totaal aantal respondenten: 405	

Toelichting op resultaten vraag 5

Het doel van deze vraag was voornamelijk het verkrijgen van een idee van de samenstelling van de stembureauleden (inclusief de voorzitter). De Kiesraad stelt⁵⁵ dat “het kan voorkomen dat ook ambtenaren stembureaulid zijn”. Ook burgers die geen ambtenaar zijn, kunnen zich hiervoor opgeven, maar uit onderzoek blijkt dat in een meerderheid van de gevallen de taak aan ambtenaren is toebedeeld. In het geval van het bureau KBN (Kiezers Buiten Nederland), dat belast is met de verwerking en het tellen van de stembiljetten die door Nederlanders vanuit het buitenland zijn ingezonden, is zelfs de voltallige projectorganisatie tevens stembureaulid cq voorzitter. Om echter het risico op vooringenomenheid maximaal te reduceren, moet de vraag gesteld worden of dit een wenselijke situatie is.

Vanuit bovenstaand gegeven, in combinatie met het feit dat zowel de stembureauleden als de voorzitter vaak meerjarig voor deze taak benoemd worden, is het logisch dat ruim 44% van de respondenten aangeeft dat de stembureauleden en voorzitter elkaar al langer leken te kennen. Ook de observaties dat de voorzitter en/ of één of meer stembureauleden gemeenteambtenaar was (respectievelijk 13.83% en 17.04%) zijn in dat opzicht dus geen bijzonderheid. Bij de categorie “Anders, namelijk:” werd vaak gemeld dat dergelijke informatie bij de respondent simpelweg niet bekend was.

Opvallend zijn ook de genoemde familiebanden (door 30 respondenten) tussen stembureauleden en/ of de voorzitter. Ook hiervoor geldt dat, blijkens Artikel E.4 van de Kieswet⁵⁶, onderlinge familiebanden niet leiden tot uitsluiting van het lidmaatschap, maar om iedere zweem van malversatie te voorkomen, kan de wenselijkheid ervan betwist worden.

De hierboven genoemde bezwaren tegen nochtans wettelijk toegestane benoemingen (van gemeenteambtenaren, familieleden) kunnen onder andere worden gezien in het licht van de, in totaal, 19.26 % van de respondenten die bij de beantwoording van deze vraag heeft aangegeven dat de voorzitter en/ of één of meer van de stembureauleden blij gaf van een politieke voorkeur (8.89%) dan wel afkeer (10.37%) van bepaalde politieke partijen.

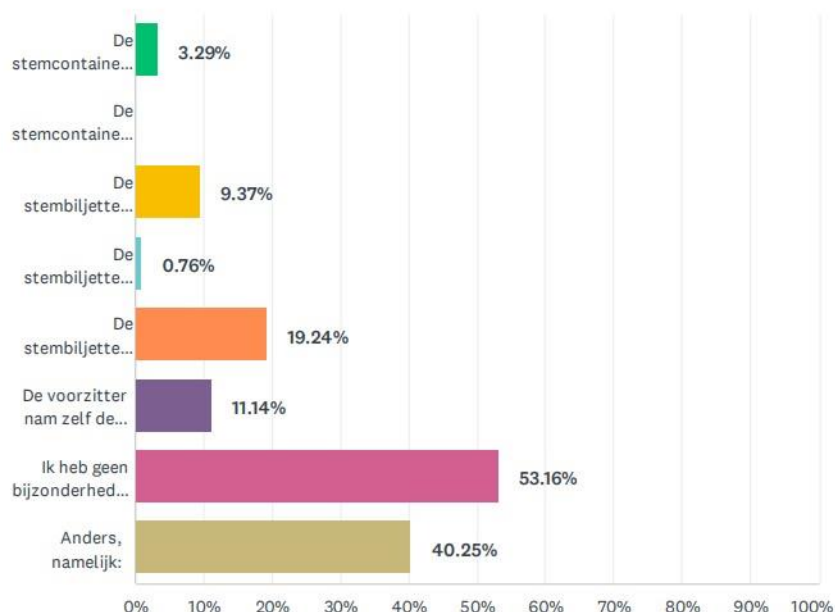
⁵⁵ www.kiesraad.nl/verkiezingen/tweede-kamer/stembureaus/leden-stembureau

⁵⁶ wetten.overheid.nl/BWBR0004627/2022-03-24/#AfdelingII_HoofdstukE_Paragraaf2_ArtikelE4

Resultaten vraag 6

V6 Hieronder volgt een aantal stellingen over de verwerking van de stembiljetten in het stembureau waar u aanwezig was. Vink de stellingen aan die volgens u van toepassing zijn. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Beantwoord: 395 Overgeslagen: 126

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES	
De stemcontainer was niet goed afgesloten, of kon gemakkelijk onopgemerkt ontgrendeld worden	3.29%	13
De stemcontainer is een of meerdere keren geopend geweest zonder toezicht	0.00%	0
De stembiljetten werden na de telling in niet-vergrendelde dozen, sporttassen of dergelijke gestopt voor vervoer	9.37%	37
De stembiljetten werden onbeheerd achtergelaten toen het stembureau op slot ging en iedereen naar huis ging	0.76%	3
De stembiljetten werden opgehaald door een derde partij voor vervoer naar een andere locatie	19.24%	76
De voorzitter nam zelf de enveloppen met PV's en de sleutel(s) van de stemcontainer(s) mee	11.14%	44
Ik heb geen bijzonderheden geconstateerd ten aanzien van de verwerking van de stembiljetten.	53.16%	210
Anders, namelijk:	40.25%	159
Totaal aantal respondenten: 395		

Toelichting op resultaten vraag 6

Meer dan de helft van de respondenten (53.16%) meldt geen bijzonderheden te hebben waargenomen ten aanzien van de verwerking van de stembiljetten. De observatie (door 19.24%) dat stembiljetten werden opgehaald door een derde partij voor vervoer naar een andere locatie, strookt met het vastgestelde protocol hieromtrent. Dit geldt eveneens voor de waargenomen gang van zaken waarbij de voorzitter zelf de enveloppen met PV('s) en de sleutel(s) van de stemcontainer(s) meenam naar een andere locatie (opgemerkt door 11.14% van de respondenten).

Hoewel slechts een klein percentage (3.29%) aangeeft dat de stemcontainer niet goed afgesloten was of gemakkelijk geopend kon worden, verdient deze waarneming naar onze mening de aandacht. De toelichtingen hierop (door de desbetreffende respondenten gegeven in de categorie “Anders, namelijk:”), alsook de meldingen die we hierover separaat per mail ontvingen, geven blijk van consistentie in de waargenomen zogenaamde “zwakke plekken” voor wat betreft de verzegeling van de stembescheiden en de vergrendeling van de stemcontainers. Zo getuigen meerdere respondenten -verspreid over het land- van stembureaus die beschikken over vellen met een onbepaald en ongecontroleerd aantal verzegelingsstickers. Er wordt gesproken van “rondslingerende stickervellen” welke “gemakkelijk onopgemerkt meegenomen konden worden”, er wordt niet bijgehouden hoeveel stickers het stembureau krijgt en hoeveel er zijn gebruikt ten behoeve van de verzegeling van de enveloppen waar de PV's en andere stembescheiden in worden opgeborgen. Voorts melden diverse vrijwilligers dat de verzegelingsstickers slecht blijven plakken en verwijderd/ vervangen kunnen worden zonder dat daarvan een spoor te zien is. Eén respondent maakt melding van een voorzitter die de verzegelde enveloppe opnieuw opent om nog een aanpassing te doen in het PV, waarna de enveloppe opnieuw verzegeld wordt.

Ook het transport van de stembiljetten laat in bijna één op de tien gevallen te wensen over. Vrijwilligers zien uitpuilende dozen, open kratten en sporttassen, welke zonder speciale markering en zonder afsluiting of vergrendeling vervoerd worden. Een aantal respondenten maakt eveneens gewag van ongemarkeerde, open kratten vol stembiljetten die bij de - eveneens ongemarkeerde, open- kratten van andere stembureaus geplaatst worden⁵⁷, waarna geen onderscheid meer te maken valt in de herkomst van de stembiljetten. Dit laatste is bijvoorbeeld problematisch in het geval van noodzaak tot hertelling van de stembiljetten van het desbetreffende stembureau.

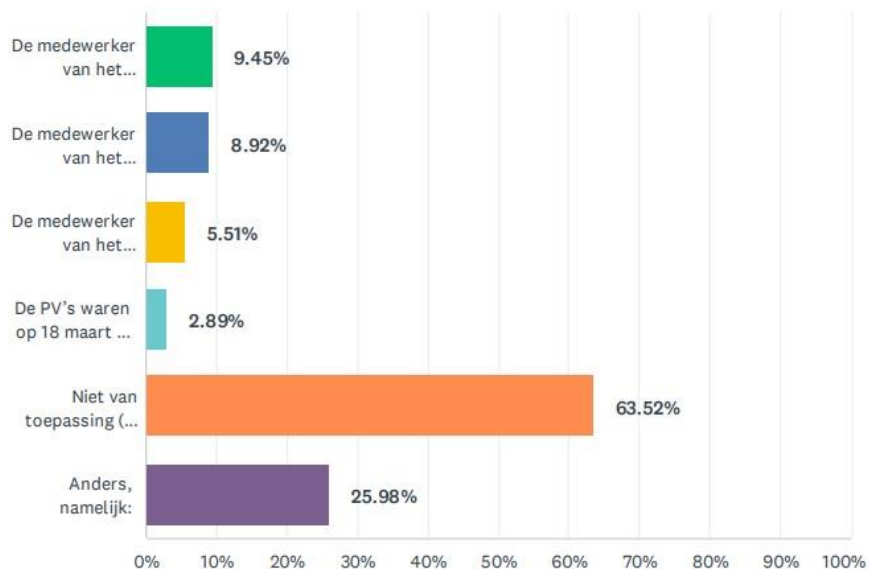
De auteurs willen hieraan nog toevoegen, dat het transport en de (nachtelijke) opslag van alle stembescheiden volledig buiten het zicht, en daarmee buiten de mogelijkheid tot controle, vallen.

⁵⁷ De meldingen hebben betrekking op locaties waar meer dan één stembureau ingericht waren, en op getuigenissen van vrijwilligers die de beschreven waarneming de volgende dag op het centraal gemeentelijk stembureau deden

Resultaten vraag 7

V7 Hieronder volgt een aantal stellingen over de voorlichting van uw gemeentehuis over de mogelijkheid tot inzage van de PV's na 15 maart. Geef aan welke stellingen voor u van toepassing zijn. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Beantwoord: 381 Overgeslagen: 140

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES
De medewerker van het gemeentehuis kon mij direct informatie verschaffen over tijdstip en locatie van inzage van de PV's	9.45% 36
De medewerker van het gemeentehuis gaf aan dat er nog geen duidelijkheid was over datum, tijdstip en/ of locatie van inzage	8.92% 34
De medewerker van het gemeentehuis gaf aan dat er geen mogelijkheid was tot fysieke inzage en verwees naar een digitale publicatie van de PV's.	5.51% 21
De PV's waren op 18 maart nog steeds niet ter inzage beschikbaar	2.89% 11
Niet van toepassing (ik heb bij de gemeente geen uitvraag gedaan over inzage PV's)	63.52% 242
Anders, namelijk:	25.98% 99
Totaal aantal respondenten: 381	

Toelichting op resultaten vraag 7

Onze vrijwilligers zijn voor en op 15 maart aangespoord om in hun eigen gemeente navraag te doen over de mogelijkheid tot inzage in de PV's op het centraal gemeentelijk stembureau (vaak is dat het gemeentehuis, maar niet noodzakelijkerwijs). De openbare zitting geeft de burger de gelegenheid om alle in de eigen gemeente opgestelde PV's in te zien, eventueel te vergelijken met het waargenomen PV in het eigen stembureau op de verkiezingsdag, en desgewenst te fotograferen.

Alvorens op de behandeling van de resultaten van vraag 7 uit de vragenlijst in te gaan, plaatsen we hieronder een passage uit de Kieswet⁵⁸. Het betreft de artikelen Na1 (lid 1 en 2) en Na2 (lid 1 tot en met 4). De artikelen zijn hieronder letterlijk overgenomen, maar de voor deze paragraaf relevante passages zijn door de auteurs cursief gemaakt:

Artikel Na 1

- 1 Het gemeentelijk stembureau houdt *op de dag na de dag van de stemming* een openbare zitting.
- 2 In afwijking van het eerste lid houdt het gemeentelijk stembureau bij de verkiezing van de leden van het algemeen bestuur *op de eerste of de tweede dag na de dag van de stemming* een openbare zitting.

Artikel Na 2

- 1 Burgemeester en wethouders wijzen voor de zitting van het gemeentelijk stembureau een of meer geschikte locaties aan. Voorts *stellen zij voor elke locatie de dag en het tijdstip vast* waarop de werkzaamheden aanvangen.
- 2 De aanwijzing van een of meer locaties, de dag en het aanvangstijdstip van de werkzaamheden *worden ten minste veertien dagen voor de dag van de stemming bekendgemaakt*.
- 3 Indien voor de controle van de processen-verbaal dan wel de centrale stemopneming meer dan één locatie wordt aangewezen, stellen burgemeester en wethouders *tevens voor elk stembureau vast op welke locatie de werkzaamheden plaatsvinden. Het tweede lid is van overeenkomstige toepassing*.
- 4 Burgemeester en wethouders doen op bij algemene maatregel van bestuur vast te stellen wijze mededeling aan de kiezer van de locatie waar de werkzaamheden voor elk stembureau plaatsvinden alsmede van de dag en het aanvangstijdstip van de werkzaamheden van het gemeentelijk stembureau op elke aangewezen locatie.

Uit de geciteerde artikelen blijkt de duidelijke verplichting van de gemeente om niet alleen de PV's de dag na de verkiezingen (of uiterlijk twee dagen na de verkiezingen) ter openbare inzage aan te bieden, maar tevens de verplichting om datum, tijdstip en locatie van de openbare inzage uiterlijk veertien dagen voor de verkiezingsdag (in dit geval: 15 maart 2023) bekend te maken. Van medewerkers van het gemeentehuis mag dan ook verwacht worden, dat zij burgers desgevraagd van deze informatie kunnen voorzien. Al op 15 maart ontving de organisatie van Controle Verkiezingen talrijke meldingen van vrijwilligers die hun gemeentehuis hadden gebeld om over de locatie en het tijdstip van aanvang van de openbare inzage van de PV's in hun gemeente geïnformeerd te worden, maar die deze informatie om uiteenlopende redenen niet ontvingen. De opgaaf van redenen door de bevroegde gemeenteambtenaren varieerden: men zei niet op de hoogte te zijn van een dergelijke openbare zitting, of dat locatie en tijdstip op dat moment nog niet vastgesteld waren. Meermaals werd door de desbetreffende medewerker aangegeven dat hij/ zij navraag moest doen naar locatie en tijdstip, en werd beloofd dat er teruggebeld zou worden – wat vervolgens in geen van de gevallen gebeurde. Dit is des te kwalijker omdat de openbare inzage op doordeweekse dagen onder kantoortijden plaatsvindt en goedwillende

⁵⁸ wetten.overheid.nl/BWBR0004627/2023-01-01/#AfdelingII_HoofdstukNa_Paragraaf1_ArtikelNa1

burgers, teneinde een dergelijke zitting te kunnen bijwonen, in staat moeten worden gesteld om zelf bijtijds eventuele maatregelen te treffen (denk aan vrij nemen of een afspraak verzetten) zodat zij bij de openbare zitting aanwezig kunnen zijn.

Van een deel van de vrijwilligers is bekend dat zij, vanwege het uitblijven van informatie omtrent locatie en tijdstip van inzage, niet naar de openbare inzage van de PV's hebben kunnen gaan. Ook op 16 maart werd de helpdesk van Controle Verkiezingen veelvuldig benaderd door vrijwilligers die op geen enkele wijze -dus ook niet via het daartoe aangewezen gemeenteloket- konden achterhalen waar en hoe laat in hun gemeente de openbare zitting zou plaatsvinden.

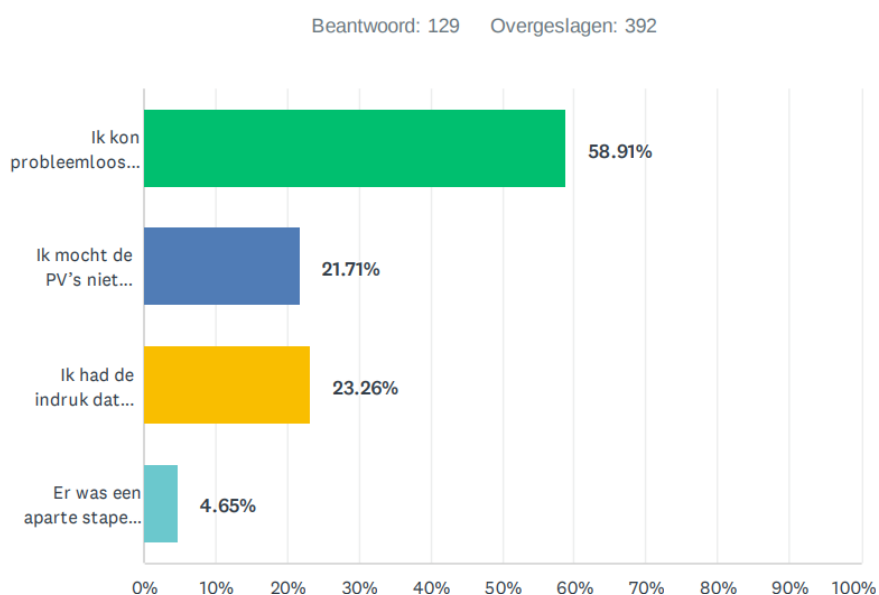
Kijken we nu naar de gegeven antwoorden op vraag 7, dan zien we dat van de 381 respondenten die deze vraag beantwoord hebben, 242 aangeven dat de vraag niet op hen van toepassing is, omdat ze geen uitvraag bij de gemeente hebben gedaan over de mogelijkheid tot inzage van de PV's. Onder de resterende 139 respondenten geven 34 personen aan dat de gemeente desgevraagd geen duidelijkheid kon verschaffen. Aan 21 respondenten is door de gemeente onjuiste informatie verstrekt, door te verwijzen naar de digitale publicatie van PV's. Overigens is de gemeente, als gevolg van een wijziging in de Kieswet per 1 januari 2023, versoond van een zogenaamde publicatiedatumplicht, waardoor digitale publicatie in theorie pas maanden na dato kan geschieden. Dit maakt de openbare inzage van de fysieke PV's bij uitstek van belang voor de burger die immers recht heeft op transparantie in het verkiezingsproces.

De respondenten die dus problemen hebben ondervonden bij het achterhalen van locatie en inzage van de openbare zitting, vormen samen al 14.43% van de totale groep. Tot slot geeft nog 2.89% aan dat op 18 maart (dat wil zeggen: meer dan de uiterlijk twee dagen na de verkiezingsdag waartoe de Kieswet verplicht) de PV's nog steeds niet ter inzage beschikbaar waren. Dan resteert nog de 25.98% respondenten (99 personen) die de categorie "Anders, namelijk:" heeft ingevuld. Het betreft hier een overlap van 62 personen, die deze antwoordcategorie hebben gebruikt om hun andere aangevinkte antwoord verder toe te lichten. In al deze gevallen ging het om getuigenissen met vergelijkbare aard als die de organisatie al op 15 en 16 maart per mail ontving.

Geconcludeerd mag worden dat het in 27.03% van de gevallen, burgers moeilijk tot onmogelijk is gemaakt om de PV's fysiek te kunnen inzien.

Resultaten vraag 8

V8 U bent naar het centraal gemeentelijk stembureau geweest om de daar aanwezige PV's te bekijken en/ of fotograferen. Geef aan welke van de volgende stellingen op u van toepassing zijn. Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

ANTWOORDKEUZEN	REACTIES
Ik kon probleemloos de PV's inzien en fotograferen	58.91% 76
Ik mocht de PV's niet zonder begeleiding inzien of fotograferen	21.71% 28
Ik had de indruk dat geprobeerd werd mij te ontmoedigen om nog langer aanwezig te blijven, zodat ik geen (of niet alle) PV's zou kunnen fotograferen	23.26% 30
Er was een aparte stapel PV's die niet inzichtelijk werd gemaakt	4.65% 6
Totaal aantal respondenten: 129	

Toelichting op resultaten vraag 8

Om een technische reden was het mogelijk voor *alle* respondenten die deze vragenlijst invulden, ook vraag 8 te beantwoorden -dus ook de respondenten die in vraag 1 al aangaven enkel op 15 maart als controleur actief te zijn geweest, of uiteindelijk noch op 15, noch op 16 maart als controleur hebben opgetreden. Deze laatste groep (die ondanks hun aanmelding bij Controle Verkiezingen, geen invulling hebben gegeven aan hun aanmelding) heeft -logischerwijze- de overige vragen niet beantwoord.

Uit de beantwoording van vraag 1 blijkt dat slechts 51 respondenten ook (of uitsluitend) op 16 maart invulling hebben gegeven aan de controleurstaak. Zoals uit de uitkomsten van vraag 8 blijkt, hebben echter 129 respondenten deze vraag -die specifiek over 16 maart gaat-, beantwoord. Uit nadere bestudering van de individuele antwoorden kunnen we niet anders dan concluderen dat 78 respondenten zich niet hebben gerealiseerd dat deze vraag specifiek over 16 maart ging, terwijl hun antwoorden betrekking hadden op hun ervaringen

op 15 maart. Na uitfiltering van deze respondenten blijven de verhoudingen ongeveer gelijk en dit strookt met de aard van de meldingen en verslagen die per mail ontvangen zijn. Circa 40% geeft aan problemen te hebben ondervonden bij inzage, welke varieerden van weigering van toegang tot (een deel van) de PV's van de Provinciale Staten (waarbij PV's van de Waterschappen wel ter inzage werden aangeboden), het gevoel dat door gemeenteambtenaren getraineerd werd waardoor de vrijwilliger geen of onvoldoende tijd had of kreeg om PV's te bekijken, tot het niet of niet zonder begeleiding mogen fotograferen van de PV's. Onduidelijk is, waarom in een aantal gevallen sprake was van PV's welke apart gehouden of anderszins niet voor het publiek inzichtelijk gemaakt mochten worden. Volgens de meldingen hieromtrent betrof het stapeltjes die expliciet werden gescheiden van de overige stapels, of een aparte ruimte waarin PV's werden opgeslagen.

4.3 Analyse van meldingen controleurs

We ontvingen van onze controleurs vele honderden meldingen over onregelmatigheden. In dit verslag wordt hiervan slechts een selectie gepresenteerd. De selectie geeft een representatief beeld van de aard en frequentie van de totaliteit van gemelde onregelmatigheden.

De in dit hoofdstuk gepresenteerde meldingen zijn naar provincie ingedeeld. Een klein deel van de meldingen bevatte geen informatie over de stemlocatie: deze zijn in een aparte paragraaf gegroepeerd.

Alvorens op de afzonderlijke meldingen in te gaan, volgt hieronder een uiteenzetting van de meest markante onregelmatigheden.

Meldingen over het stemlokaal, de ontvangst en bejegening

Ongeacht de vele toegepaste vormen van stemlokalen mag de verwachting zijn dat het verkiezingsproces daar uniform wordt uitgevoerd. De verslaglegging van onze controleurs geeft echter een heel ander beeld.

De controleurs zijn veelal in eerste instantie goed ontvangen. Vaak wel met verbazing, en regelmatig met geen enkele notie van dit burgerrecht bij de stembureauleden of zelfs de voorzitter. Naarmate de avond vordert is er echter vaak een verandering in de opstelling en houding richting de controleur waar te nemen en wordt hij of zij minder gastvrij, of in sommige gevallen zeer brutaal, bejegend en behandeld.

Zo is vaak te lezen dat controleurs op een aangewezen stoel moeten gaan zitten, niet mogen rondlopen en dus niet naar behoren kunnen waarnemen. Ook moeten zij vaak stil zijn, worden vragen of opmerkingen genegeerd en worden (private) beveiligers ingezet, om de controleur in de gaten te houden. Het wekt de indruk dat dergelijke zaken als instructie aan de stemlokalen zijn overgedragen. In elk geval zijn het overtredingen van de Kieswet. De tellers, stembureauleden en zelfs de voorzitters zijn met regelmaat slecht op de hoogte van de Kieswet of de protocollen van de Kiesraad, met niet zelden een eigen, foutieve interpretatie van de regelgeving tot gevolg. Ook valt op dat vanuit een hoger echelon onjuiste aanwijzingen komen aangaande de rechten van de controleur. In sommige gevallen is het zo bont dat men aangeeft nog nooit van de Kieswet gehoord te hebben. Bij afwezigheid van parate kennis leunen voorzitters op schematisch, protocollair werken met rugdekking van een "StembureauApp". De meest grove schending vindt plaats in Rotterdam, waar drie keurige seniore dames onder politiebegeleiding uit het stemlokaal worden gezet⁵⁹.

Meldingen over werkwijze en achtergrond stembureauleden

Een ander element is de achtergrond van de leden van de stemlokalen. Uit de enquête bleek al dat stembureauleden regelmatig aangewezen ambtenaren waren, elkaar goed kenden, familie van elkaar bleken te zijn of al jarenlang invulling bleken te geven aan het verkiezingswerk. De auteurs onderschrijven dat dit alles is toegestaan, maar in combinatie

⁵⁹ Zie ook de video: www.youtube.com/watch?v=CvXF_irtbIU&embeds_euri=https%3A%2F%2Fcontrole-verkiezingen.nl%2F&source_ve_path=OTY3MTQ&feature=emb_imp_woyt

met de verschillende incidenten in de hiernavolgende verslaglegging wijzen de auteurs op de risico's ervan: zo leiden de innige banden en de lange termijn van aanstelling onvermijdelijk tot (risico op) tunnelvisie, vastgeroeste handelingen, verkokering en ongewenst groepsdenken. Een enkele keer werd bovendien gemeld dat voorzitter of stembureaulid zelf politiek actief is in de desbetreffende gemeente.

De ambtelijke benadering is vaak naar binnen gekeerd en in het geheel niet gericht op het burgerrecht. Ook de uiting van politieke voorkeur en openlijke afwijzing van specifieke politieke partijen is meerdere malen gerapporteerd.

Als gevolg van een -eveneens veelvuldig gemeld- tekort aan tellers is het meerdere malen voorgekomen dat controleurs werden aangemoedigd om zelf als teller bij te springen. Enerzijds staat de Kieswet dit niet toe en anderzijds geeft het aan dat de bezetting van de stemlokalen niet op orde was. De auteurs concluderen na onderzoek dat er geen zicht is op de landelijke bezetting en dat daar voor controle wel behoefte aan is. De door de VNG geuite claim, dat men dankzij de "StembureauApp⁶⁰" *real-time* zicht had op bezetting op alle mogelijke niveaus, gaat niet op.

Meldingen over het stem- en telproces

In de Verkiezingsagenda 2030 wordt gesproken over het belang het vertrouwen van de burger te winnen dan wel behouden. Echter een controleur in Wageningen heeft zijn gemeente al bij eerdere verkiezingen gewezen op het ontbreken van simpele gordijntjes bij de stemhokjes om het stemgeheim te waarborgen, alsook het gewenste gebruik van transparante stemcontainers om de transparantie te bevorderen. Suggesties die nota bene onderschreven werden door waarnemers van de OVSE⁶¹ en de Kiesraad in 2017. Nochtans zijn deze simpele, effectieve veranderingen in 2023 nog steeds niet doorgevoerd.

Ook ontvingen we een melding van een probleem met het papier van de stembiljetten voor de Provinciale Staten. Het papier was te glad, waardoor het met rood potlood ingekleurde hokje weer met de vinger kon worden uitgeveegd. Opvallend was, dat in hetzelfde stembureau de stembiljetten voor de Waterschappen op ander papier waren gedrukt, welke dit euvel niet vertoonden. De gemeente Dijk en Waard ontving klachten over het potlood zelf, waarmee de hokjes op de stembiljetten niet goed konden worden ingekleurd. De gemeente zag zich daardoor genoodzaakt de potloden te vervangen⁶².

Het voorval met de uitwisbare rode potloodjes doet denken aan een soortgelijk voorval in de VS tijdens de presidentsverkiezingen van 2020, waar in de staat Arizona stembiljetten welke met de zogenoemde "*sharpies*" (bepaald soort pennen) waren ingevuld, niet door de *tabulators* (stembiljet-telmachines) gelezen konden worden en derhalve als ongeldige stem werden gemarkeerd.

Om de stem geldig te laten zijn, is de stemkleur rood verplicht. De Nederlandse kiezers in het buitenland, die per brief hun stem hebben moeten uitbrengen, hebben overigens geen instructie gehad om het stembiljet met een rode kleur in te vullen. Dit leidde bij een aantal

⁶⁰ Zie ook paragraaf 6.3

⁶¹ www.kiesraad.nl/verkiezingen/tweede-kamer/organiseren-verkiezing/waarnemers

⁶² www.nu.nl/facebooklinks/6255398/gemeente-dijk-en-waard-vervangt-rode-potloodjes-omdat-ze-te-glad-zijn.html

van hen tot de begrijpelijke vraag, of hun (reeds naar Den Haag verzonden) stem dan wel geldig zou worden verklaard.

Eveneens is er een melding van een controleur die waarnam dat, gedurende het tellen van de stemmen, de tellers gebruik maakten van de rode potloden.

Eén van de vrijwilligers die zich als controleur had aangemeld bij Controle Verkiezingen, maakte een videoverslag van zijn bevindingen tijdens het stem- en telproces op 15 maart⁶³ en een tweede videoverslag van zijn bevindingen tijdens de inzage en controle op het centraal stembureau van Almere, op 16 maart⁶⁴. Ondanks de vriendelijke en goede ontvangst en getoonde bereidwilligheid van de medewerkers ter plaatse om deze controleur van alle gevraagde informatie te voorzien, zijn in deze tweede video met name de (undercover) beelden tussen 08min50 en 17min04 en tussen 23min40 en 29min16 illustratief voor het onvermogen voor de burger om het proces inhoudelijk te controleren, zeker in combinatie met de ogenschijnlijk onoverzichtelijke situatie waarin de stembescheiden, verspreid over diverse kantoren en zaaltjes op een afdeling in het gemeentehuis, verwerkt worden.

Overige regelmatig gemelde, dan wel markante onregelmatigheden bij het stem- en telproces zijn:

- **Ten aanzien van de stembussen:** vergrendeling van containers afwezig, ondermaats of gemakkelijk te saboteren. Overvolle stembussen, en dit al in de ochtenduren op verkiezingsdag;
- **Ten aanzien van het stemproces:** volgens een melder werden in de mobiele stemlokalen geen papieren stembiljetten gebruikt, maar heeft de kiezer daar digitaal zijn of haar stem uitgebracht;
- **Ten aanzien van de kieslijsten:** gebruik van verschillende nummeringen van partijen op kieslijsten, waarbij politieke partijen in de ene gemeente een ander nummer op het stembiljet hadden dan in de andere gemeente. Daarnaast tellijsten met wederom afwijkende nummering of gebruik van letters in plaats van cijfers, waarbij de alfabetische volgorde van de tellijst niet aansloot op numerieke volgorde van het stembiljet (dus de letter A stond niet gelijk aan Lijst 1, B niet aan Lijst 2 etc.);
- **Ten aanzien van het telproces:** te weinig tellers, vermoeide tellers, telfouten en geen toepassing van het 4-ogenprincipe. Stembureaus waarbij geen tellers kwamen opdagen. Verschillende telmethodes binnen één en hetzelfde stemlokaal. Controleurs die mochten meetellen. Ook was er al in de *ochtenduren* op 15 maart diverse berichtgeving over waarschijnlijk noodzakelijke hertellingen en correcties van PV's;
- **Ten aanzien van de processen-verbaal:** verbod op fotograferen, PV's die niet ingevuld of afgerond werden, wijzigingen op PV's nadat de handtekeningen al gezet waren. Ook verwezen voorzitters regelmatig naar de mogelijkheid de PV's de volgende dag(en) digitaal in te zien op het GSB of gemeentehuis, in plaats van het ter plekke laten meekijken naar het zojuist opgemaakte PV. Het kwam ook vaak voor

⁶³ www.youtube.com/watch?v=ngVGI-ra2vw

⁶⁴ www.youtube.com/watch?v=nweJgk-uG4I

dat door de controleurs opgemerkte onregelmatigheden niet in het PV werden opgenomen. Ten overvloede merken de auteurs hier nogmaals op, dat de voorzitter verplicht is dergelijke meldingen desgevraagd in het PV op te nemen. Ook is het de burger toegestaan het PV direct na opmaak te bekijken en hiervan een kopie dan wel foto te maken (met uitzondering van de handtekeningenpagina)⁶⁵;

- **Ten aanzien van instructies en sommaties van hogerhand:** door ministerie, Kiesraad, burgemeester, wethouders of gemeenteamttenaren gegeven opdrachten over niet mogen fotograferen PV, geen opname onregelmatigheden in PV (inclusief problemen met foutieve aantallen of het doorgeven van aantallen in de StembureauApp);
- **Ten aanzien van de niet-gebruikte stembiljetten:** onjuiste opslag, apart houden of geen registratie van aantallen niet-ingevulde stembiljetten;
- **Ten aanzien van de verzegeling stembescheiden:** slecht klevende verzegelingsstickers, welke bovendien in onbekende aantallen voorradig en beschikbaar waren;
- **Ten aanzien van de opslag van stembescheiden:** onbeveiligde opslag of alom bekendheid van de cijfercombinatie (van de vergrendeling van de stembus) bij alle aanwezigen in het stemlokaal, waaronder de bewaking die 's nachts bij de stembus zou blijven;
- **Ten aanzien van het vervoer van stembescheiden:** in afwijkende vormen van opslag, zoals sporttassen, open kratten, papieren zakken, kartonnen dozen, vaak zonder markering, anders dan voorgeschreven in de Kieswet (Art.N11 en N.12 van de KW). Enkel bij uitvaardiging van een Algemene Maatregel van Bestuur kan een andere werkwijze worden gehanteerd (Art. N12 van de KW). Daarnaast transportboxen zonder markering/ nummering, of markering zonder aanvullende onderscheidende registratiegegevens. Verschillende vormen van transport van de stembescheiden, waaronder door private partijen (hoewel toegestaan, volgens de auteurs een blinde vlek en niet zonder risico's);
- **Ten aanzien van inzage PV's na 15 maart:** geen mogelijkheid tot inzage of geen informatieverstrekking over datum, tijdstip of locatie van inzage. Ter illustratie een exemplarisch voorval van het gemeentehuis Diemen, dat onze controleur bij herhaling telefonisch afscheepte op haar vraag waar en wanneer ze de PV's kon inzien. Nadat deze controleur de gemaakte geluidsopnames van deze telefoongesprekken met onze organisatie gedeeld had, hebben ook wij nog contact gezocht met de gemeente Diemen, maar wij kregen evenmin de benodigde informatie. Ook in gemeentes waar controleurs er wel in slaagden tijd en locatie van inzage te achterhalen, werden zij ter plaatse regelmatig niet gefaciliteerd, of zelfs ronduit gefrustreerd, om daadwerkelijk inzage te krijgen en/ of PV's te fotograferen. Ook is er een verontrustende melding gedaan over de eenvoudige mogelijkheid de getallen in de door de gemeente digitaal beschikbaar gestelde PV's nog te bewerken en overschrijven.

⁶⁵ Zie www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/vraag-en-antwoord/stemmen-tellen-bij-verkiezingen

Het proces van (her)telling, bij- en vaststelling van de uitslagen heeft landelijk nog van 17 t/m 24 maart 2023 geduurd. Zo waren bijvoorbeeld in de gemeente Haarlem op 20 maart nog grootschalige tellingen gaande en is bijvoorbeeld het PV van het CSB te Den Haag pas op 24 maart vastgesteld - zonder de mogelijkheid voor controle.

Tot slot volgt hieronder een aantal passages uit meldingen, die vanwege hun opvallende aard een aparte vernoeming verdienen:

“Het aantal stemmen voor de partij BBB werd nog niet ingevuld op de lijst toen de boxen werden gesloten. Voorts was er geen registratie van het aantal stembiljetten dat het stembureau had ontvangen.” (Tilburg)

“Zandvoort bestaat uit twaalf stemlokalen en kent geen mobiel stemlokaal. Toch stond er in het afsluitende computerbestand van Zandvoort een stembureau 'mobiel' onder nummer '888'. (Zandvoort)

“Ik heb de volgende dag de getallen in het PV met de gepubliceerde rapporten vergeleken. De rapporten komen overeen met de gepubliceerde cijfers. Wat mij echter verbaast, is dat ik in het opgehaalde 'number- bestand' de gegevens van de uitslagen kan wijzigen. Ook kan ik de rapportage binnenhalen in bijvoorbeeld het programma 'notability' of 'notities'. Ik kan hier met een Ipad-pen overschrijven...m.a.w. een creatieve hand kan hier dus met iPad/pen of kleur de gegevens overschrijven.” (Wissenkerke, Noord-Beveland)

“Daar is gebleken dat van twee stembureaus de volledige tassen met stembiljetten van de Provinciale Staten en van één stembureau de tas met stembiljetten van het Waterschap onvindbaar waren! Niemand kon deze traceren.” (CSO Amsterdam RAI)

“Ook heb ik geconstateerd dat er een enorm verschil zat tussen de uitslag van het stembureau in Amsterdam Oost ten opzichte van de natelling in de RAI. De verschillen liepen op tot meer dan 20 procent verschil per partij en van vijf partijen verschilde het aantal uitgebrachte stemmen met die van het stembureau in Oost.” (Amsterdam Oost)

“Ondertussen zou landelijk zijn besloten om de tellingen om 02.00 uur te schorsen.” (Alkmaar)

“We hebben hier een flink gat in de telling. Er zijn voor de Provinciale Staten 1791 stemkaarten geteld, en er zijn 1724 getelde stembiljetten. Er ontbreken dus 67 stembiljetten (4%), ook na meerdere hertellingen. Er is na 21:00 nog een onbekend aantal stembiljetten (voor Provinciale Staten) in dozen binnengebracht. Op de eerste doos stond dat er 1000 stembiljetten in zouden zitten, de tweede doos zou nog eens 800 stembiljetten bevatten. En er waren nog zeker 200 ongebruikte stembiljetten.” (Zoetermeer)

“Mijn vrouw heeft bij een ander stembureau gestemd en daar kreeg ze de verkeerde kieslijst voor het Waterschap (we hebben er twee in Leidschendam, afhankelijk van je postcode).” (Leidschendam)

“Elke oproepkaart werd met een tablet gescand. Het lijkt mij dat ze met die data dus kunnen weten welke oproepkaarten er wél en juist niet zijn ingeleverd.” (Gemeente onbekend)

In de hiernavolgende opsomming van meldingen is ervoor gekozen om in sommige gevallen de door de controleur meegestuurde foto('s) te tonen. Alle foto's zijn in bezit van Controle Verkiezingen.

In ruim één op de vier gecontroleerde stembureaus zijn onregelmatigheden geconstateerd - variërend van afwijking van protocollen tot ronduit grove schending van de burgerrechten.

De aard en frequentie van bepaalde meldingen laten een patroon zien van steeds terugkerende problematiek: stembureauleden en zelfs voorzitters zijn met regelmaat slecht op de hoogte van de Kieswet of de protocollen van de Kiesraad of hebben daar zelfs nooit van gehoord.

Ook afwijking van het 4-ogen principe, de telmethodes en wijze van opmaak van het proces-verbaal springen in het oog. De regelmatig geuite politieke voor- of afkeur van tellers, stembureauleden en/ of voorzitter zijn eveneens opmerkelijk. Daarnaast zijn de ondermaatse verzegeling en afwijkende wijze van vervoer van de stembescheiden vaak gerapporteerd.

Tot slot lijkt -blijkens de meldingen vaak middels instructies van hogerhand- bewust te zijn aangestuurd op een verbod de PV's in te zien of fotograferen, zowel op 15 maart als de dagen erna.

Zoals uit deze rapportage blijkt zijn verschillende stappen in het verkiezingsproces sowieso al onvoldoende tot niet inzichtelijk voor de burger -en dus ook niet te controleren. Uit de overvloed aan meldingen moeten we, in aanvulling op het voorgaande, concluderen dat burgers met grote regelmaat bewust van de inhoud van het proces zijn afgehouden op die onderdelen die volgens de huidige regelgeving wél zichtbaar zouden moeten zijn.

4.4 Meldingen uit Groningen

In de provincie Groningen waren namens Controle Verkiezingen 52 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in alle 10 gemeenten van deze provincie.

Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Groningen.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau Raadhuislaan, Oude Pekela

Oude Pekela heeft ca. 8000 inwoners.

Tijdens mijn aanwezigheid zijn de dozen met stembiljetten van vier van de zeven stembureaus ingeleverd (allemaal plastic dozen). Drie stembureaus hadden ieder 3 of 4 dozen, een stembureau had één doos. Het stembureau op de Raadhuislaan had een halfvolle stembus en één plastic doos met een enorme rol BBB-stemmen.

Bij het inleveren gingen de dozen een afgesloten ruimte in. Maar dat was niet “brengen en klaar”. Het duurde misschien wel een kwartier tot halfuur voor een deel van de mensen er weer uit kwam.

Stembureau Raadhuislaan, Oude Pekela

Ernstige schending publieke toegang stemmen tellen:

- Alleen op afstand mogen kijken. Dus een groot deel van de FVD stemmen kan gewoon in de stapel VVD zitten.
- Drie van de zeven stembureaus brengen stemmen in plastic containers. Ook zonder welke vorm van 'op slot' dan ook.
- Raadhuislaan zit deels in afgesloten stembus, deels in niet afgesloten plastic container.
- De totalen per partij zijn niet opgelezen door de tellers. Het voorlopige formulier is ingevuld door de leider van het stemmen.

Stembureau #12 Heemker Akkerstraat 6 9561DG in Ter Apel

Er moest nog een kliko komen om de stemmen te vervoeren naar het gemeentehuis aangezien de container te klein was. Ik heb dit niet meer gezien. De volgende dag op het gemeentehuis zag ik bij de tellers weer een aantal van dezelfde gezichten als de vorige avond in het stembureau.

Stembureau #9 Heemker Akkerstraat 6 9561KD in Ter Apel

Een vriend van mij was twee keer gemachtigd om voor vrienden te stemmen. Zijn machtiging werd geweigerd met als reden, dat hij zelf niet had gestemd. Aangezien niemand iets te maken heeft met de keuze van iemand anders om al dan niet te stemmen, vind ik dit erg merkwaardig. Er is ook geen melding van gemaakt in het PV.

Stembureau Raadhuislaan, Oude Pekela

We mochten, op last van de burgemeester, absoluut niet bij de tellers meekijken op de stembiljetten. Enkel op afstand mochten we beperkt rondlopen, meer voor het “idee” van controle. Er werd afgeweken van het protocol omtrent het tellen van de stemmen. De stapel van één partij werd achter elkaar door twee tellers geteld. Voor de Provinciale Staten mochten we hier bovendien niet bij zijn. De tellers lazen de totalen niet op. De voorzitter

kreeg de getelde stapel per partij, voorzien van een briefje met de totalen erop. Deze briefjes mocht ik niet zien, op een enkele na. De voorzitter vulde een eigen voorlopig briefje in. Als die klopte, werd het officiële formulier ingevuld, vanaf dat briefje. Daarmee is volstrekt onbekend welke stemmen in welke partij-stapel zitten en hoeveel het totaal per partij is. Bij de oneven stapels zag ik op afstand dat bovenop partij 1 een stem van partij 3 lag. Na 2 keer tellen. Op mijn vraag werd gezegd dat dit 'morgen werd hersteld'. De voorzitter en degene die de stemmen opsloeg in een afgesloten ruimte weigerden allebei de foute stem van lijst 1 te corrigeren. Beiden weigerden ook het oplezen van de totalen.

4.5 Meldingen uit Friesland

In de provincie Friesland waren namens Controle Verkiezingen 54 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in 15 van de 18 gemeenten van deze provincie.

Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Friesland.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stemlokaal Simon Vestedijk in Harlingen

In mijn stemlokaal werd niet geteld volgens het 4-ogen principe. Zij telden de stemmen en die moesten overeenkomen met de stempassen.

Stembureau Het Maskelien Easteromwei 5, 9254 GM Hurdegaryp

Donderdagochtend omstreeks 00:20 werd mij dwingend verzocht de foto van het proces-verbaal van de Provinciale Staten, te verwijderen. Ik werd hiertoe gedwongen nadat ik had aangegeven de telling van de Waterschappen niet te kunnen afwachten, aangezien dat naar verwachting pas omstreeks vier uur in de ochtend voltooid zou zijn. Ik was veel te moe om er daadwerkelijk tegenin te gaan met allemaal dorpsgenoten in de buurt en wiste de foto onder toezien oog van de vrouwelijke voorzitter.

Stembureau (...), Gemeente Opsterland

Ter informatie: ik heb begrepen van een vriendin die voorzitter is bij een stembureau in gemeente Opsterland dat zij morgen pas tellen. Dit bevreemdt mij ernstig, om een nacht de bakken met stembiljetten te laten staan.

Stembureau #20, #35 en #36, De Spil, Schoterplein 49, 8448 RP, Heerenveen

Een stembiljet dat wel degelijk correct was ingevuld, werd geteld als blanco stem. Na een opmerking van mijn "collega-waarnemer" werd dat hersteld. Het viel ons verder op dat hoewel alle drie de stemlokalen in één ruimte waren, ieder stemlokaal er een eigen manier van verwerking van de stemmen op na hield. Daarbij bleek dat de minst logische tellingsmethodiek uiteindelijk ook het grootste verschil had.

Stembureau #26 in Lemmer, Gemeente Fryske Marren

De tellers hadden moeite om de blauwe bakken, met de stembiljetten erin, af te sluiten. Uiteindelijk is het ze gelukt om deze op slot te krijgen. De voorzitter had ze gewoon open op willen sturen. "Dat moeten ze dan maar bij het gemeentehuis doen", zei hij.

Ik heb ook een foto genomen van de kelder /ruimte waar alle blauwe bakken van alle stemlokalen verzameld stonden. Stembureau 26 heeft gewoon twee open kartonnen dozen met stembiljetten.

Ik heb de versie van het PV van het Gemeentehuis Fryske Marren in Joure van hun website gedownload. Het viel mij op dat in de scan aanpassingen zijn gemaakt door het Gemeentelijk Stembureau te Joure, echter er is geen corrigendum aanwezig.

Stembureau (...), Joure

Bij het eerste stembureau werd ik geweigerd. Bij het tweede stembureau was ik welkom, maar moest wel moeite doen bij het nemen van foto's: je moet echt op je stutten staan. In het begin waren ze erg aardig, op het eind zeer wantrouwend.

De voorzitter kon zich maar niet voorstellen waarom ik foto's wilde maken en wat ik ermee zou gaan doen. Er werd onder andere geschermd met het excuus, dat er onvoldoende capaciteit (in mensen) was om mij een foto van het PV te laten nemen. Men was er ook niet van op de hoogte dat burgers dit recht hebben.

Stembureau #13 it Maskelien te Hurdegaryp

Ik maakte één foto met toestemming en moest deze even later verwijderen onder toezicht. Erg intimiderend gebeuren.

Stembureau #27 in Lemmer, Gemeente Fryske Marren

Ik ben samen met iemand anders naar dit stembureau gegaan. De voorzitter reageerde nogal agressief op onze vraag om te komen controleren: "Ik ben toch geen klein kind!". Hij vroeg om onze legitimatie (die we niet hebben laten zien), en desgevraagd weigerde hij die van hem te laten zien. Hierop hebben wij dit stembureau verlaten. We zijn toen naar een volgend stembureau gegaan ernaast, waar we met open armen werden ontvangen en we onze waarnemerstaak wél mochten uitvoeren.

Stembureau Nofryslan

De niet-gebruikte stembiljetten werden niet geteld en ook niet veilig afgevoerd. Op het gemeentehuis verdwenen ze in een grote, open container.

Meldingen over inzage PV's na 15 maart

Gemeentehuis in Joure, Fryske Marren

Op 16 maart arriveerde ik even na 09h00 in de zaal van ons gemeentehuis in Joure van de Fryske Marren om de opening van de openbare zitting bij te wonen. Ik gaf aan dat ik graag de originele PV's van de Provinciale Staten per stembureau en ook die van het Wetterskip (Waterschappen, *red.*), zou fotograferen. Dat was meteen een probleem. Het mocht niet en ik had het gisteren ook niet mogen doen bij mijn eigen stembureau, was hun oordeel.

Er werd mij verteld dat ik volkomen welkom was en alles mocht bijwonen, maar geen foto's maken.

Ik heb toen de Kiesraad gebeld maar die namen niet op.

Daarop heb ik iemand van onze FVD-afdeling uit mijn woonplaats gemaïld en die heeft via de Griffier van het gemeentehuis de medewerkers ter plaatse kunnen overtuigen dat ik het recht had om te fotograferen. Aldus werd besloten dat iemand van het gemeentehuis met mij mee zou lopen en naast mij zou gaan zitten om erop toe te zien dat ik geen namen en handtekeningen zou fotograferen. Er was vooraf afgesproken dat ik pas zou gaan fotograferen als ook een eventueel 'corrigendum' ingevuld en aan het PV toegevoegd zou zijn. Bij constatering van fouten wordt indien mogelijk ter plekke de fout hersteld, en zo niet dan wordt besloten tot een nieuwe telling, waarbij mogelijk aanzienlijke tijd verstrijkt totdat corrigendum aan PV wordt toegevoegd.

De mij toegewezen controleur heeft mijn vragen netjes beantwoord en mij ook de ruimte waar alle verzegelde kisten met stembiljetten stonden, laten zien. Daar stonden ook gewoon open kartonnen dozen met stembiljetten, je kon ze gewoon zien en je kon ze er gewoon uit halen.

Er waren dus voorzitters van stembureaus die de stembiljetten niet in de verzegelde box hadden gedaan maar gewoon in dezelfde verhuisdoos als waarin de stembiljetten het stembureau waren binnengekomen. De voorzitter van het stembureau waar ik zelf gisteren was, vond het niet eens nodig om de box stembiljetten te verzegelen.

Het proces van onder begeleiding fotograferen verliep heel gemoedelijk tot ongeveer 13:30. Toen werd mij gezegd, dat als het heel druk zou worden en ik het proces zou vertragen, ik zou moeten stoppen met fotograferen. Ik vond dit heel vreemd.

Op een gegeven moment viel mij op dat er alleen maar PV's van de Waterschappen op tafel binnenkwamen. Ik vroeg aan mijn controleur wat daarvan de reden was en of er wellicht ergens een stapel met PV's van de Provinciale Staten lag die ik alvast zou kunnen fotograferen. Het was inmiddels 14:30 en ik had pas 3 PV's van de Provinciale Staten voorbij zien komen (waarvan twee een corrigendum bevatten).

Ik ben gaan informeren waar deze PV's van de Provinciale Staten bleven.

Kort daarop werd mijn controleur op een andere taak gezet en moest ik stoppen met fotograferen. Vijf minuten later werden ineens twee stapels met PV's van de Provinciale Staten binnengebracht. Ik mocht echter niet meer fotograferen omdat, zoals gezegd, mijn begeleider bij mij was weggehaald.

Ik heb toen contact opgenomen met de balie van het gemeentehuis en gevraagd om telefonisch contact met de Griffier van de gemeente. Ik kreeg echter geen medewerking. Na veel gedoe werd uiteindelijk een vervangend voorzitter op mij afgestuurd die mijn naam wilde weten. Ik zei dat ik hier anoniem was. Hij wilde toen niet meer met mij doorpraten. Ook stemde hij niet in met een geluidsopname van ons gesprek.

Ik heb hem nogmaals gevraagd wat de reden was dat ik op dat moment niet mocht doorgaan met fotograferen. Zijn antwoord was dat ik het proces vertraagde en dat zij de capaciteit niet hadden. Ik vroeg of hij kon aangeven waar in de Kieswet deze regel wordt beschreven. De vervangend voorzitter wilde nu helemaal niet meer verder met mij discussiëren en ik mocht nu al helemaal niet meer fotograferen.

Ik maakte daar bezwaar tegen. Hij zou dit melden in het PV.

Ik ben met opgeheven hoofd naar buiten gelopen en naar huis gegaan.

Ik was gebroken en kon wel in huilen uitbarsten.

Op 17 Maart heb ik in een zeer onaangename sfeer het proces waargenomen.

Mij werd verteld dat ik enkel foto's mocht maken onder begeleiding van een ambtenaar van de gemeente. Echter zowel gemeentelijk als centraal was er zogenaamd geen capaciteit om burgers te begeleiden zodat ze foto's konden maken van de processen-verbaal. Er was verder geen communicatie mogelijk. Een medewerker werd heel opdringerig door herhaaldelijk te vragen of ik met hem op de foto wilde. Ik heb geweigerd maar deze medewerker bleef maar doorvragen, het was echt kinderachtig en de voorzitter zei er niks van. Ik zei uiteindelijk: "dat mag, maar alleen als ik ook foto's mag maken van de PV's". Dat kon niet, zei hij. "Dan ook geen foto's van mij", zei ik.

Ik vond de houding van deze medewerker heel vreemd en zeer intimiderend.

Ik heb zijn naam gevraagd. Die gaf hij, en ik noteerde de naam in mijn telefoon. Daarop verbood de voorzitter mij de naam in mijn telefoon te noteren. Er ontstond een discussie.

Ik zei dat ik zelf bepaal wat ik opschrijf. Hij wilde de reden weten.

Ik zei dat het voor mijn dagboek is zodat ik dingen niet vergeet.

Het was een heel kinderachtige discussie. Gedurende al die tijd, en ook voordat deze discussie begon, was er genoeg tijd geweest om mij bij te staan met foto's maken.

Ook met hulp van een "commissielid gemeente" van de FVD, die speciaal naar het gemeentehuis kwam, wilde de voorzitter niet meewerken: hij bleef erbij dat er onvoldoende capaciteit was. Ik heb de Kiesraad gebeld en zij zeggen dat stemlokalen hun eigen beleid mogen maken en dat zij zelf beslissingen kunnen nemen ten aanzien van het fotograferen van de PV's, wanneer dat "het proces vertraagt". Als het klopt dat de stembureaus zelf het beleid kunnen bepalen, dan kan de kiezer dus te allen tijde worden geweigerd om foto's te maken.

Als waarnemer sta je in je eentje en ik had ook geen bewijs van wet- en regelgeving paraat om de medewerkers te overtuigen.

Je staat met je mond vol tanden. Zeker als je alleen bent moet je sterk in je schoenen staan. Dit zou niet nodig moeten zijn.

Gemeentehuis in Joure, Fryske Marren

Ik heb een korte tijd een medewerker naast mij gehad voor het controleren terwijl ik foto's maakte.

Tussendoor, terwijl ik wachtte op het volgende PV -en er was veel wachttijd- maakte ik een praatje met haar. Ze was aardig. Ze vroeg op een gegeven moment naar de organisatie waar ik de waarneming voor deed, dus liet ik haar het A4tje met de stappen zien (infographic instructie van Controle Verkiezingen, *red.*) en zij ging het opzoeken op internet. Ze zag toen op de website van Controle-verkiezingen.nl welke organisaties erbij betrokken zijn. Omdat ook Voorwaarheid (voorheen Viruswaarheid, *red.*) een van die organisaties is, zei ze: "Oh, is er ook bij betrokken. Hij is geen viroloog en hij is veroordeeld". Ik antwoordde haar toen, dat hij enkel op 1 van de 6 aanklachten veroordeeld was en dat hij een hele goede onderzoeker is. Toen vroeg zij of ik tegen het vaccin was. Ik zei: "ja, ik ben tegen het vaccin omdat het een experimenteel vaccin is". Deze persoon was een mevrouw met hoofddoek. Kort daarop werd zij bij mij verwijderd en moest ik stoppen met het maken van foto's.

Gemeentehuis in Joure, Fryske Marren

Vandaag, 17 maart, gaat het gemeentelijk stembureau in Joure door met tellen.

Ik heb met de Kiesraad gebeld en zij geven aan dat het gekozen beleid van het gemeentelijk stembureau leidend is: zij zijn verantwoordelijk voor de correcte uitvoering der werkzaamheden en als zij daarbij van mening zijn dat er een controleur naast mij moet zitten, dan is dat hun beleid.

Het komt er dus op neer dat de burger altijd de mogelijkheid kan worden ontnomen om de PV's te fotograferen.

Voor de goede orde: het gaat om de PV's die al gecontroleerd zijn en soms ook een corrigendum als bijlage hebben.

Pas als ze gecontroleerd zijn, kunnen ze worden ingevoerd in de computer.

Daarna mag ik de PV's fotograferen in het bijzijn van een door de gemeente aangestelde controleur, mits de gemeente de capaciteit heeft om iemand vrij te maken die mij kan controleren. Maar als de burger het recht heeft om PV's in te zien (en fotograferen), en de gemeente bepaalt dat dit enkel mag in bijzijn van een controleur, dan dienen zij dit ook te

faciliteren! Ik heb overwogen een stap hoger te gaan, namelijk naar het Centrale Stembureau in Leeuwarden, maar toen ik hen belde zei de telefonist dat er geen telefonisch contact mogelijk is met een medewerker van het Centrale Stembureau.

4.6 Meldingen uit Drenthe

In de provincie Drenthe waren namens Controle Verkiezingen 31 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in 9 van de 12 gemeenten van deze provincie.

Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Drenthe.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau (...), Drouwenermond

Hier is men net begonnen met de telling. Dit gaat anders dan ik verwacht had. Drie personen leggen ieder de stembiljetten, zonder controle van een tweede persoon, *onder* een stoel (lijsttrekker) of *op* een stoel (andere kandidaat). Men controleert elkaar dus niet. Dit is een klein dorpje, vertrouwen moet er zijn maar controle is op zo'n manier niet echt mogelijk.

Stembureau #15, De Hesselerhof in Oosterhesselen, gemeente Coevorden

Samen met mijn vrouw was ik hier vanaf iets voor 21h00 uur tot 01h30 s nachts uur aanwezig.

De voorzitter weigerde ons, na telefonisch overleg met de gemeente Coevorden, een kopie te geven van de PV en ook een foto ervan werd ons niet toegestaan. Wel heeft de voorzitter hiervan een aantekening gemaakt in het PV.

Stembureau #12, De Goede Herderkerk, Hoogeveen

Overdag (bij het uitbrengen van mijn stem) gaf ik aan dat ik zou terugkeren als waarnemer en dat vond men prima, doch wel wat ongemakkelijk.

Toen ik 's avonds terugkwam, werd er toch wat raar gekeken en direct gezegd dat ik geen foto's zou mogen maken. Ook de voorzitter haastte zich dit nog eens te herhalen. Toen ik de informatie liet zien waaruit blijkt dat ik hiertoe gerechtigd ben, werd het gesprek aangenaamer en na wat grapjes was het ijs gebroken.

Voor de sortering van de stemmen waren er maar 12 bordjes (oneven en even genummerd) aanwezig, terwijl er 19 partijen waren. Dat vonden de stembureauleden zelf ook raar.

Men was nog maar net gestart met sorteren van de even en oneven genummerde partijen, toen er iemand (die blijkbaar onderdeel was van het team) kwam en, wijzend op de stemcontainer Provinciale Staten, zei: "zal ik die ook maar meenemen? Weg is maar weg en die heb je toch niet meer nodig." In deze container zouden de niet-gebruikte stembiljetten zitten. De voorzitter maakte deze container wel eerst nog op slot. Het knaagde bij mij, omdat ik had gelezen dat als de stembiljetten geteld zijn, ze samen met de overgebleven niet-gebruikte stembiljetten terug in de container zouden moeten om naar het gemeentehuis te worden gebracht. Toen ik dit aan de voorzitter voorlegde, zei ze dat ze het altijd zo doen.

De dozen met stembiljetten vielen half uit elkaar. Ze werden met plakband gerepareerd en er kwam, bij wijze van verzegeling, een sticker op. Er waren te weinig dozen dus men moest zich behelpen met andere dozen die uit het pand zelf afkomstig waren. Deze dozen hadden dus geen nummering van het stembureau. Niet iedereen koppelde de uitslag mondeling terug aan de voorzitter. Er was een dame die mij wantrouwend in de gaten hield. Toen ik een opmerking maakte over de dozen, wilde ze weten vanuit wie ik was benaderd om te gaan waarnemen en waarom ik zoiets zou willen.

Toen ik daags erna het PV online⁶⁶ bekeek, zag ik dat er geen aantekeningen zijn gemaakt over bovengenoemde onregelmatigheden of bijzonderheden.

Stembureau #22 Dorpshuis Assekolke, Zuiderdiep 35, 9523 TA Drouwenersmond

Er werd niet geteld volgens het vier-ogenprincipe.

Bij de controle van de PV's die op de website van de gemeente staan zag ik dat er wat was geknoeid bij de aantallen van BVNL. Uiteindelijk wel weer goed gecorrigeerd bij hertelling.

⁶⁶ PV Waterschappen:

https://www.hoogeveen.nl/fileadmin/hoogeveen/PDF/PV_Waterschap_Vechtstromen/12_De_Goede_Herderkerk_wvs_.pdf

PV Provinciale Staten:

https://www.hoogeveen.nl/fileadmin/hoogeveen/PDF/PV_Provinciale_Staten_2023/12_De_Goede_Herderkerk_ps_.pdf

4.7 Meldingen uit Overijssel

In de provincie Overijssel waren namens Controle Verkiezingen 100 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in 18 van de 25 gemeenten van deze provincie.

Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Overijssel.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau (...), Gemeente Oldenzaal

Bij mijn binnenkomst had ik aan de voorzitter kenbaar gemaakt dat ik de hele telling wilde volgen en aan het eind een kopie van het proces-verbaal wilde hebben (zonder natuurlijk de namen en handtekeningen van de ondertekenaars). Om 01:30 uur, toen alle tellers zich naar de kantine van het Gemeentehuis hadden begeven, gaf ik aan dat ik graag de kopie van het PV wilde hebben. De voorzitter vroeg mijn e-mailadres en beloofde mij deze te zullen sturen. Helaas heb ik niets mogen ontvangen.

Stembureau Wijkcentrum De Trefhoek, Almelo

Ik was waarnemer in één van de twee stemlokalen.

Tegen 01h00 uur 's nachts vroeg ik aan de voorzitter (naam bij auteurs bekend) om een kopie van het PV; haar antwoord was: nee. Een foto mocht ik van haar ook niet maken van dit PV. "Ga morgen maar naar het stadhuis", voegde ze eraan toe. Ook mocht ik de uitslag niet overschrijven.

Stembureau (... , locatie: Centrum), gemeente Steenwijkerland

Ik mocht als waarnemer niet rondlopen, maar moest blijven zitten, aan de rand van het zaaltje.

Stembureau #21 De Slaghen, Ommen

Ik was op dit stembureau als teller aanwezig. Graag wil ik aandacht voor het proces na het sluiten van het stembureau. Ik kreeg op een gegeven moment het gevoel dat we alles, wat was aangeleerd tijdens de e-learning cursus, kon worden losgelaten. "We gingen het anders doen". Hier is, naar mijn mening, nagenoeg volledig afgeweken van de CRAFT-telprocedure. Ik had en heb daar nog steeds moeite mee. Dit heb ik aangegeven toen de voorzitter uitleg gaf over de voorgestelde manier van tellen. Ik was hierin niet de enige. Ik voelde een plotse verandering van stemming onder de stembureauleden en tellers.

Mijns inziens is nu de juistheid van de uitslag van stembureau 21 niet vast te stellen.

Dit is voor de telling van de stembiljetten voor de Provinciale Staten mijn waarneming geweest: er is veelal geen 4-ogen principe toegepast bij het tellen van de stemmen op partijniveau. Er zijn geen CRAFT-telformulieren gebruikt tijdens het tellen, enkel A5 notitieblokvelen om aan te geven welk lijstnummer hoeveel stemmen had. Deze zijn dus ook niet aan de stembiljetten bevestigd.

Er is gebruik gemaakt van een voorlopig uitslagenformulier als eindoverzicht van de getelde stembiljetten en getelde stempassen.

Ik heb geen PV kunnen waarnemen na de telling. Ik heb handtekeningen geplaatst op een PV zonder te kunnen vaststellen wat de inhoud van dit PV was.

Er is een verschil van 7 stembiljetten geconstateerd t.o.v. de stempassen (7 stempassen meer dan stembiljetten).

Een tweetal stapels met stembiljetten zijn herteld en hieruit kwam naar voren dat het verschil in aantallen is aangepast naar 5.

Uiteindelijk zijn alle stembiljetten en stempassen in een niet-afgesloten container gedaan en afgevoerd door medewerkers van de gemeente.

Stembureau IJvereniging WVF, Meester Koolenweg 10, Zwolle

Ik kreeg weinig ruimte om goed te kunnen controleren en moest vanaf verre afstand mijn waarnemingen doen, wat niet voldoende is. De voorzitter (naam bekend bij auteurs) was behoorlijk dictatoriaal.

Meldingen over inzage PV's na 15 maart

Gemeentelijk stembureau Steenwijk

Het plan was om alle lijsten en PV's van de verschillende stembureaus van deze gemeente te fotograferen. Dit verliep echter allesbehalve goed. Na een dispuut met de eindverantwoordelijke of coördinator aldaar konden we vertrekken zonder inzage in de uitslagen. De te fotograferen lijsten zaten in verzegelde dozen en hadden bovendien geen "status" en de PV's zouden later op de site van de gemeente worden gepubliceerd. Onze aanwezigheid werd bovendien als storend ervaren.

Aangezien mijn onvermijdelijke conclusie nu is dat deze gang van zaken niet voldoet aan de zoveel geroemde transparantie, heb ik geen enkel vertrouwen meer in dit proces en ik zal dus ook nooit meer meedoen aan verkiezingen.

Gemeentelijk stembureau Steenwijk

We waren met zes mensen bij de Raadszaal. Het bleek niet mee te vallen medewerking te verkrijgen. We werden toch wel als "kritisch" beschouwd, quote: "alsof jullie ons niet vertrouwen. Doen we het niet goed of zo?". Hier en daar liep een hautaine dame rond die ons volkomen negeerde en de baas van het hele proces leek te zijn. Op een gegeven moment zei een van hen dat ik niet mocht rondlopen (binnen de cirkel van de Raadszaal), hoewel dat eerder wel mogelijk was. Ik probeerde wat ongedwongen een praatje te maken voordat het telproces begon, waarop één van hen direct zei, dat ik "knap storend" was. Merk daarbij op dat een van hun collega's een paar keer met een harde ringtoon werd gebeld, en al bellend wegliep -maar dat was blijkbaar niet storend.

Een deel van de verzegelde bakken ging naar boven, en er werd gezegd dat dat een beveiligde ruimte was. Dus niet openbaar of vrij toegankelijk.

Op een gegeven moment werd een dame echt geïrriteerd over onze aanwezigheid. Ik heb nogmaals uitgelegd dat we hen volkomen vertrouwen, dat het daar ons niet om ging, maar om de PV's vóórdát ze zouden worden gedigitaliseerd. Het mocht niet baten. Wat volgde was een lange discussie tussen die dame en één van ons, en vervolgens ook nog met de wethouder.

Pas na een hele tijd werd ons gezegd -terwijl men wist dat we gekomen waren om PV's te fotograferen- dat de PV's die avond online zouden worden gezet en er dus geen sprake van kon zijn dat we er daar inzage in zouden krijgen. Tot twee keer toe kwam er een wethouder langslopen, zogenaamd om te informeren of het allemaal goed ging. Mijn indruk was, dat die gestuurd waren vanwege onze aanwezigheid.

Tot slot nog enkele observaties.

Zaken die we de mensen die daar aan het werk waren, hoorden uiten:

"Er is hier een verschil van 3".

"Is dit een nul of een negen?"

Eén stembureau had lege PV's ingeleverd. De originele stembiljetten moesten opnieuw worden nagekeken. Anderen waren bezig de stemkaarten opnieuw door te nemen.

Verzegelde kratten moesten daartoe worden opengebroken.

We hadden een vervelend gevoel na afloop. Je kunt er moeilijk de hele dag blijven wachten op het moment dat die PV's misschien wél in te zien waren geweest!

We werden daarbij toch wel een beetje vijandig bejegend. Deze ambtenaren -daarmee bedoel ik de vaste medewerkers- leken zich heel gewichtig te voelen in hun rol, en lieten ons voelen dat wij ondergeschikt waren en hen stoorden in hun belangrijke werk.

Gemeentelijk stembureau Steenwijk

Het was niet mogelijk foto's te maken van de kieslijsten die helemaal aan het begin van het telproces worden gemaakt. Ook de PV's werden bij ons weggehouden. Er heerste een akelige sfeer. Ik heb geen enkel vertrouwen meer in verkiezingen. De overheid zie ik inmiddels als de ergste vijand van het volk. Vooral vanwege deze valse voorspiegeling van zaken en dat het zich voordoet als rechtvaardig en transparant.

Gemeentehuis Steenwijk, Steenwijkerland

Drie of vier waarnemers zijn de dag na de verkiezingen naar het gemeentehuis te Steenwijk gegaan, alwaar de stemmen van Steenwijkerland waren verzameld. Het was voor de waarnemers onduidelijk waar men mee bezig was en wanneer het proces ten einde zou zijn en een definitieve officiële uitslag zou kunnen worden ingezien.

4.8 Meldingen uit Flevoland

In de provincie Flevoland waren namens Controle Verkiezingen 51 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in alle 6 gemeenten van deze provincie.

Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Flevoland.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau Stadhuis Lelystad, Stadhuisplein 1, 8232 ZX Lelystad

Om 00h45 uur was de telling gedaan met 1 stem verschil. Toen ik vroeg een foto te maken, werd dat geweigerd en het grote blad omgedraaid door voorzitter (*naam bekend bij auteurs*). Een andere teller vroeg hierover iets en ik legde keurig uit dat op grond van de Kieswet van alle pagina's van het proces-verbaal een foto gemaakt mag worden, behalve de laatste waar de namen op staan.

Hierop draaide de voorzitter het blad om en kon ik foto's maken. Helaas zeer onduidelijk. Tijdens de tellingen werd door de stembureaumedewerkster, met lang wit/grijs lang krullend haar, zeer denigrerend gedaan over lijst 1, FVD: "Elke stem is er één te veel. Ze moesten die mensen...".

4.9 Meldingen uit Gelderland

In de provincie Gelderland waren namens Controle Verkiezingen 164 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in 41 van de 51 gemeenten van deze provincie.

Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Gelderland.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau Markt, Wageningen

Ik heb de voorzitter gevraagd of ik foto's mag maken van het proces-verbaal maar dat weigert hij. Hij zegt dat ik me had moeten aanmelden bij het gemeentehuis.

Ook wordt gezegd dat ik niet van mijn stoel mag komen. Dus dan kan ik niet meekijken of alles correct wordt genoteerd.

Stembureau Gemeente Nunspeet

Ik heb mijn gemeente gevraagd of er opgenomen is in het proces-verbaal dat er tijdens het stemmen tussen 17.00 en 18.00 uur 2 stembussen ingereeden werden zonder slot.

De mevrouw die hiervoor verantwoordelijk was, plakte het vervolgens dicht met bruin plakband en opperde dat dit niet geldig was.

Stembureau Betuwehal, Tiel

De voorzitter noemde alle nummers van de Waterschappen op en iemand noteerde ze op de laptop. Dit gebeurde zo snel, dat ik me niet kan voorstellen dat dat secuur kan gebeuren! Het werd mij niet toegestaan om rond te kijken, en ook niet om foto's te maken van het proces-verbaal. Van de behoorlijk strenge voorzitter mocht ik alleen op flinke afstand kijken, maar niet over de schouder. Hij (*naam bekend bij de auteurs*) liep rood aan toen ik hem vroeg de weigering in het PV te zetten. En dat ik mijn twijfels had over het tempo van de telling.

Hij wilde niet kijken naar jullie meegestuurde documenten⁶⁷, noch wilde hij kijken naar de link⁶⁸ (verwijzend naar de website van de Rijksoverheid, *red.*) op mijn telefoon, waar vermeld staat dat ik hiertoe wettelijk gerechtigd ben. Hij had het te druk, en maakte me duidelijk dat we er ook niet verder over moesten praten, omdat de tellers zich moesten concentreren. Bovendien beriep hij zich op wat de Kiesraad hierover te zeggen had. Hij heeft gebeld met iemand van de gemeente, die het antwoord ook niet wist.

Hij zei nog dat het PV pas morgen op het gemeentehuis gedigitaliseerd wordt en er pas foto's mogen worden gemaakt als de stemming goedgekeurd is. Ik ben onverrichter zaken weggegaan als gevolg van zoveel zichtbare irritatie, terwijl de bedoeling was dat ik verslag zou uitbrengen met foto's.

Nazending van deze melder: doorgestuurde mail met reactie van de Gemeente Tiel:

⁶⁷ Instructies (inclusief verwijzingen naar de Kieswet en website Rijksoverheid) voor de controleurs, opgesteld door controle-verkiezingen.nl

⁶⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/vraag-en-antwoord/stemmen-tellen-bij-verkiezingen>

Van: Verkiezingen Tiel <Verkiezingen@tiel.nl>

Onderwerp: RE: Waarnemen bij stembureau Betuwehal op 15 maart 2023

Datum: 17 maart 2023 08:07:21 CET

Aan: "██████████@icloud.com" <██████████@icloud.com>

Beste mevrouw ██████████,

Zolang de uitslag nog niet is vastgesteld, mag er niets openbaar gemaakt worden.

Zodra het Gemeentelijk Stembureau (GSB) de uitkomsten heeft vastgesteld, draagt het GSB zijn proces-verbaal over aan de burgemeester.

De burgemeester (niet de voorzitter van het stembureau) is vervolgens verantwoordelijk voor de openbaarmaking en de terinzagelegging.

Dat is inmiddels gebeurd door publicatie van alle processen-verbaal op de website van de gemeente. Zie hiervoor: <https://www.tiel.nl/verkiezingen>

In de *Handreiking publicatie van bestanden van de verkiezingsuitslag* (zie bijlage) staat het volgende:

Moment van publicatie

Zodra de zitting van het gemeentelijk stembureau (GSB) is afgelopen en de documenten die moeten worden gepubliceerd zijn overgedragen aan de burgemeester, kunt u met het stappenplan beginnen.

Alle overgedragen bestanden moeten onverwijld (zonder uitstel) worden gepubliceerd.

Ik vertrouw erop dat ik u hiermee voldoende heb geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

████████████████████

Na inzage van het PV op 17 maart meldde mevrouw zich opnieuw bij Controle Verkiezingen, met de volgende opmerking:

Wat ik nu lees in het PV, is *“dat er een mevrouw was die rondliep en hinderlijke vragen stelde”* (zie foto). Ik heb alleen vragen gesteld aan de voorzitter, die daar zelf blijkbaar hinder van had, omdat hij niet toestond dat ik na afloop foto's zou maken. Ik probeerde hem de publicatie van de Rijksoverheid te laten zien, maar hij wilde niet kijken. Hij wist het zelf het beste.

Verder zie ik in het PV dat er 5 mensen zijn genoteerd als zijnde aanwezig bij de telling. Dat klopt niet. Er was er 1 die oplas, een 2e die meekeek, 1 die de aantallen typte op haar laptop, 1 die daarbij meekeek -de voorzitter, maar daarnaast waren er nog 5 andere mensen aan het papieren openvouwen, en op stapels leggen, en die staan niet vermeld in het PV.

6. Bezwaren van kiezers

Hebben aanwezige kiezers bezwaren geuit?

Bezwaren zijn klachten of opmerkingen van kiezers.

Voorbeelden van bezwaren van kiezers tijdens de stemming: het stembureau is moeilijk bereikbaar, er staat meer dan één persoon in een stemhokje.

Voorbeelden van bezwaren van kiezers tijdens de telling: een stem wordt onterecht geldig, ongeldig of blanco verklaard, het resultaat van de telling wordt niet bekend gemaakt, het resultaat van de telling is onjuist.

Leg alle bezwaren van kiezers vast in dit proces-verbaal. Ook als het stembureau het niet eens is met de kiezer. Heeft het stembureau een reactie op het bezwaar? Noteer die dan ook.

Let op: noteer geen persoonsgegevens van kiezers.

Bezwaren van kiezers tijdens de stemming

* stembureau lid attonderd kiezer op het feit dat 2 pers. in stemhokje feitelijk niet mag. Mer. is slecht zand. Mede stemmer maakt bezwaar regels niet te letterlijk nemen.

Bezwaren van kiezers tijdens de telling

kiezer wil foto's maken van PV, => gew.eigend. vind ze jammer. ze wilde ook graag langs lopen en hinderlijk bij tellers vragen stellen ook gew.eigend.

Stembureau Jeugdhuis Woziksestraat, Wijchen

De voorzitter van het stembureau heeft aangegeven dat ik geen kopie krijg of een foto mag maken van het PV. Ook mag ik niets opschrijven. De kopie van het PV kan ik pas morgen krijgen, als de telling definitief is.

Ik heb aangegeven dat ik het vreemd vind, want zo kan ik niet nagaan of de definitieve uitslag hetzelfde is als die hier is geteld.

Stembureau (...), Ochten

"De deuren van de stemlokalen blijven echter wel geopend, voor alle burgers die aanwezig willen zijn bij het telproces." Niet hier in Ochten. De buitendeur zit op slot, de voorzitter heeft de sleutel. Mij is niet bekend of er een bel is. Ik heb dit gemeld bij de voorzitter.

Stembureau Wijchen-Zuid

Opgewekt meldde ik mij ruim op tijd bij het stembureau waar ik eerder vandaag ook mijn stem had uitgebracht. Men was blij met een teller, maar dat was ik niet, haastte ik mij te verklaren.

"Oh, maar of ik dan wel op dit stembureau moest zijn?" Terstond belde de voorzitter naar de verantwoordelijk persoon. Deze meende dat ik pas op de 16e kon controleren omdat dan pas de processen-verbaal zouden worden opgemaakt. Daarop betoogde ik dat mij was gevraagd om te zorgen voor foto's van de door de voorzitter op te maken PV's. Men antwoordde mij dat ik geen foto's mocht maken.

Stembureaus #66 en #67, Uddel, Gemeente Apeldoorn

De ietwat onervaren voorzitter had toch vraagtekens of er wel een foto gemaakt mocht worden van het PV. Toen hij tegen 02h00 's nachts het PV had ingevuld met behulp van een

medewerker liet hij (nog sterk twijfelend of hij dit wel mocht toestaan) uiteindelijk toe hiervan een foto te maken.

Precies op dat moment begaf mijn fototoestel het (accu leeg). Een medewerkster van het stembureau was bereid om met haar telefoon een foto van het PV te maken. Ze beloofde deze mij per mail toe te sturen, waarop ik haar mijn mailadres, duidelijk genoteerd, op een briefje gaf. Ik heb helaas niets mogen ontvangen en vermoed dat de twijfelende voorzitter haar gevraagd heeft om de foto toch maar niet te mailen. De voorzitter en de medewerkster kenden elkaar al.

Mogelijk kan de twijfel van de voorzitter verklaard worden doordat de telling niet waterdicht was. Ik heb een audio opname gemaakt van het einde van de telling, omdat een 14-tal stemmen van het naastgelegen stembureau 67 werd overgeheveld naar stembureau 66, "omdat dit beter uitkwam". De omgeroepen uitslagen van de tellingen werden dus nadien nog lichtelijk aangepast.

Stembureau 67 heeft op 16 maart per mail een hertelling aangevraagd.

Stembureau #7 Emmanuelkerk, Gerard Doustraat 80 a, 7204EV Zutphen

De verzegeling komt op mij over als een farce.

Zo zijn de enveloppen met stempassen bijvoorbeeld opnieuw geopend om opnieuw te tellen en vervolgens opnieuw verzegeld met een nieuwe envelop en tape. Dat kan dus nog een keer.

De stembus was verzegeld met genummerd cijferslotje en genummerde tie-wrap, maar het deksel bleek aan de achterzijde niet goed in de scharnieren gestoken te zijn waardoor het deksel van de stembus dus gewoon aan de achterkant opgetild kon worden. De vrijwilligers schrokken er zelf van. Het slotje bleek losgetrokken te kunnen worden en de tie-wrap is losgeknipt. Toen de deksel er goed op zat is het slotje weer aangebracht en de tie-wrap (hoewel op z'n kortst aangetrokken) kon nogmaals gebruikt worden.

Stembureau #5 Clubgebouw De Treffers, Nijerf 1, 6562 KW Groesbeek

Er bestond in dit stembureau enige onenigheid over de wijze van invoering van de gegevens. Bijvoorbeeld: lijst 1 nummer 11 wordt ingevoerd als 111 en lijst 11 nummer 1 wordt ingevoerd als 01. Het is -tot mijn verbazing- gewoon een Excel-bestand. De formule voor sorteren is dus als volgt: de posities links van de laatste 2 digits staat voor de partij, en de laatste 2 digits staan voor het kandidaat-nummer. Er bleek een foutieve invoer geweest te zijn omdat de invoerder dacht dat er altijd een 0 voor het kandidaat-nummer moest komen. Dit werd gecorrigeerd (!), wat mij de indruk geeft dat het wel fraudegevoelig is.

Daarom heb ik mij dan ook in een dusdanige positie gemanoeuvreerd dat ik kon zien wat er werd ingevoerd. Er is namelijk geen beveiliging op corrigeren. De software stond op een *stand alone* laptop die door de gemeente was aangereikt. De wifi was in de ruimte geblok. En de laptop was niet bekabeld met het internet.

Na het tellen van de stemmen werd de kist verzegeld en de papieren zak voor de stempassen ook. De stickers voor de verzegeling hechtten niet goed op de papieren zak.

Stembureau #34, Korfbalvereniging Oost-Arnhem, Van Maerlantstraat 4, 6824 KX Arnhem

Toen ik foto's wilde maken van het proces-verbaal vond (...) dat niet goed. Ze was de hele avond heel sociaal en onderhoudend geweest maar nu gingen de hakken in het zand. De voorzitter zei niets en hield het bijgaande briefje omhoog zodat ik daar een foto van kon maken.

Stembureau #11, Huis van de Wijk De Pomhorst, Pomona 562, 6708 CV, Wageningen

Wat mij opviel was dat er politiek partijdige gevoelens geuit werden. Zo werden stemmen op BBB aangeduid als: "weer een stem op die boeren van lijst 14". Toen PvdA/GL de grootste combinatie bleek, werd er zichtbaar gejuicht en zelfs een kruisgebaar geslagen. Deze gevoelens werden niet alleen geuit door tellers maar ook door leden van het stembureau (zijnde: "onafhankelijke" gemeenteambtenaren).

De voorlopige uitslagen werden via een app (ter beschikking gesteld door de gemeente) doorgegeven aan het centraal stembureau (zijnde: gemeentehuis). Er was dus sprake van een internetverbinding, waarmee de uitslagen werden doorgegeven (is absoluut verboden, op de telavond in een stembureau, vanwege "hack"-gevaar). In de gemeente Nijmegen was de gemeentelijke app al gehackt en lagen de uitslagen op straat (en kon er niet meer worden gecentraliseerd).

Ook zag ik dat er een verschil was van 3 getelde kieslijsten die niet op kandidaat-niveau overeenkwamen. Ook na hertelling bleef dit verschil bestaan. Omdat men moe werd, heeft de voorzitter van stembureau 11 achteraf besloten om van zijn "bevoegdheid" gebruik te maken en het verschil terzijde te leggen (drie stemmen werden dus genegeerd), in het PV. Ongeldige stemmen waren (volgens de voorzitter) namen van kieslijsten die met rood potlood waren omsingeld (zonder kandidaat-aankruising) en stemmen die met blauwe pen waren uitgebracht. Opvallend was, dat deze "ongeldige" stemmen (9 in totaal) juist op FVD of BBB waren uitgebracht. Een stemformulier met een fikse scheur in het midden werd toch akkoord bevonden (terwijl deze niet gave stemformulieren eigenlijk ongeldig moeten worden verklaard, zie verkiezingen Frankrijk in 2022).

In totaal waren er rond de 880 geldige stemmen uitgebracht. Rond 02h00 was iedereen moe en wilden de tellers naar huis. Deze parafeerden de PV's met uitslagen en gingen naar huis. Aansluitend veranderde de voorzitter van het stembureau het verschil van drie (niet traceerbare kieslijst/ kandidaat-stemmen), waarover eerder bericht. Er werd dus fraude gepleegd met de PV's (door de voorzitter, in afwezigheid van de tellers), terwijl de tellers hadden getekend voor wat zij hadden kunnen vaststellen!

Wederom waren de stemhokjes niet met een gordijntje uitgerust, waardoor het stemgeheim niet kon worden geborgd (wat volgens de Kieswet toch een vereiste is). Iedereen (wachtenden en leden van het stembureau) kan zien of iemand een hokje/ lijst aankruist links, midden of rechts van het stemformulier. Ik heb hier meerdere verkiezingen bezwaar tegen gemaakt, waarna de voorzitter hier notie van nam, gevolgd door de argumentatie dat dit niet verplicht was volgens de Kieswet en dat hij moest controleren of er niet meer dan één persoon in het hokje zijn stem uitbracht. Ik heb ook herhaaldelijk aangegeven dat in de grote steden (en in het buitenland) altijd gordijntjes in het stemhokje hangen en dat de gordijnstof dan tot heuphoogte hangt (waardoor je prima kunt zien hoeveel personen zich bevinden in het separate stemhokje). Ook was de stembus wederom een zwarte afvalcontainer (deze keer wel correct afgesloten met een beveiligingsslot), welke niet doorzichtig was. Ook deze constatering heb ik bij eerdere verkiezingen aangegeven, waarbij men dan aangeeft dat dit niet verplicht is (volgens de Kieswet). Doorzichtige stembussen zorgen voor transparantie en overzicht en dragen (net als de gordijntjes in het stemhokje) bij aan een zorgvuldig en respectabel verkiezingsproces, volgens de waarnemers van de OVSE (in 2017) en de leden van de Kiesraad (in 2017). Uiteindelijk zijn deze aanbevelingen niet in de Kieswet opgenomen (keuze van de uitvoerende macht en wetgever).

Stembureau #1 Grote Kerk Markt, Markt 1, 6701CX, Wageningen

Uiteindelijk mocht ik op een beperkt stukje rondlopen waar ik niet kon zien wat de voorzitter qua getallen overnam in het PV vanaf de telformulieren. Uiteindelijk mocht ik wel foto's maken van het PV zelf, maar de echte controle heb ik dus niet kunnen uitvoeren.

Stembureau Wijkcentrum Zuiderpoort 56, 6605 HN Wijchen

De voorzitter, bij wie ik mij meldde, bleek niet bekend met het fenomeen "controleur". Men veronderstelde aanvankelijk dat ik een "teller" was. Als zodanig was ik zeker welkom. Van foto's maken kon geen sprake zijn, meende de voorzitter. En de PV's zouden pas de volgende dag op een centrale plek in te zien zijn. Er was een stoel waarop ik kon gaan zitten en kijken naar wat er gebeurde. Ik ben toen vertrokken.

Stembureau Huize Vredenburg, Westervoort

Aanvankelijk was de sfeer aangenaam en was mijn aanwezigheid geen probleem. Wat me wel opviel, was dat maar één persoon telde nadat er stapels waren gemaakt van de stembiljetten op partijniveau. Persoon x telde en vermeldde de aantallen op een papiertje van de partij en de ander noemde uiteindelijk alleen het aantal, wat door de voorzitter genoteerd werd.

Dit herhaalde zich ook toen er werd geteld op kandidatenniveau, de ene stemmenteller schreef het op de achterkant van een envelop en de ander deed het uit z'n hoofd. Ook hier telde maar één persoon. Sommige aantallen weken nu wat af van de eerste telling op partijniveau.

Helaas heb ik niet het PV mogen fotograferen. Na wat heen en weer gebel van de voorzitter met iemand kreeg ik te horen dat het nog niet officieel was en ik pas de dag erop terug kon komen. Bijzonder vreemd aangezien de Rijksoverheid wat anders beschrijft op de website. Daaruit maak ik namelijk niet op dat dit pas de volgende dag kan.

Toen ik als laatste nog een foto maakte van de container inclusief slotje, om te tonen dat deze op slot was, kwam één van de tellers zeggen dat ik dat niet mocht doen en werd wat geïrriteerd, daarbij vervelende opmerkingen makend.

Toen ik vertrok (toen men ging starten met de telling van de Waterschappen) en ze nog een fijne avond toewenste, kon er geen gedag meer vanaf.

Stembureau Concordia, Brummen

Het aantal stempassen Provinciale Staten kwam niet overeen met het aantal uitgebrachte getelde stemmen (inclusief ongeldige en blanco stemmen). Bij de Waterschappen hetzelfde euvel. Lijstnummers werden halverwege de telling aangepast vanwege een verkeerde nummering.

Stembureau #9, De Gelderlandfabriek, Stationsweg 7, 4101 NG Culemborg

Een pagina van het PV mocht ik van de voorzitter niet fotograferen, omdat dat ging over een incident in de ochtend. Omdat de voorzitter pas sinds 's middags aanwezig was en niet ten tijde van het incident. Dat heb ik maar geaccepteerd om niet te escaleren.

Stembureau (...), Gemeente Voorst

In eerst instantie mocht ik niet fotograferen. Bij het doorgeven van de stemmen aan het gemeentehuis werd nog eens navraag gedaan en werd door de dienstdoend ambtenaar gesteld dat ik dit inderdaad niet mocht. Ik gaf aan dat ik dit bijzonder vond en wilde aantonen dat het wel mocht. Daarna heeft deze ambtenaar het reglement

zelf nagelezen en kreeg ik alsnog toestemming.

Bij het sluiten van de stemcontainer zat een slotje dat eigenlijk te kort was. Er is geprobeerd om dit goed te sluiten, maar ik heb niet gezien of het gelukt is.

Stembureau Ontmoetingstuin Rietmeen 1-3 Ouverturebaan 3844 HW Harderwijk

De mensen op het stembureau waren verbaasd, gemanierd vriendelijk, maar ik voelde me allesbehalve welkom. Er werden mij veel vragen gesteld, zoals in welke hoedanigheid ik aanwezig was (namens mijzelf of een organisatie of partij) en de vraag of ik het soms niet vertrouwde.

Men was vergeten het aantal stembiljetten dat de stembussen in ging, te turven. Een van de tellers maakte tijdens het tellen een opmerking over een politieke partij, waarbij ze verbaasd haar afkeuring uitte over het aantal stemmen dat deze partij gekregen had. De voorzitter was een gemeenteambtenaar en politiek actief binnen de gemeente.

Stembureau (...), Gemeente Voorst

Ik werd niet binnengelaten in het stemlokaal, het was donker, de gordijnen waren dicht en er was geen deurbel. Ik heb geprobeerd aandacht te trekken, maar dat lukte niet. Toen ben ik maar naar huis gegaan.

4.10 Meldingen uit Limburg

In de provincie Limburg waren namens Controle Verkiezingen 78 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in 24 van de 31 gemeenten van deze provincie.

Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Limburg.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau 't Raodhoes, Antoniusplein 2, 5921 GV Venlo-Blerick

Als waarnemer werd ik ernstig gehinderd en mocht ik alleen van afstand waarnemen. Ik mocht geen foto's maken. Tijdens het sorteren op partij heb ik duidelijk waargenomen dat lijst 2 (FVD) minstens zoveel stemmen kreeg als lijst 1 (CDA). Ook werden er meerdere post-it notes geplakt tijdens de telling op partijniveau (elke 20 of 25). Ik kreeg geen inzage in de PV's. Toen ik, daags na de verkiezingen, de door de gemeente beschikbaar gestelde uitslagen bekeek, had lijst 2 (FVD) nog maar 29 stemmers en lijst 1 (CDA) meer dan 100 (ik meen 113) stemmen. Ik zou hier graag aangifte van willen doen.

Stembureau Speeltuyn Geenhoven, Valkenswaard

Er werd geweigerd een PV op te maken omdat het volgens de voorzitter alleen om Provinciale Staten verkiezingen ging en dat niet belangrijk genoeg was. Ik werd niet aangekeken, maar wel verzocht om te vertrekken. Ik heb gevraagd om de verzegeling. Deze was er niet. Er was alleen een schuif die bij het verschuiven ervan de container opende. Dit was volgens de voorzitter en overige leden van het stembureau voldoende.

Stembureau Gemeentehuis Landgraaf

Het is mij niet verboden om rond te lopen, maar de manier van sorteren was zo ingericht dat ik het gevoel had in de weg te lopen. Persoonlijk zou ik me meer op mijn gemak hebben gevoeld als ik niet alleen was geweest, maar minimaal met tweeën.

Stembureau (...), Meerssen

Van de voorzitter begreep ik dat vanavond op partijniveau wordt geteld. De Gemeente Maastricht en Meerssen gaan dan morgen op kandidaatniveau tellen. Dan wordt het in de computer ingevoerd nadat het PV is opgemaakt. De voorzitter gaf aan dat er kans aanwezig is dat er gehackt gaat worden.

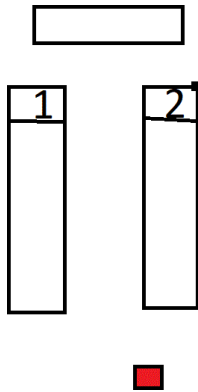
Stembureau voormalig gemeentehuis Born, Kasteelhof 3, Born

Ik heb foto's gemaakt en ook rondgelopen, alhoewel men mij dit continu probeerde te belemmeren. Het telproces verliep zeer rommelig, ook omdat de tellers zichtbaar vermoeid waren. De voorzitter moest de aantallen in het PV diverse malen corrigeren.

Stembureau 't Raodhoes, Antoniusplein 2 , 5921 GV Venlo

Ik ben ernstig belemmerd in de uitvoering van de controle, doordat ik geen opnames mocht maken en degelijke afstand moest houden van de sorteertafels. Ook het bekijken van het PV werd mij niet toegestaan. Tijdens de sortering van de stembiljetten zag ik vanaf mijn plek (rode blokje op afbeelding) de biljetten, waarbij ik lijst 1 en 2 goed in de gaten hield. Voor lijst 2 werd er vaak een biljet gesorteerd, zeker net zoveel -zo niet meer- als voor lijst 1.

Voor lijst 1 waren er volgens het PV 113 stemmen en voor lijst 2 slechts 29. Dit kan niet kloppen volgens mijn observatie. Ik zou dat onder ede willen verklaren.

4.11 Meldingen uit Noord-Brabant

In de provincie Noord-Brabant waren namens Controle Verkiezingen 173 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in 39 van 56 gemeenten van deze provincie.

Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Noord-Brabant.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau (...), Tilburg

Het opmaken van het PV van de Provinciale Staten verliep rommelig. De uitslag werd eerst verstuurd via een tablet, daarna bleek men te zijn vergeten het te noteren op het PV. De getallen moesten dus opnieuw geproduceerd worden (ze waren niet meer te zien op die app), maar dat verliep erg rommelig. Bij de Waterschappen gebeurde daarna weer precies hetzelfde: de uitslagen waren niet genoteerd. Het PV bleef leeg na overleg met het centrale stembureau: men zou het PV daar alsnog invullen.

Stembureau Sint Hubert, Boxmeer

Graag breng ik u op de hoogte van mijn teleurstelling bij het waarnemen, controleren van de tellingen der stemmen. Rond 23h00 uur mocht ik geen kopie of foto's maken van het PV. Vanuit de gemeente was dit verbod tot tweemaal toe telefonisch aan de voorzitter doorgegeven. De voorzitter was vriendelijk, echter meerdere tellers waren dat niet en gedurende de telling werd door hen duidelijk gemaakt dat zij niet gediend waren van mijn aanwezigheid. De voorzitter was niet volledig geïnformeerd over wat ik mocht, of niet mocht. Ik heb hen moeten begrenzen, want er werd o.a. op luide toon gezegd dat ik maar aan de kant op een stoel moest gaan zitten en beter maar weg zou moeten gaan. Ik heb het telproces nooit gefrustreerd, slechts waargenomen hoe e.e.a. verliep. Ik heb gevraagd op het PV te vermelden wat er heeft plaatsgevonden.

Stembureau Sint Hubert, Land van Cuijk

Ik mocht in dit stembureau helaas ook geen foto's maken.

Stembureau (...) in Leende, Gemeente Heeze-Leende

Zojuist ben ik gearriveerd in het stembureau. Ik mag enkel meekijken.

Men ging direct bellen en hen werd gezegd dat het ten strengste verboden is om foto's te maken van het PV. Gelukkig is er een collega meegegaan want ik had me alleen hier niet op mijn gemak gevoeld.

Stembureaus #26 en #27, Roosendaal

Ik krijg geen toestemming van de voorzitters om het PV te fotograferen. Ik krijg evenmin een kopie.

Stembureau (...), Helmond

Er is me in Helmond bij twee verschillende stembureaus zojuist geweigerd processen-verbaal te fotograferen. Dat mag ik morgen komen doen, op een andere locatie. Hierover

hebben de voorzitters de helpdesk gebeld. Eerder op de avond is de helpdesk ook over mij gebeld omdat de voorzister dacht dat een burgercontrole niet toegestaan zou zijn.

Stembureau (...), Liempde

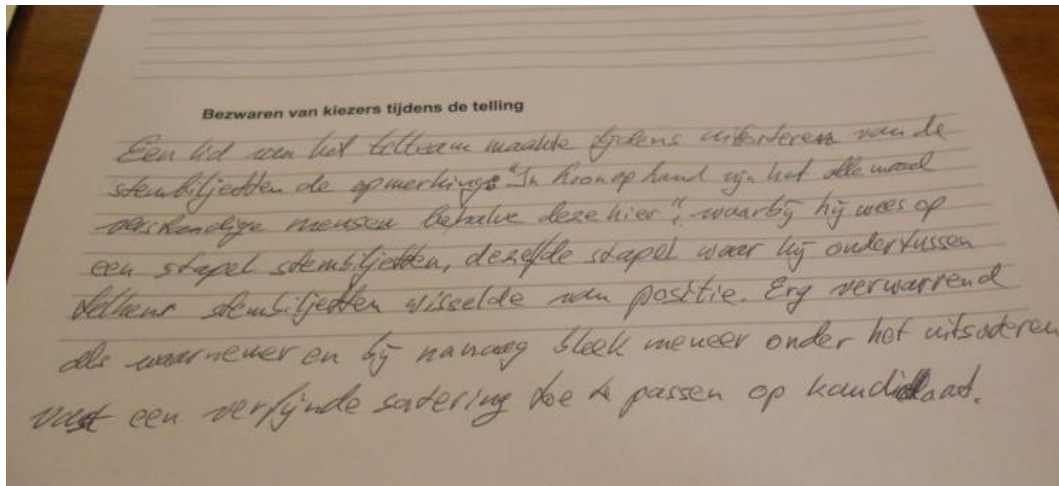
Ik mag vanavond geen foto's maken van het PV.

Morgen kan het PV ingekeken worden, zo wordt mij verteld.

Stembureau (...), Loon op Zand

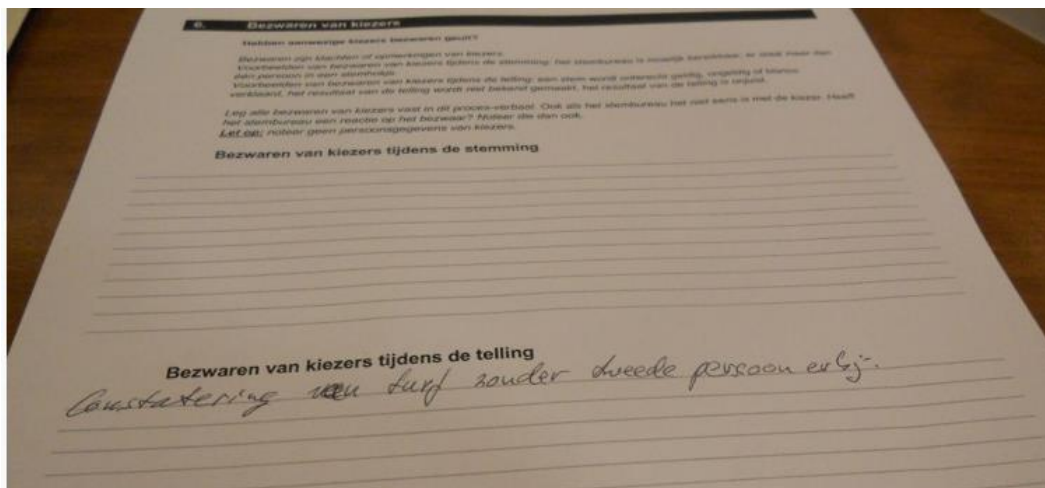
Tekst op PV onder "Bezwaren van kiezers tijdens de telling":

"Een lid van het telteam maakte tijdens uitsorteren van de stembiljetten de opmerking: "In Loon op Zand zijn het allemaal verstandige mensen behalve deze hier", waarbij hij wees op een stapel stembiljetten, dezelfde stapel waar hij ondertussen telkens stembiljetten wisselde van positie. Erg verwarrend als waarnemer en bij navraag bleek meneer onder het uitsorteren vast een verfijnde sortering toe te passen op kandidaat."

Tekst op PV onder "Bezwaren van kiezers tijdens de telling", bij hetzelfde stembureau:

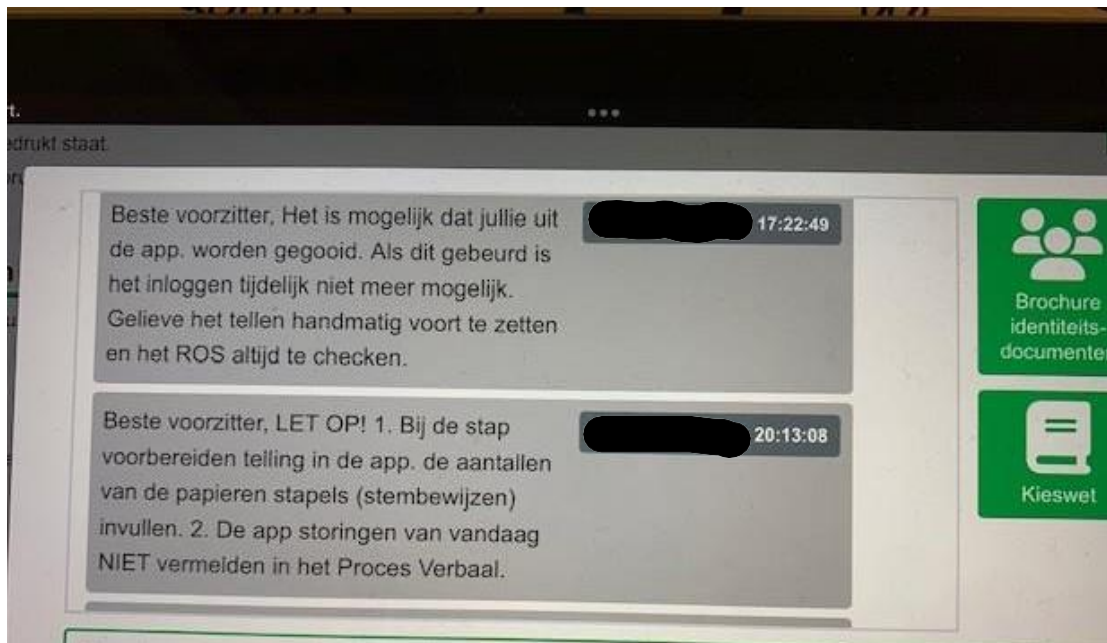
"Constatering van turf zonder tweede persoon erbij."

Stembureaus #30 en #89 Internationale school, Tafelbergplein 8, 5642 GP, Eindhoven

Op deze locatie zijn twee stembureaus. De voorzitter liet zich ontvallen dat er een (of meerdere?) storings met de tablet was/ waren, waardoor de aantallen op de tablet niet overeenkwamen met het aantal stempassen. Dit schijnt landelijk bekend te zijn. Het tablet geeft meer aantallen stemmers aan dan het werkelijk aantal stemkaarten.

Er is opdracht (via de tablet) door de gemeente gegeven om storings NIET in het PV op te nemen. Ik heb een foto van deze opdracht gemaakt (zie onder). Deze is van de tablet van stemlokaal # 30 maar bij # 89 speelde hetzelfde. De voorzitter wilde dat in eerste instantie niet op het PV vermelden maar nadat ik jullie bericht had laten lezen dat hij daarvoor aangeklaagd kon worden, heeft hij het toch in een paar woorden in het PV vermeld. Deze voorzitter was duidelijk niet op zijn gemak door mijn aanwezigheid. Maar hij was toch wel voorkomend en uiteindelijk werkte hij wel mee. Gaf ook, met tegenzin weliswaar, toestemming om foto's van het PV te maken. Hij werd ingewerkt door een meer ervaren dame dus hij was zelf ook nog wat onzeker in zijn rol als voorzitter, volgens mij.

Stembureau #1 van 7; Sporthal de Amerhal ; Lignestraat 58 ; Made

Na het tellen gingen de stembiljetten bij elkaar gebonden in losse kratten.

Om ongeveer 01h00 was de telling van de stemmen voor de Provinciale Staten afgerond. De telling van de stemmen voor de Waterschappen moest toen nog beginnen. De voorzitter van het stembureau was er al sinds ongeveer 06h00 uur die ochtend! Ze wilden het wel allemaal afmaken.

Stembureau #50 Wijkcentrum Heyhoef, Kerkenbosplaats 2 Tilburg

Meerdere malen werd de uitslagenlijst niet juist ingevuld en na opmerkingen van de waarnemer gecorrigeerd. Zie foto's met doorhalingen en verbeteringen. De voorzitter voerde de cijfers van het handgeschreven PV in op de tablet. Ook daar werd een invoerfout gemaakt (de voorzitter sloeg een partij over). Dit is wel gecorrigeerd na een opmerking van een mede-waarnemer. De ongebruikte stembiljetten werden apart opgeborgen in een box.

Stembureau #50 Wijkcentrum Heyhoef, Kerkenbosplaats 2 Tilburg

De stemmen op partijniveau zowel als de stemmen voor de lijsttrekkers werden door slechts één medewerker geteld, dus geen vier-ogenprincipe. Het aantal stemmen voor BBB werd nog niet ingevuld op de lijst toen de boxen werden gesloten. Voorts was er geen registratie van het aantal stembiljetten dat het stembureau had ontvangen.

Nadat de stemmen waren geteld, gingen ze in boxen welke allemaal waren voorzien van een hang(cijfer)slot. Er werden gele verzegelingsdrukkers gebruikt. Deze stelden niet veel voor en gingen ook meteen stuk. Ze konden ook gemakkelijk losgehaald en opnieuw gebruikt worden. Een aantal is evenmin voorgeschreven. De sticker aan de bovenzijde (over het deksel heen) moest de boel bijeen houden. Mijn indruk is dat er veel slordigheden optraden als gevolg van (over)vermoeidheid. De voorzitter was al sinds 06h30 uur aanwezig. Om 01h15 moest hij nog naar het gemeentehuis om de voorzittersbox en het PV in te leveren. Op het stembureau kan fraude in de marge plaatsvinden met "blanco" en/of ongeldige stemmen. Ik heb de koppeling tussen het aantal stempassen/volmachten en het aantal op papier uitgebrachte stemmen niet kunnen ontdekken. Bladzijde 10 van het opgemaakte PV is opnieuw geschreven.

Stembureau Gemeentehuis Oisterwijk, de Lind 44, 5061HX Oisterwijk

Samen met een andere waarnemer was ik even voor 21h00 in het stembureau aanwezig. Om 21h00 ging het stembureau fysiek op slot. Ik meldde me bij de voorzitter en vroeg haar om het protocol, maar daarop wist ze geen antwoord te geven. Enige tijd later kwam de burgemeester binnen. Ik had het idee dat hij met de voorzitter in gesprek was over mij en de andere waarnemer. Daarna vertrok hij weer. Daarna kwamen twee vrouwen binnen in burgerkleding, dus niet identificeerbaar als BOA of beveiliging, maar wel droegen ze allebei een zendertje in hun oor. Op mijn vraag of zij zich konden identificeren, antwoordden ze dat ze "verkiezingsleidsters" waren. "Dan kent u dus ook mijn rechten als burger en waarnemer?", vroeg ik hen. Ze antwoordden ontkennend. We hadden tot dan toe vrij mogen rondlopen, maar deze vrouwen geboden ons aan de zijkant te blijven. Ik vroeg hen of ze bekend waren met de Kieswet en dat wij als burger het recht hebben te fotograferen en waarnemen. Ze hadden nog nooit van de Kieswet gehoord. Ik heb hen toen gevraagd zichzelf eerst te informeren en na overleg weer terug te komen. Ook de voorzitter had nog nooit van de Kieswet gehoord. Vervolgens gingen zowel de voorzitter als de twee vrouwen ieder telefonisch in overleg. Na ongeveer drie kwartier kwamen ze terug met een uitdraai van een aantal artikelen van de Kieswet waarin onze rechten bevestigd werden. Nadat erkend moest worden dat we daar, blijkens de Kieswet, als waarnemer mochten rondlopen en (PV's) fotograferen, veranderde de stemming: ze wilden ons het liefst weg hebben en vonden dat we in de weg liepen.

De twee vrouwen verlieten het stembureau weer. De avond verliep rommelig. Opvallend was, dat een teller bij een eerste telronde een verschil had van 2 stemmen. Bij hertelling liep dit verschil verder op tot 10 stemmen. Er werd nog een derde keer geteld en toen was het verschil in stemmen nog verder opgelopen, namelijk tot 17 stemmen verschil. Ook nam ik waar dat er enkele stapels stembiljetten waren die ongeldige stemmen bevatten. Ik sprak een van de tellers die daar aan het werk was. Hij vertelde dat hij al gedurende 17 (!) uur non-stop aan het werk was.

In tegenstelling tot de te volgen procedure waarbij tellers de stemtotalen hardop roepen en de voorzitter deze aantallen hardop herhaalt en noteert, ging de voorzitter zelf een rondje maken langs de verschillende stapels stembiljetten en noteerde ze op eigen houtje de

getallen die op post-its op de stapels waren gelegd. Een enkele keer liet ze de teller het getal oplezen.

Toen het PV was opgemaakt en ik de foto's wilde maken, weigerde de voorzitter dat. Ze gaf aan dat ik dat pas mocht doen nadat de stembureauleden ook hun akkoord hadden gegeven voor de inhoud. Echter, in plaats van dat dat vervolgens gebeurde, ging men starten met het tellen van de stemmen voor de Waterschappen. Ik zei tegen de voorzitter dat het volgens mij de bedoeling was dat nu eerst het PV voor de Provinciale Staten werd afgerond, omdat nu nog alles vers in het geheugen van de stembureauleden zat. De voorzitter betwistte dat en bleef weigeren. Ze opperde dat wij dan maar later moesten terugkomen, wanneer ook het hele telproces voor de Waterschappen achter de rug was. De sfeer werd zeer onprettig en men wilde ons weg hebben, tot een punt waarop het dreigde te escaleren. Om dit te voorkomen zijn wij uiteindelijk, zonder foto, vertrokken.

Overige observaties: behalve onvoldoende op de hoogte van de Kieswet en de rechten van de burger die hierin zijn vastgelegd, waren de voorzitter en de twee "verkiezingsleidsters" naar onze mening onvoldoende competent om leiding en sturing te geven aan de voortgang van het telproces.

Stembureau Levenslust, Klein Zundert, gemeente Zundert

In eerste instantie leek er medewerking te zijn. Ik heb er zelf voor gekozen om enigszins in de luwte te blijven en ben veelal op één positie gebleven omdat ik merkte dat de voorzitter heel argwanend was jegens mij. Op een gegeven moment, rond middernacht, werd ik vanuit het niets aangevallen door de voorzitter terwijl ik op mijn telefoon wat Whatsapp contact had. Op dat moment leek er wat onduidelijkheid over aantallen. "Ben je nu iedere keer als wij met elkaar praten datgeen wat wij zeggen met iemand aan het delen?", vroeg ze. Ik antwoordde dat dat niet het geval was. De voorzitter reageerde: "Ik geloof er niets van. Ik verzoek je nu weg te gaan want anders laat ik je verwijderen". Vanuit het niets ontplofte het, terwijl er feitelijk niets was voorgevallen. Ik heb daarop aangegeven dat ik gewoon in de ruimte zou blijven tot het moment dat zij klaar zouden zijn met de telling en aangegeven dat ik dan ook het PV wilde fotograferen. Daarop heeft ze contact gelegd met medewerkers van de Gemeente waarop er drie ambtenaren poolshoogte kwamen nemen. De voorzitter meldde aan de ambtenaren dat ze mij "gewoon een vraag had gesteld". Ik heb uiteraard aangegeven welke insinuaties de voorzitter richting mij had geuit. Overigens nog los van het feit dat het nog altijd aan mijzelf is, wat ik met anderen zou communiceren over de telling die daar op dat moment gaande was. Uiteindelijk werd ik gesommeerd te blijven zitten (ze wilden eigenlijk dat ik ergens heel ver weg plaatsnam) en is de telling afgerond in een totaal verziekte sfeer.

Stembureau Gildenbroeders Monseigneur Volkerstraat 3, Kaatsheuvel

Zeer onvriendelijke voorzitter. Een aantal van de tellers idem dito. Ze vonden het maar niks dat er iemand ging mee kijken. Er werden uitslagen genoteerd in het PV, maar er werden geen handtekeningen onder gezet.

Stembureau De Baselaer, Tilburg

De tellers gaven aan vermoed te zijn en er werden telfouten gemaakt. Sommige tellers gaven blijk van hun politieke voorkeur dan wel afkeer van bepaalde politieke partijen. Verder werd er niet geteld volgens het 4-ogen principe. Het doorgeven van de uitslagen aan de voorzitter verliep rommelig. Enkele stembureauleden en de voorzitter uitten hun afkeer van

bepaalde politieke partijen. De voorzitter moest de aantallen in het PV diverse malen corrigeren en de handtekeningen werden al gezet voordat de voorzitter de uitslagen noteerde.

De plastic dozen waar de stemmen in vervoerd zouden worden waren niet correct gesloten. Na twee dozen heb ik de voorzitter uitgelegd hoe het deksel beter gesloten kon worden. Er ging wel een cijferslotje op en een geel plastic zegeltje van niets. Er waren te weinig van die plastic boxen dus een paar rollen stembiljetten werd los in de auto vervoerd.

Stembureau Sportcentrum Breda

Op 16 maart zag ik buiten het Sportcentrum Breda dat het transport is uitbesteed aan verhuisbedrijf "De Mannen van Stoof" Breda. Ik zag er een grote vrachtwagen met container.

Meldingen over inzage PV's na 15 maart

Locatie Stadskantoor Roosendaal

Helaas geen succesvolle ervaring. Op donderdagochtend was ik aanwezig om de PV's te fotograferen. Ik heb anderhalf uur zitten toekijken en ben toen afgehaakt. Ik heb mijn telefoonnummer achtergelaten bij een lichtelijk gespannen dame die het uitgestelde Waterschappen telproces leidde en die zou mij terugbellen zodra zij de voorlopige uitslagen van de Provinciale Staten van alle stemlokalen in Roosendaal klaar had liggen. Ik ben helaas nooit teruggebeld.

Locatie Gemeentehuis Oisterwijk, de Lind 44, 5061HX Oisterwijk

Het viel mij op dat er een aparte stapel PV's was, die niet inzichtelijk werd gemaakt.

4.12 Meldingen uit Zeeland

In de provincie Zeeland waren namens Controle Verkiezingen 36 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in 9 van de 13 gemeenten van deze provincie.

Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Zeeland.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau Wissenkerke, Noord-Beveland

In eerste instantie was men niet blij met onze aanwezigheid, totdat bleek dat het telproces monnikenwerk was. Mijn waarneming van dit hele proces (uitgaande van goede bedoelingen van deelnemers die in voorbereidende dagen al bezig waren en nu, met een kleine afwisseling, een lange en intensieve dag achter zich hadden. En niet iedereen is goed georganiseerd):

- Tonnen met formulieren worden op vloer uitgestort: eerste kans op zoekraken.
- Na het uitvouwen van de lappen stemformulieren start de eerste sorteerronde op partij. Naambordjes staan op tafels en de stapels stembiljetten worden erbij gelegd. Het is daarbij oppassen dat de stapels niet gaan schuiven richting een andere partij
- Dan volgt een controle of goed is gesorteerd, gevolgd door een eerste telling. Briefjes met uitslagen worden op de stapel geplaatst.
- Een aantal stembiljetten blijkt verkeerd te zijn gesorteerd. Er wordt gewisseld met stapels en de briefjes met tellingen worden aangepast. Wederom het risico dat de stapels gaan schuiven!
- Telling briefjes en vergelijking met de totalen van uitgedeelde stemkaarten.
- Groepjes van twee per stapel - dan turven op kandidaatsnaam en totaal controleren. Klopt het niet, moet men opnieuw beginnen. Let op: mensen zijn al moe.
- Uiteindelijk, als alles geturfd is, wordt het vergeleken met de totalen en de telling van de stemkaarten.
- Rapporten worden opgesteld en nogmaals gecontroleerd.

Mijn medewaarnemer en ik mochten foto's maken van de PV's, maar dit mocht niet te lang duren, met de mededeling dat het wel stoorde, men het overzicht dreigde kwijt te raken en het meer kans gaf op zoekraken van formulieren.

De stembiljetten werden met elastieken per partij gebundeld en in boxen gedaan. De boxen werden niet verzegeld en werden per omgaande naar de overkant (naar het gemeentehuis) gebracht.

Ik heb de volgende dag de getallen in het PV met de gepubliceerde rapporten vergeleken.

De rapporten komen overeen met de gepubliceerde cijfers. Wat mij echter verbaast, is dat ik in het opgehaalde 'number- bestand' de gegevens van de uitslagen kan wijzigen. Ook kan ik de rapportage binnenhalen in bijvoorbeeld het programma 'notability' of 'notities'. Ik kan hier met een Ipad-pen overschrijven. Met andere woorden: een creatieve hand kan hier dus met Ipad/pen of kleur de gegevens overschrijven. Ik heb het number -bestand bijgevoegd, zodat jullie dit zelf kunnen uitproberen.

4.13 Meldingen uit Utrecht

In de provincie Utrecht waren namens Controle Verkiezingen 98 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in 18 van de 26 gemeenten van deze provincie.

Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Utrecht.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau (...), Utrecht

Er is hier al een probleem met het aantal stemmen wat niet overeenkomt met de app. En als ik vraag of die met 4-ogen principe zijn geteld krijg ik te horen dat ik het proces verstoort. De voorzitter is wat gestresst en vindt het niet zo leuk dat ik er ben!

Stembureau #4 De Woudkapel, Beethovenlaan 21, 3723 JJ Bilthoven

De voorzitter van het stembureau (*naam bekend bij de auteurs*), heeft de uitslag van de verkiezingen in dit stembureau niet opgelezen. Ik heb het PV ook niet gezien. Ik heb om 02h48 uur een foto gemaakt van de voorlopige uitslag, deze had (...) al telefonisch doorgegeven.

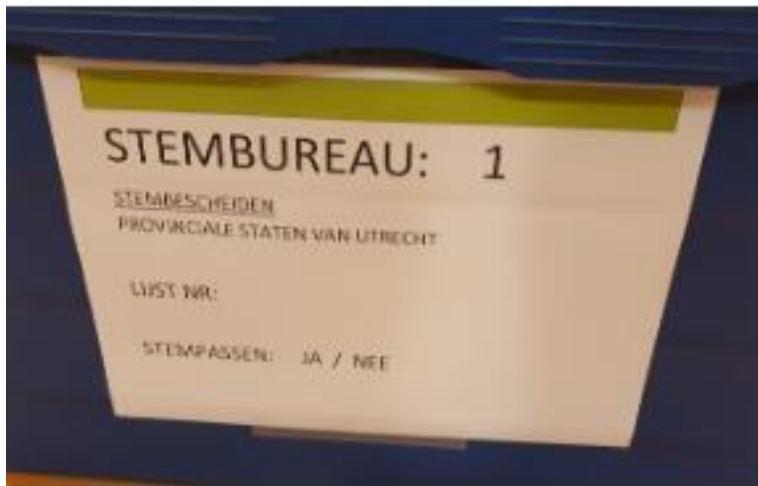
Ik kwam als toeschouwer maar mocht ook zelf aan het sorteren en tellen deelnemen. Het werd een lange rit, we waren pas rond 03h15 uur klaar met het tellen van de Provinciale Staten- en de Waterschapsverkiezingen.

Stembureau Locatie Gemeentehuis, Zeist

Hieronder twee punten die me enorm opvielen en welke landelijk spelen.

1. Boxen met stembiljetten zijn niet te onderscheiden

Dit zijn de labels op de boxen:

Door dit label zijn de dozen in deze hele provincie niet te onderscheiden. Elke provincie heeft meerdere boxen met "stembureau X". Volgens deze database⁶⁹ zijn er in elke

⁶⁹ ckan.dataplatform.nl/dataset/stembureaus-provinciale-statenverkiezingen-2023/resource/c02f18b5-994c-4022-b0e5-2b811f918a66

provincie namelijk meerdere dozen met stembureau nummer X (in dit geval "1").
Bijvoorbeeld in provincie Utrecht:

id	Gemeente	CBS ge...	Numme...	Naam st...	Type ste...	Gebruik...	Website ...	Wijknaam	CBS wij...	Buurtna...
25767	Amersfoort	GM0307	71	Spoththal ...	regulier	sportfun...				
25768	Amersfoort	GM0307	72	Spoththal ...	regulier	sportfun...				
25769	Amersfoort	GM0307	73	Boogkerk	regulier	bijeenko...				
25770	Amersfoort	GM0307	74	Restaura...	regulier	bijeenko...				
25771	Amersfoort	GM0307	75	Spoththal ...	regulier	onderwij...				
25772	Amersfoort	GM0307	76	Spoththal ...	regulier	onderwij...				
25773	Amersfoort	GM0307	77	IKEA Dri...	regulier	winkelfu...				
25774	Amersfoort	GM0307	78	Hart van ...	regulier	bijeenko...				
25775	Amersfoort	GM0307	1	Hart van ...	regulier	bijeenko...				
25897	Amersfoort	GM0307	1	Oude St...	regulier	kantoorf...				
25777	Amersfoort	GM0307	1	ABC-sch...	regulier	bijeenko...				

id	Gemeente	CBS ge...	Numme...	Naam st...	Type ste...	Gebruik...	Website ...	Wijknaam	CBS wij...	Buurtna...
25758	Houten	GM0321	1	hoog...	regulier	onderwij...				
6335	Houten	GM0321	1	meen...	regulier	kantoorf...	https://w...			
6336	Houten	GM0321	1	staura...	regulier	woonfun...	https://w...			

id	Gemeente	CBS ge...	Numme...	Naam st...	Type ste...	Gebruik...	Website ...	Wijknaam	CBS wij...	Buurtna...
2482	Zeist	GM0355	10	moora...	regulier	bijeenko...				
2483	Zeist	GM0355	17	Sionsker...	regulier	bijeeriko...				
2484	Zeist	GM0355	1	onsker...	regulier	bijeeriko...				
2467	Zeist	GM0355	1	meen...	regulier	bijeeriko...				
2486	Zeist	GM0355	1	BS Nije...	regulier	onderwij...				

2. Lijstnummers niet op dozen vermeld

Ook zijn de labels op de dozen niet ingevuld met de lijsten die erin zitten. Achter "Lijstnr:" hadden de lijstnummers moeten staan die in deze dozen zitten.

Stembureau #7, Amersfoort

Ik had me al aangemeld bij de voorzitter toen ik 's morgens mijn stem uitbracht. Ik was van harte welkom. Alles verliep prima. Aardige en nauwkeurige mensen, prima sfeer. Aan het einde van de avond ging het mis. Ik maakte foto's van het PV van de Provinciale Staten. De tweede voorzitter (van de middagploeg) sommeerde me de foto's te verwijderen omdat het niet toegestaan zou zijn.

Ik zei dat ik dat niet met hem eens was en dat ik de foto's niet zou verwijderen.

De eerste voorzitter was het met me eens, maar vroeg me toch te bellen met de verkiezingscommissie van Amersfoort. Daar hoorde ik weer dat foto's nemen van het PV niet toegestaan was. Ik zei dat het niet kan dat tijdens de avond de spelregels veranderen en dat ik het niet accepteerde. De dame aan de telefoon zou het uitzoeken en me terugbellen.

Inmiddels was het middernacht en ik hoorde dat het toch was toegestaan. Maar dat accepteerde die tweede voorzitter weer niet. De sfeer werd grimmig en er ontstond een heftige ruzie tussen de eerste en de tweede voorzitter.

Na wat mailcontact van de tweede voorzitter met de gemeente Amersfoort mocht het uiteindelijk toch, maar de intimidatie bleef. Ik moest de foto's wissen omdat ik pas op het einde van de avond mocht fotograferen. Dat heb ik natuurlijk niet gedaan.

Het hele team was van slag door de intimiderende toon van de tweede voorzitter.

Gelukkig kon ik rustig blijven en vertelde dat ik niet was gekomen om te provoceren en dat

het me speet dat er zoveel onrust was ontstaan. De tweede voorzitter bleef me de rest van de avond frustreren.

Stembureau Alexanderweg, Huis ter Heide

Wij mogen geen foto's maken van het proces-verbaal, is ons medegedeeld.

Stembureau (...), Zeist

Ik mag straks geen foto's van de PV's maken, want ze zijn vanavond nog niet definitief, zo stelt men. Morgen mag het wel, maar foto's van niet-definitieve PV's willen ze niet.

Stembureau (...), gemeente Vijfheerenlanden

Wat ik vannacht heb opgemerkt is dat het slotje aan de bovenkant van de stembus niet de gleuf afdicht. Dat betekent dat iedereen die bij de stembussen kan, nadat deze het stemlokaal hebben verlaten, er stembiljetten bij kan stoppen.

Er zijn twee slotjes, een aan de voorkant om de bak af te sluiten en een aan de bovenkant die m.i. de gleuf zou moeten afsluiten. Echter, het slotje zit aan een ijzeren dingetje aan de zijkant van de gleuf en het ijzeren rechthoekige plaatje dat de gleuf zou moeten afsluiten kan gewoon helemaal open. Je kunt erin stoppen wat je wilt nadat het slotje erop zit. Verder hoorde ik een teller zeggen dat de mobiele stemauto's en stembussen geen gebruik maken van formulieren. Ik neem aan dat daar digitaal gestemd wordt. Dit lijkt me onwenselijk.

Stembureau #27 De Componist, Diepenbroeklaan 1, 3438XZ, Nieuwegein

De containers zouden door de gemeente worden opgehaald en waren niet afgesloten; dat zou de gemeente doen, naar ik begreep.

Stembureau (...), Gemeente Zeist

Op mijn stembureau werd heel gestructureerd gewerkt en het vier-ogenprincipe goed toegepast. Helaas had de burgemeester van Zeist uitdrukkelijk verboden om de PV's te laten fotograferen door de controleurs, voordat ze in de computer vastgelegd zouden zijn.

Stembureau Adra Share & Care Prins Alexanderweg 1d, Huis ter Heide

Aanvankelijk mochten we geen foto's maken van het PV. Er waren 5 mensen als waarnemer naar deze locatie gekomen. Eén daarvan was direct naar de voorzitter gegaan om het één en ander kort te sluiten over het fotograferen van het PV. Zij vertelde dat dit "van hogerhand" niet mocht. Wij hebben dit aan jullie (helpdesk Controle Verkiezingen, *red.*) doorgegeven en advies gekregen om dit te weerleggen aan de hand van de goede argumentatie (artikelen Kieswet en Rijksoverheid, *red.*). De voorzitter heeft deze argumentatie doorgestuurd, waarna we alsnog toestemming kregen om het PV te fotograferen.

Stembureau De Partner (#8 en #9), Nedereindseweg 401 Nieuwegein

Ik kon mijn taak als waarnemer wel uitvoeren bij stembureau 8. Hier was men op zich vriendelijk en mocht ik het PV fotograferen -al schrok de voorzitter in eerste instantie van dit verzoek en moest zij eerst bellen om te vragen of dit was toegestaan. Ze heeft dit vervolgens besproken met de voorzitter van stembureau 9. De voorzitter van stembureau 9 was een stuk minder vriendelijk en wilde weten van wie dit initiatief kwam. Na het instructieblad (verstrekkt door Controle Verkiezingen, *red.*) te hebben getoond, antwoordde de voorzitter dat "hij van die (naam, refererend aan een van de leden van het burgerinitiatief, *red.*) rode plekken in zijn nek kreeg". Het andere stembureaulid begon zich toen negatief

over Thierry Baudet uit te laten. Hierop heb ik geantwoord dat ik geen discussie wilde en herhaalde ik mijn verzoek om na afloop foto's van het PV te mogen maken. Hij stemde met tegenzin toe. Echter toen ik hem, na afloop van de telling der stemmen, herinnerde aan mijn verzoek, zei hij dat hij dat niet kon, hij had alles reeds opgeborgen en voegde daaraan toe, dat hij al 15 uur in touw was (wat hem mijns inziens niet ontslaat van de verplichting mij inzage te geven in het PV). Daarop gaf hij mij een papiertje met daarop de eindresultaten van de telling.

Stembureau #22 Gemeentehuis Vianen, Voorstraat 30, 4132 AS Vianen

Mijn aanwezigheid werd als "storend" ervaren door de voorzitter, terwijl ik niemand stoorde of in de weg zat. Ik heb me niet laten belemmeren en mij toch van mijn taak gekweten. De voorzitter heeft na een ultimatum waarin ze eiste dat ik bleef zitten of zij zou contact opnemen met de centrale commissie, het laatste gedaan, waarna ik met een persoon van die commissie heb gesproken over wat er voorviel. Deze steunde haar en er werd me aangeraden te wachten op het moment dat ik een foto kon maken van de uitslag. Ik ben vertrokken na de foto van de voorlopige uitslag van de Provinciale Staten. Ik ben vertrokken voordat het PV werd opgemaakt, namelijk nadat de voorlopige uitslag van de Provinciale Staten bekend was. Het was toen al na middernacht.

De voorbereidingen bleken niet goed op orde door het ontbreken van bepaalde hulpmiddelen die tussendoor moesten worden gezocht, zoals pennen en klemmen. Ik had verwacht dat de vrijwilligers een controle zouden doen van stemcontainers om zich ervan te vergewissen dat deze daadwerkelijk leeg waren, maar er is niemand gevraagd daarin te kijken: eenieder was te druk met tellen.

Stembureau Raadszaal Breukelen, Markt 12 te Breukelen

In eerste instantie werd ik welkom geheten door de eerste voorzitter en de overige aanwezigen. De tweede voorzitter heeft de projectleider verkiezingen gebeld en daar moest ik telefonisch mee afstemmen. Dit heb ik op de avond zelf naar jullie gemaild. Mij werd verteld dat mijn aanwezigheid niet correct was (mocht alleen vanuit het Ministerie zijn) en dat de handhaving zou worden gebeld. Na twee minuten werd er teruggebeld en gezegd dat ik inderdaad in mijn recht stond om aanwezig te zijn, te controleren en foto's te maken van de PV's en containers. De telgroep werd in twee groepen verdeeld, waarbij de ene groep mijn aanwezigheid prima accepteerde. Bij de andere telgroep verliep dit stroef.

Stembureau Wijngaard 34, Bilthoven

Ik had mij overdag aangemeld en uitgelegd wat de bedoeling was. Dat zei hen niets. Het werd steeds meer duidelijk dat de voorzitter mij de foto's van het PV niet zou laten maken.

Meldingen over inzage PV's na 15 maart

Gemeentelijk stembureau Amersfoort

Ik heb gevraagd waar ik de processen-verbaal kan inzien op 16 maart in Amersfoort maar krijg te horen dat ik alleen vrijdagmiddag (17 maart) op de website kan kijken naar de uitslagen.

CSO Locatie Jaarbeurs, Utrecht

Op 16 maart heeft één van onze controleurs de Centrale Stemopneming (CSO) in de Jaarbeurs van Utrecht bezocht⁷⁰. Zij was de dag daarvoor (15 maart) al bij een stemlokaal in Overvecht geweest. Daarover meldt zij dat er niet conform het 4-ogen principe is gewerkt. Dat verzegelingen meerdere malen werden verbroken en opnieuw werden voorzien van een zegel/ sticker. Zij mocht de stapels stembiljetten niet bekijken. Het PV mocht door haar gefotografeerd worden.

De CSO op 16 maart was minder toegankelijk. Bij aanmelding werd zij direct voorzien van persoonlijke begeleiding. Zij mocht niet vrij rondlopen en van foto's maken kon al helemaal geen sprake zijn. Haar uitvraag was vooral gericht op het fotograferen van de PV's, maar dat was niet mogelijk. De PV's werden opgemaakt in de Jaarbeurs en voor digitalisering naar het Stads kantoor Utrecht getransporteerd, zo werd haar medegedeeld.

Vervolgens werd zij in het proces van controle kort gehouden door iemand die zich had voorgesteld als de "organisator", Deze coördinator van de CSO is in het dagelijkse leven Hoofd Bedrijfsbureau Publiekszaken bij de gemeente Utrecht. Aanvullend is hij, opmerkelijk genoeg, de vice-voorzitter van de **NVVB**, de vereniging die o.a. een belangrijke rol speelt bij de uitvoering en verandering van het Nederlandse verkiezingsproces (zie paragraaf 3.2). Deze vereniging heeft o.a. de handreiking voor stembureauleden van het gemeentelijk stembureau (GSB) geschreven.

Onze controleur kon op enig moment haar waarneming niet meer uitvoeren en heeft het team van Controle Verkiezingen benaderd. Er is telefonisch contact gezocht met de heer van Dijkhuizen en uit dat gesprek komen de volgende opmerkelijke zaken naar voren:

- Hij noemt de handelingen in het verkiezingsproces meerdere malen "onder handen zijnde werk",
- Dergelijk werk is niet openbaar of toegankelijk voor de burger;
- De kans bestaat dat burgers zaken te zien krijgen, die nog niet definitief zijn;
- Als het gemeentelijk stembureau tot vaststelling is overgegaan is het werk (lees PV's) pas inzichtelijk voor de burger;
- Onze controleur mag geen foto's nemen;
- Hij stelt te werken volgens instructies van de Kiesraad, maar heeft deze niet paraat;
- We worden geacht contact op te nemen met de Kiesraad;
- Er wordt hem door de contactpersoon van Controle Verkiezingen voorgehouden dat de openbaarheid van de verkiezing voor burgers in het geding is en dat de Kieswet dus wordt overtreden;
- Hij stelt dat daarover contact kan worden opgenomen met de Kiesraad, dat de gemeente de PV's (digitaal) gaat publiceren en dat we nadien bezwaar kunnen maken.

Door de toegepaste werkwijze bij de Jaarbeurs is controle onmogelijk gebleken en is de Kieswet overtreden. Aanvullend is het, los van de dubieuze rol van de NVVB, onbestaanbaar dat de vice-voorzitter van deze vereniging de Kieswet, protocollen en

⁷⁰ Zie ook het interview dat zij hierover gaf: www.youtube.com/watch?v=Uc3J4oftgE8

geschreven werk van de eigen vereniging niet in praktijk brengt. De complexe en oncontroleerbare indeling naar Centrale stembureaus (CSB) en Centrale stemopneming (CSO) komt in o.a. deze casus goed naar voren.

4.14 Meldingen uit Noord-Holland

In de provincie Noord-Holland waren namens Controle Verkiezingen 301 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in 40 van de 44 gemeenten van deze provincie. Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Noord-Holland.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau Stadsdeelkantoor Amsterdam noord

Vreemde observatie:

Lijst 1 t/m 12 worden apart geteld op nummer 1 en de overigen.

Lijst 13 t/m 23 worden op 1 stapel gegooid "want die gaan toch niet winnen" ... Lijst 20 is hier in Noord-Holland BBB!

Zandvoort, melding over "mobiel" stemlokaal

Zandvoort maakt onderdeel uit van de gemeente Haarlem, zoals nog een aantal omliggende gemeenten. Zandvoort bestaat uit twaalf stemlokalen en kent geen mobiel stemlokaal.

Toch stond er in het afsluitende computerbestand van Zandvoort een stembureau 'mobiel' onder nummer '888'. Doordat deze bij alle medewerkers onbekend zijnde stembus niet was ingevuld, kon er niet worden afgesloten. Op advies van de gemeente Haarlem is deze zogenaamde stembus met 'nullen' ('0') ingevuld, waarna afsluiting mogelijk was.

Daar heb ik echter geen PV van.

Ik kan ook niet nagaan, wat er vervolgens mee gebeurt, omdat ik niet betrokken en aanwezig ben bij de telling op het gemeentehuis van Haarlem.

Stembureau #10, Hortus Overzee, 1782SM, Den Helder

Daarnet heb ik bij mijn stembureau gestemd en benoemd dat ik 's avonds wil waarnemen bij de telling. Er wordt echter niet op de stemlocatie geteld, maar op een locatie aan de rand van de stad. De telling vond plaats in het gemeentelijke stembureau, Verkeerstorenweg 3, 1786 PN Den Helder. De snelste route, met de fiets, is 6,6 km volgens de ANWB-routepanner. Voor mij is dat zonder auto niet haalbaar. Het verbaast me dat dit zo geregeld is.

Noot van de auteurs: op ons advies is de melder alsnog naar de stemlocatie gegaan om deze gang van zaken met de voorzitter te bespreken en te laten opnemen in het PV. De melder mailde ons vervolgens:

Ik vind dit heel erg spannend en weet niet of ik dat kan (ik ben een oudere dame).

Ik heb het toch gedaan. Er kwam een gehuurd busje van Bo-rent om de stembakken op te halen. Ik sprak de voorzitter van het stembureau vriendelijk aan om te vragen hoe hij kon verzekeren dat de stemmen veilig zijn. Volgens hem waren de chauffeurs gemeenteleden en de voorzitter was de enige met codes van de sloten. Er zou geteld worden op een gemeentelocatie aan de rand van Den Helder omdat daar meer ruimte is met grote tafels (het klopt dat deze stemlocatie klein is). Ik heb aangegeven dat ik graag de telling wilde waarnemen, maar dat ik dat niet kan omdat ik geen auto tot mijn beschikking heb. Het is te

ver voor de fiets. De voorzitter was erg vriendelijk en beloofde mijn bezwaar op te nemen in het PV. Volgende keer zorg ik dat ik een auto beschikbaar heb.

Stembureau (...), Heerhugowaard

Ik heb zojuist gestemd en heb moeten constateren dat het rode potlood moeizaam tot niet de stembakjes op het papier van de Provinciale Staten verkiezingen roodkleuren. Ook is met gemak het ingekleurde veld weg te vegen. Het papier verschilt in kwaliteit t.o.v. het papier dat gebruikt wordt voor de Waterschappen. Daarop is het stembakje goed in te kleuren en is het niet mogelijk dit vervolgens uit te wissen. Mij bekruipt hierover een zeer ongewenst gevoel.

Stembureau (...), Amsterdam Zuid

Het was enorm druk en om 19h00 hadden wij geen stembiljetten meer voor de provinciale staten. We hebben mensen moeten wegsturen. En sommigen waren al bij 2 andere bureaus weggestuurd. Er was een tekort aan biljetten in heel Amsterdam. Wij hebben op eigen initiatief biljetten met de bureaus geruild. De gemeente kwam pas om 20h30 met nieuwe biljetten⁷¹.

Stembureau (...), Hoofddorp

Er wordt hier op voorhand al gezegd dat ik geen foto mag maken van het PV. Ook na mijn toelichting blijft de voorzitter weigeren. Ik ben helaas alleen en ik wil ze niet storen in het proces, want men geeft mij het gevoel dat ik dan kan vertrekken. De voorzitter is wat grimmig.

Stembureau (...), Westbeemster

Er wordt mij geweigerd om de start van het telproces te filmen (ook als er geen mensen in beeld komen). Ik mag wel helpen stembiljetten uitvouwen. Het tellen gaat er klungelig aan toe.

Stembureau (...), Hoofddorp

Vanavond ben ik aanwezig bij de telling in Hoofddorp en er wordt vooraf gezegd dat ik geen foto mag maken van het proces-verbaal.

Stembureau Gymzaal Kantershof, Amsterdam zuidoost

Mij werd niet toegestaan om foto's te maken, ook al liet ik de mail lezen die ik had ontvangen. Ik mocht wel zonder meer meehelpen met tellen omdat er geen tellers waren gekomen.

Stembureau #1 Cultuurgebouw Raadhuisplein 3, Hoofddorp

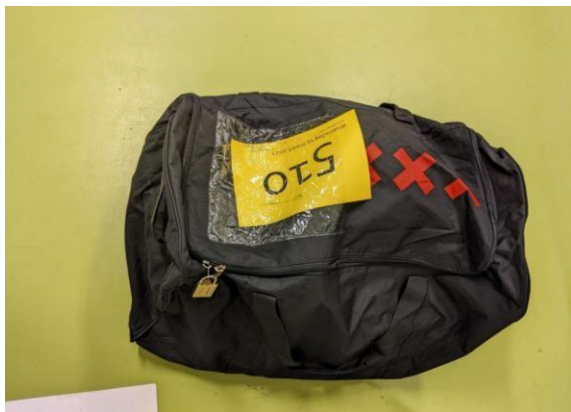
Aangehecht een foto van de uitslagenlijst (15 maart) en een kopie van dezelfde telling op 16 maart. Ondanks de verschillen: D66 -1; PVV -1; 50plus -1 en BBB + 3, staat dit niet op het formulier (punt 6) vermeld.

⁷¹ Zie ook een van de hierover verschenen berichten in de media:
www.nhnieuws.nl/nieuws/316250/stembiljetten-bij-meerdere-stembureaus-op-stemmen-lukt-niet-bizar

Stembureau (...), Amsterdam

Er waren te veel stemmen, waardoor deze niet in één tas pasten.

Daar is voor gebeld en ze hebben 2 tassen met tie-wrap geseald. Slechts één van de tassen werd met een slotje vergrendeld. Zie foto's.

Stembureau Fashion for Good, Rokin 1012, 1012KZ Amsterdam

Ik arriveerde kort voor 21h00 met de mededeling dat ik kwam kijken en moreel support kwam verlenen. De stemming was goed. Er waren op dat moment 6 mensen aanwezig (1 voorzitter en 2 medewerkers voor Provinciale Staten verkiezing en 1 voorzitter en 2 medewerkers voor de Waterschappen). Toen de stembus gesloten was, bleek dat er geen tellers waren komen opdagen. Ik besloot te helpen met het openvouwen van de stembiljetten. Iedereen was blij dat ik er was en wilde graag weten wie ik eigenlijk was en waarom ik er was. Ik vertelde mijn voornaam en zei dat ik graag wilde helpen en me daarom op had gegeven als 'waarnemer'. Hier werd enthousiast op gereageerd.

Alles verliep gemoedelijk totdat duidelijk werd dat ik graag foto's wilde maken van de PV's. Met name de voorzitters raakten toen gespannen. De voorzitter van 'Provinciale Staten' liet weten dat ze gebeld was door een ambtenaar met de mededeling dat er geen foto gemaakt

kon worden van de paragraaf 'onregelmatigheden'. De voorzitter van 'Waterschappen' antwoordde kortaf: "nee, je kan geen foto's maken". Toen ik aandrang hield ze de pagina's vast die ik kon fotograferen. Dat was de voorkant en blz. 03. De voorzitters bleven behoorlijk gespannen, ook vanwege de vermoeidheid. Mijn inschatting is dat de voorzitters een behoorlijke druk voelden en bang waren om informatie te geven die eigenlijk niet gegeven mocht worden. Ze bleven tot het laatste moment korzelig, iets wat gek was omdat ze eerst zo blij waren dat ik er was. Ze verontschuldigen zich overigens wel voor hun korzeligheid.

Stembureau #2 Kapelkerk, Laat 80, 1811 EK Alkmaar

De handmatige tellingen verliepen nogal chaotisch en mijns inziens erg amateuristisch. Als gevolg van telfouten duurden de tellingen erg lang. Uiteindelijk was er rond 00h30 uur na dubbeltelling een voorlopige uitslag voor de Provinciale Staten. Deze verschilde 26 stemmen met de stempassen, machtigingen e.d. (1340-1314). Na een trage voortzetting (iedereen leek/ was erg moe) ging men nogmaals een dubbeltelling doen waarbij alle leden/ tellers werden gewisseld van plaats (oneven/ even op kieslijst). Om 01h30 uur werd de voorzitter gebeld met de vraag of er uitslagen konden worden doorgegeven. Neen, dat was nog niet het geval.

Ondertussen zou landelijk zijn besloten om de tellingen om 02h00 uur te schorsen.

In de Kapelkerk ging men nog door met tellen tot 04h00 uur en kwam er uiteindelijk een definitieve uitslag voor de Provinciale Staten met 2 stemmen verschil. Opvallendst hierbij was dat de PvdA 30 stemmen meer had (159-129).

Stembureaus #274 en #275, Amsterdam Zuid

Bij een van de twee stembureaus waar ik was, hoorde ik zeggen dat er niet genoeg tellers waren. Ik zag vele van de stembureauleden zelfstandig de stemmen tellen en doorgeven, zonder dat er iemand meekeek. Het doorgeven van de uitslagen aan de voorzitter verliep, naar mijn mening, wat rommelig. De telling geschiedde zoals gezegd door ieder voor zich, waarna men de totalen doorgaf aan de voorzitter. Alle stembiljetten werden vervolgens netjes opgerold en in de tassen gedaan. Op het einde bleken de tellingen niet te kloppen en kon de oorzaak niet achterhaald worden. Ze hebben dat wel op het proces-verbaal genoteerd maar omdat het al laat was (na 01h00 uur) ging men er -volgens mij- vanuit dat er niet meer opnieuw geteld hoefde te worden omdat dit de volgende dag toch nog (elders) zou gebeuren.

Ik mocht mijn taak als waarnemer uitvoeren maar dat ging niet vanzelf. Bij stembureau nr. 275 mocht ik geen foto maken van het PV en wilde men eerst bellen om te verifiëren of dit was toegestaan. Intussen heb ik bij stembureau 274 foto's gemaakt. Bij nummer 275 zei men vervolgens, dat het PV en alle andere documenten al in een tas waren opgeborgen en dat ik dus geen foto's meer kon maken. Ik voelde mij niet op mijn gemak en had geen zin om erover te protesteren. Al met al vond ik het een vreselijke avond. De voorzitters leken niet goed op de hoogte van mijn rechten als burger om het proces waar te nemen. Men gaf mij voortdurend het gevoel dat ik in de weg liep.

Toen ik vertrok zaten alle opgerolde stembiljetten in sporttassen, maar deze waren niet afgesloten. Men vertelde mij dat de tassen nog ergens afgegeven zouden worden, waar ze de volgende ochtend weer geteld zouden worden.

Stembureau #450 De Boomkerk, Gibraltarstraat 55, 1055NK Amsterdam (in werkelijkheid: IKC De Boomgaard, Gibraltarstraat 61, 1055NK Amsterdam)

Mijn algemene indruk was, dat het geheel rommelig verliep. Ik heb geen kwade intenties gezien, maar wel onbenulligheid. Zo werd, toen ik mij als waarnemer meldde, eerst gevraagd of ik misschien van de pers was, en vervolgens of ik wel Nederlands staatsburger was! Het mondeling doorgeven van de uitslagen aan de voorzitter werd niet of nauwelijks gedaan, na een korte briefing was het meer iets van "ieder voor zich".

Stembureau Ontmoetingscentrum de Meent, Orion 3, 1188AM Amstelveen

In eerste instantie waren er te veel fouten, zowel BBB als VVD moest worden overgeteld. Vrijwel ieder "telduo" (de vier ogen) had weer eigen, van andere duo's verschillende, telprocedures. Ik kon na 00h30 de foto's van het PV maken. Helaas kon ik de volgende dag op de locatie waar alle stemmen van Amstelveen werden geteld, pas in de loop van de middag aanwezig zijn. Het maken van foto's van de PV's was op dat moment al niet meer mogelijk.

Stembureau Softbalclub Huizen, Gemeente Huizen

Ik heb meegeholpen met tellen. Er werd door de aanwezigen veel negativiteit geuit over FVD. Na een opmerking van mij hierover (stembureauleden worden immers geacht politieke neutraliteit te betrachten) viel er een ijzige stilte. Ik heb aangegeven dat vorig jaar de stemcontainers niet op slot werden gedaan. Dat werd nu dan, op het allerlaatste moment toen ze werden opgehaald, alsnog gedaan.

Stembureau locatie gemeentehuis, Heiloo

Twee jaar geleden ben ik hier ook geweest als waarnemer. Tot mijn spijt werd ik nu door een ambtenaar van de gemeente als "kijker" voorgesteld. Dit kwam op mij over als een psychologische zet.

De beveiliging had de opdracht gekregen om mij in de gaten te houden. Het voelde alsof ik een crimineel was en alsof ik in de gevangenis zat. Ik mocht niet praten en ik moest op mijn stoel blijven zitten, onder het mom dat ik niet mocht storen. Tot een gesprek komen met de beveiliging was niet mogelijk. Ze reageerde niet als een mens, uit haar mond kwamen bevelen. Zelfs toen ik naar de gemeenteambtenaar wilde gaan, liep ze mee. Dit kwam op mij over als vrijheidsberoving, wat heel onprettig voelde.

Toen ik even opstond om naar een ongeldig stembiljet te kijken kreeg ik van de beveiliging het bevel om te gaan zitten. Dit was voor mij een hele onprettige ervaring. Ik wilde haar kaartje zien zodat ik een klacht kon indienen bij de gemeente, maar dat weigerde ze. Later kreeg ik het idee dat ze deze opdracht, mij te beletten mijn taak als waarnemer goed uit te voeren, van de gemeenteambtenaar had gekregen. De ambtenaar ontkende namelijk dat ze even daarvoor tegen mij had gezegd dat ik in het pad mocht lopen. De Kieswet stelt echter dat ik mag rondlopen om te kunnen controleren.

De vorige keer was er alle ruimte om te lopen en had ik een leuk contact met de beveiliging en andere waarnemster. Ik heb toen merkwaardige dingen gemeld en daarover een gesprek gehad met de gemeenteambtenaar. Het viel me op dat ik, net als vorige keer, geen goed zicht had op D66, wat me bevreedt en achterdochtig maakt.

Bij de mensen die bij het raam aan het werk waren, had ik een goed gevoel. Echter van degenen die aan de muurzijde -het dichtst bij de voorzitter- stonden, kon ik niets zien of horen. Laat dat nou net de plek zijn waar de D66 stembiljetten kwamen te liggen. Ik weet niet wie die opstelling gemaakt had. De meeste mensen zaten al toen ik binnenkwam. Wel werd er in het begin gezegd dat inwoners van Heiloo trouwe D66- en VVD-stemmers zijn. De leidinggevende had de container met stembiljetten op de grond leeggegooid waardoor het hele pad vol lag. Ik zag dat hij na een tijdje moeite had met het steeds maar bukken. Daarom zei ik dat ik hem best wilde helpen met oprapen (hoewel ik weet ik dat dit niet mag, maar ik opperde het uit menselijkheid). Voor de beveiliging bleek mijn opmerking echter iets wat genoteerd moest worden als verstoring.

Bij het hardop zeggen van het nummer van de partij en herhaling door andere mensen die het op de juiste plek moesten leggen, kon ik niets horen omdat ik ze niet zag en er twee groepen tegelijk iets door elkaar riepen.

In het begin dacht ik: dat is transparant. Echter door de te kleine ruimte, en vooral doordat ik enkele personen aan de muurzijde niet kon zien, ging het mis. Met uitzondering van de twee personen die het dichtst bij mij zaten, hoorde ik niets, waardoor ik mijn werk als controleur niet goed kon doen.

Noot van de auteurs: deze vrijwilliger heeft haar bevindingen tevens met de Gemeente Heiloo, de Kiesraad en de voorzitter van het desbetreffende stembureau gedeeld. Voor de volledigheid plaatsen we hieronder de reacties van de twee eerstgenoemde partijen (van de voorzitter is geen reactie bekend).

Reactie Gemeente Heiloo:

Van: [redacted] <[redacted]@debuch.nl>
Verzonden: woensdag 12 april 2023 10:43
Aan: [redacted]@live.nl <[redacted]@live.nl>
CC: [redacted]@debuch.nl>; [redacted]
[redacted]@debuch.nl>

Onderwerp: reactie op uw klacht van 22 maart jl.

Geachte mevrouw [redacted],

In reactie op uw mail van 22 maart jl.

Fijn dat u inzetbaar bent geweest als controleur bij de Verkiezingen, dank daarvoor om te beginnen. Jammer dat dit niet is verlopen zoals u waarschijnlijk verwacht had.

U heeft in uw mail een aantal vragen hierover gesteld. Hieronder treft u de puntsgewijze beantwoording hiervan aan. Uw vragen hebben wij in blauwe tekst weergegeven.

1] waarom werd de telling gedaan in het gemeentehuis in een te kleine ruimte? Terwijl er grotere ruimtes zijn, neem bijvoorbeeld de raadzaal, hoe kan dat?

2 jaar geleden was er meer ruimte zelf 2 ruimtes, een ruimte voor de stemtelers die dan naar een andere ruimte konden om de stembiljetten te leggen. Prima gedaan alleen de andere halve meter werd toen misbruikt zodat ik toen ook niets kon zien van D66. Dus dit had het hetzelfde effect, D 66 was uit beeld voor mij, ik zag ze niet en kon ze niet horen. Conclusie: controleren lukte niet.

In verband met een nieuwe telmethode (de CraftLean methode) zijn wij uitgeweken naar een hiervoor passender ruimte. De betreffende methode stelt eisen aan het aantal teltafels en de opstelling hiervan. Of hierdoor partijen meer of minder zichtbaar voor u waren heeft niks met deze methode te maken.

2] Waarom verder de stembiljetten op de grond gegooid en kon ik zo niet mijn werk doen als controleur, omdat het hele pad met stembiljetten bezaaid lag, was dit een bewuste keuze? Ik hoorde later dat dit op meerdere locaties in het land is gebeurd. Heb ik hier een primeur meegemaakt van een nieuwe trend?

Het is aan de voorzitter van een stembureau om te bepalen hoe het stemmentelproces georganiseerd wordt - binnen de instructies van de nieuwe telmethode. Wij zijn er van overtuigd dat alle genomen maatregelen/stappen uitsluitend als doel hadden om het stemmentelproces efficiënt en conform wet- en regelgeving in deze te laten verlopen.

3] Waarom werd er aan mij gevraagd of er nog meer mensen zouden komen als controleur bij binnenkomst, hoe had ik dit moeten weten? Bovendien was er duidelijk geen plek meer voor meer controleurs in deze ruimte?

Bij ontvangst van gasten op het gemeentehuis is het zeer gebruikelijk om te vragen of het bekend is of er nog meer gasten komen. Als dit het geval is, dan wordt de vraag gesteld of het de wens is om op de overige gasten te wachten, of om vast naar de betreffende ruimte te gaan.

4] Waarom zat ik op een plek waar ik de tellers van de even nummers niet kon zien en horen [o.a D 66], mijn plek werd me aangewezen en er was geen andere plek mogelijk door ruimtegebrek?

De reden waarom u op deze specifieke plek zat is ons niet bekend. Ruimtegebrek kan hierbij een rol gespeeld hebben. Het is ons verder niet bekend of u hier tijdens uw observatie periode contact over hebt gezocht met de coördinator Verkiezingen, mw. ██████████. Wij benadrukken i.i.g. dat er niet opzettelijk voor u een plek is gekozen van waaruit u geen zicht had op het volledige stemmentelproces.

5] Waarom werd mij verboden om niet achter de stoelen te lopen en u dit zelf wel deed en wat kwam u überhaupt doen tijdens het tellen van de stemmen? Het zag er echt heel vreemd uit.

Het tellen van stemmen vraagt een zeer hoge mate van nauwkeurigheid van de stemmentellers. Het is belangrijk dat er zo min mogelijk concentratie verstorende activiteiten plaatsvinden in hun directe nabijheid. M ██████████ is de coördinerend projectleider en komt alleen ter plekke als dit hoogst nodig is en op de momenten waarop dit ook kan.

7] Bij welk beveiligingsbedrijf werkt de beveiligiger ik zag geen logo op haar kleding, ik vind dit merkwaardig? Ik wil graag weten welk bedrijf het was, kan ik die gegevens krijgen?

Het betreft hier de beveiligingsorganisatie Securitas. Vanuit privacy overweging geven wij u niet de naam van de betreffende beveiligingsbeambte.

Het geheel ervaarde ik als chaos, daarnaast vraag ik me af waarom dit alles, als alles eerlijk verloopt valt er toch niets te vrezen. Natuurlijk hou ik zelf als controleur rekening met menselijke fouten.

Wij herkennen ons niet in uw opmerking dat het proces chaotisch verliep noch in uw suggestie dat zaken bewust oneerlijk georganiseerd zouden zijn. Uiteraard staan wij open voor ideeën om samen te kijken hoe we uw controle werkzaamheden een volgende keer beter kunnen faciliteren. Tot zover onze reactie. Wij gaan er vanuit dat uw vragen naar volledigheid zijn beantwoord.

Mvg.

Hoofd Burgerzaken / Hoofd Verkiezingsteam BUCH

Reactie Kiesraad:

Geachte mevrouw,

De stemming en stemopneming zijn openbaar op basis van artikel J 35, van de Kieswet. U mag als kiezer dus aanwezig zijn bij de stemopneming, van belang is wel dat u de orde niet verstoord of de stemopneming hindert. In een dergelijk geval kan de voorzitter van het stembureau, al dan niet met hulp van de burgemeester, maatregelen nemen. In uw e-mail haalt u een aantal ervaringen aan en stelt u een aantal vragen. De vragen in kwestie zien toe op hoe de gemeente Heiloo de stemopneming heeft ingericht. In hoofdstuk N van de Kieswet staan de bepalingen omtrent de stemopneming. Gemeenten hebben een grote mate van vrijheid in hoe zij de stemopneming praktisch inrichten, ik kan daarom niet inhoudelijk ingaan op de keuzes die door de gemeente Heiloo zijn gemaakt. Wellicht kan de gemeente Heiloo de door u gevraagde inlichtingen verschaffen in hun respons.

Met vriendelijke groet,

mr.

Medewerker Informatiepunt Verkiezingen

Meldingen over inzage PV's na 15 maart

CSO Locatie RAI Amsterdam

Ik heb op vrijdag 17 maart in Amsterdam de telling uitgevoerd in de RAI. Daar is gebleken dat van twee stembureaus de volledige tassen met stembiljetten van de Provinciale Staten en van één stembureau de tas met stembiljetten van het Waterschap onvindbaar waren! Niemand kon deze traceren. Dit verbaast mij ten zeerste.

Ook heb ik geconstateerd dat er een enorm verschil zat tussen de uitslag van het stembureau in Amsterdam Oost ten opzichte van de natelling in de RAI. De verschillen

liepen op tot meer dan 20 procent verschil per partij en van vijf partijen verschilde het aantal uitgebrachte stemmen met die van het stembureau in Oost.

CSO Locatie RAI Amsterdam

Ik meldde me rond 11h00 uur bij het telcentrum in de RAI. Ik werd vriendelijk ontvangen en kreeg een vel met huisregels, waaronder het verbod om PV's te fotograferen. Toen ik zei dat ik daar juist voor was gekomen, werd (naam bekend bij auteurs), manager verkiezingen, gebeld. Hij zei dat er eerder die ochtend al een dame was geweest met dezelfde bedoeling als ik. Maar de PV's zouden binnen enkele weken in originele staat, maar ontdaan van handtekeningen, online worden gezet. Hij bood aan me een rondleiding te geven, waar ik op in ging. Ik moet zeggen dat het een indrukwekkend geheel was. Na een kwartier excuseerde hij zich en liep ik nog wat rond door de grote hal, waar vele honderden tellers aan het werk waren. Behalve mij liepen er nog enkele mensen op de rode gangpaden. Ik polste waar zij voor kwamen, en een van hen, een fotograaf, zei dat hij voor Binnenlandse Zaken werkte. Ze leken een team te vormen en bespraken barrières die ze ondervonden bij het fotograferen of filmen. Ik ben vervolgens onverrichter zake vertrokken.

Gemeente Haarlem

Naar aanleiding van een oproep van FVD Kennemerland ben ik spontaan gaan helpen tellen op maandag 20 maart bij de gemeente Haarlem. Ik vond dat er enorm getraineed werd terwijl er nog kliko's vol met stemmen waren die nog geteld moesten worden. Men kwam niet echt gedreven en voortvarend over t.o.v. de stapels werk, onverschillig zelfs. Maar enfin, dat blijft mijn subjectieve waarneming.

Ik zat in een team met alleen maar gemeenteambtenaren van de gemeente Haarlem. Het is voor hen gewoon werk, of een manier om hun dag in te vullen. De gemeente had zelf een groep tellers opgeroepen die zich ooit hebben ingeschreven. Maar ik had me spontaan gemeld, was de enige, en men wist niet dat dit mocht en kon. Het duurde de nodige tijd voordat ik werd toegelaten, wat ik best vreemd vind.

Ik woon zelf in Heemstede. Daar hebben de kartelpartijen zogenaamd gewonnen. Ik heb lange rijen gezien bij de stembussen hier in Heemstede en ik kan me niet voorstellen dat er zoveel animo is en was voor het kartel. Zeker gezien de enorme aantallen asielzoekers die Heemstede te verwerken krijgt, dit is echt nieuw voor deze gemeente en er is veel tegenstand en verzet. Degenen die ik gesproken heb, stemden ook zeker niet voor de zittende macht.

4.15 Meldingen uit Zuid-Holland

In de provincie Zuid-Holland waren namens Controle Verkiezingen 285 controleurs actief. Zij hebben zich ingezet in 40 van de 50 gemeenten van deze provincie. Daarnaast is er in dit verslag een verdeling gemaakt tussen de gemeente **Den Haag** met 161 controleurs en de gemeente **Rotterdam** met 124 controleurs. Dit o.a. vanwege het gewicht in zetels van de provincie Zuid-Holland, de CSO/Telcentrum de **Ahoy** in Rotterdam, Bureau Buitenland en de CSO/ Telcentrum **World Forum** in Den Haag.

Hieronder volgt een opsomming van meldingen van onregelmatigheden door onze controleurs in diverse gemeenten behorend tot de provincie Zuid-Holland.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau #105, Zevenkampse ring, Rotterdam

Wij (drie vrouwen van respectievelijk 59, 65 en 70 jaar) zijn vanavond door de politie het stembureau uitgezet⁷².

Toen wij aankwamen, hebben wij de voorzitter gemeld, dat wij de telling gingen waarmemen en controleren. Hij leek dit prima te vinden.

Tijdens het sorteren van de stemmen heeft een van ons in totaal ongeveer een minuut rondgelopen. Dit wekte irritatie op bij een van de medewerkers. Hij zei: "je moet blijven zitten."

Bij het tellen van de stemmen, werden de stemmen van verschillende lijsten tegelijktijd aan de voorzitter doorgegeven. Daarop is een van ons bij degene gaan staan die het aantal stemmen noteerde. Zij vroeg of zij mee mocht kijken. Hierop reageerde een ander lid van het stembureau geïrriteerd. "Je moet morgen maar in de Ahoy gaan kijken", zei hij. Een van ons toonde daarop de pagina van de Rijksoverheid⁷³, waarop het controleren van de stemprocedure beschreven staat.

Vóórdat dit gebeurde, had de voorzitter van het stembureau al contact gehad met iemand van de gemeente Rotterdam, omdat hij twijfelde aan de rechtmatigheid van onze aanwezigheid. Hij kreeg te horen, dat wij niet in ons recht stonden.

Kort daarop kwamen drie BOA's en twee beveiligingsmensen binnen. Na overleg buiten het stemlokaal met de voorzitter kwamen zij terug en wilden ze een van ons spreken. Ze vroegen in wiens opdracht wij hier waren. Eén van ons heeft hun verteld dat we ons beriepen op ons burgerrecht van waarnemer en controleur.

In een onderling gesprek van de BOA's lieten zij blijken geen enkel idee te hebben wat onze burgerrechten zijn in deze. Ook de medewerkers van het stemlokaal hadden geen idee. Alleen de vrouw die de stemmen noteerde (niet de voorzitter) had geen moeite met onze aanwezigheid en vond het prima dat we de procedure controleerden.

Toen iedereen in het stemlokaal was, heeft een van ons de BOA's gevraagd mee te kijken op de eerdergenoemde site van de Rijksoverheid en artikelnr. N.A1 van de Kieswet benoemd. Dit werd genegeerd.

⁷² Zie ook de video: www.youtube.com/watch?v=CvXF_irtbIU&embeds_euri=https%3A%2F%2Fcontrole-verkiezingen.nl%2F&source_ve_path=OTY3MTQ&feature=emb_imp_woyt

⁷³ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/vraag-en-antwoord/stemmen-tellen-bij-verkiezingen>

Daarna werden wij door de voorzitter gesommeerd het stemlokaal te verlaten. "U hoort hier niet te zijn", zei hij. Wij hebben nogmaals geprobeerd uit te leggen dat we volgens de wet mochten doen wat we deden.

Ongeveer vijf minuten later kwam de politie, zes mensen sterk. Wij kregen geen enkele mogelijkheid om ook maar iets te zeggen; zij vroegen niet eens wat er gebeurd was. We moesten heel snel mee naar buiten, anders zouden ze ons arresteren. Wij zijn mee naar buiten gelopen. Daar moesten wij ons legitimeren op straffe van aanhouding en meenemen naar het bureau. Wij hebben toegegeven.

Dit alles was een heel vervelende ervaring. De manier waarop we door de politie benaderd zijn ("wegwezen hier!") was op het schofferige af.

Bovenstaande bewijst dat we uiteindelijk rechteloos zijn. Hopelijk hebben andere controleurs een positievere ervaring.

Na publicatie van het PV meldden deze drie dames zich opnieuw bij ons, met een foto van een van de opmerkingenpagina's in het PV.

Hieronder de pagina met 'Bezwaren van kiezers'.

Hier staan twee leugens op:

- wij waren ruim voor de sluiting van de stembureaus binnen (zie foto in de bijlage, genomen om 20.51 uur).
- wij hebben geen foto's van de vrijwilligers gemaakt tijdens het telproces.

6. Bezwaren van kiezers

Hebben aanwezige kiezers bezwaren geuit?

*Bezwaren zijn klachten of opmerkingen van kiezers.
Voorbeelden van bezwaren van kiezers tijdens de stemming: het stembureau is moeilijk bereikbaar, er staat meer dan één persoon in een stemhokje.
Voorbeelden van bezwaren van kiezers tijdens de telling: een stem wordt onterecht geldig, ongeldig of blanco verklaard, het resultaat van de telling wordt niet bekendgemaakt, het resultaat van de telling is onjuist.
Leg alle bezwaren van kiezers vast in dit proces-verbaal. Ook als het stembureau het niet eens is met de kiezer. Heeft het stembureau een reactie op het bezwaar? Noteer die dan ook.
Let op: noteer geen persoonsgegevens van kiezers.*

Bezwaren van kiezers tijdens de stemming

Het werd niet gewaardeerd dat er niet gestemd kon worden over iemand anders als je niet zelf ook ging stemmen.

Bezwaren van kiezers tijdens de telling

3 dames kwamen tijdens de telling binnen en die hebben het telproces verstoord. Waarvoor de telling ontzettend lang duerde. De dames gingen zich bemoeien met het proces en gaven foto's maken van de vrijwilligers. Handhaving, de bewakings en de politie hebben het toen opgelost door 3 dames te verwijderen. De telling is toen overgegaan met een beste manier van de gemeente.

Stembureau (...), Den Haag

Ik heb gecontroleerd bij het tellen van de stemmen in het stembureau. Niet echt een plezierige ervaring. Het ging allemaal heel chaotisch doordat de voorzitter van het stembureau geen overzicht had op wat alle leden van het stembureau aan het doen waren. In principe gaat men na de stemming alle ingeleverde materialen (stempassen, volmachtbewijzen en kiezerspassen) en de niet-gebruikte en onbruikbaar gemaakte stembiljetten verzegelen. Pas als dat achter de rug is, worden de stembussen geopend en de stembiljetten geteld. Helaas werd hier niets verzegeld en werden de stembussen ondertussen geopend. Het was ontzettend chaotisch. Het verzoek van de voorzitter om alles dubbel te tellen werd compleet genegeerd. Ik heb de opmerking gemaakt dat men toch echt wel dubbel moest tellen, en de voorzitter deed wederom het verzoek aan de leden om dubbel te tellen. Dit was echter niet nodig volgens de leden (!) en mij werd gevraagd waar ik deze kennis vandaan haalde. Het werd een welles-nietes. Ik heb verder mijn mond gehouden.

Nadat het PV gemaakt was van de Provinciale Staten heb ik het PV (zonder de handtekeningen) gefotografeerd. Ondertussen werd de voorzitter gebeld door de gemeente (?) over het sturen van extra tellers (er was er maar één op komen dagen). De voorzitter vertelde de beller dat ik het PV had gefotografeerd en haar werd verteld dat dat helemaal niet mocht! Ik heb toen onder dwang van de voorzitter en een stembureaulid de foto's van het proces-verbaal van de Provinciale Statenverkiezing moeten verwijderen: ze eisten (!) dat van mij en hebben mijn telefoon daarna nog gecontroleerd of ik de foto's niet ergens naartoe had weggeschreven/weggestuurd. Zelfs de fotomappen op mijn telefoon werden nagegaan! Over privacy gesproken! Ik voelde me echt geïntimideerd: alsof ik de boel zat te belazeren! En dat terwijl ik om me heen alleen maar chaos zag... Ik mag echter volgens de Kieswet gewoon foto's maken van het PV (zonder de handtekeningen, ik had deze uiteraard niet gefotografeerd omdat dat privégegevens zijn). Ik heb dit gewoon rustig uitgelegd, maar zij zeiden van niet. Ook dit ontaardde in een welles-nietes.

Nadat ik de foto's onder druk had verwijderd, werd opnieuw contact gelegd met hogerop (Gemeente Den Haag?). De man aan de lijn lichtte ditmaal toe dat ik inderdaad het PV (zonder handtekeningen) mocht fotograferen. Onder begeleiding mocht ik toen de foto's opnieuw maken. Er werd geschreeuwd toen ik door het PV bladerde en het blad van de handtekeningen langskwam. Direct ging er een hand over het papier en werd gezegd: "Zie je wel! Ze heeft alsnog onze gegevens gefotografeerd!" Dat was ik helemaal niet van plan en heb ik helemaal niet gedaan. Ik heb wel een foto van zijn hand op het PV gemaakt, om vast te leggen dat hij me werkelijk op de huid zat.

Terwijl ik de foto's van het PV van de Provinciale Staten aan het maken was, werd ondertussen het PV van de Waterschappen verzegeld zonder dat ik daar foto's van had kunnen maken (er waren ondertussen twee extra tellers gearriveerd en alles ging ineens razendsnel), terwijl ik daar om had gevraagd! Bij navraag daarover zei de voorzitter dat ze niet wist dat ik ook het PV van de Waterschappen had willen fotograferen en dat ik dat verzoek niet had gedaan. Ik had dat verzoek wel gedaan: ik heb duidelijk aan het begin van de telling gezegd dat ik beide PV's wilde (en mocht) fotograferen. Ik heb dus de telling van de stemmen voor de Waterschappen niet kunnen controleren, en -doordat de voorzitter de envelop al verzegeld had- ook niet wat er in het PV is genoteerd.

Ondertussen werd ik volledig zwartgemaakt door de leden van het stembureau: wat ik daar deed (ik zou foto's op internet zetten!), dat ik stennis maakte, dat ik het proces verstoorde etc. Ik ben hier best door aangeslagen.

Wat ook zeer frustrerend was, was dat het me opviel dat niet alle stemmen van de

Provinciale Staten dubbel gecontroleerd werden. Er was zoveel chaos in dit stembureau. Sommige tellers telden alleen en anderen telden wel samen. Ik maakte duidelijk dat dat in het PV opgeschreven moest worden. De voorzitter beweerde toen simpelweg dat alle stemmen dubbel geteld waren en dat mijn opmerking dus niet in het PV genoteerd hoefde te worden.

Ook heb ik opgemerkt dat het aantal stempassen niet overeenkwam met het aantal stemformulieren. De voorzitter schreef niet op waardoor dat kwam en deed daar verder ook geen onderzoek naar. Dit had wel moeten. Ook dit wilde ze niet in het PV opschrijven ondanks mijn uitdrukkelijke verzoek. Om de boel niet verder op de spits te drijven heb ik het maar zo gelaten.

Na het tellen van de stemmen ging een vrouw (van het stembureau, *red.*) zelfs voor me staan om het controleren van het weer dichtmaken van de containers te belemmeren. Elke keer als ik probeerde om bij de container te komen, belemmerde ze me. Ik kon geen stap zetten. Ik vond de situatie dusdanig onaangenaam dat ik, om de boel te sussen, maar ben weggegaan zonder foto's van het slot van de container.

Het was duidelijk bij dit stembureau dat hier nog nooit eerder was gecontroleerd. "Het was altijd zo gezellig, en nu niet" zei de vrouw die me belemmerd had bij de container, terwijl ze met haar hoofd naar mij toe knikte.

Ik heb dus diverse keren mijn mond maar gehouden omdat ik de boel niet op de spits wilde drijven en de procesgang niet wilde verstoren. Maar dit voelt absoluut niet goed.

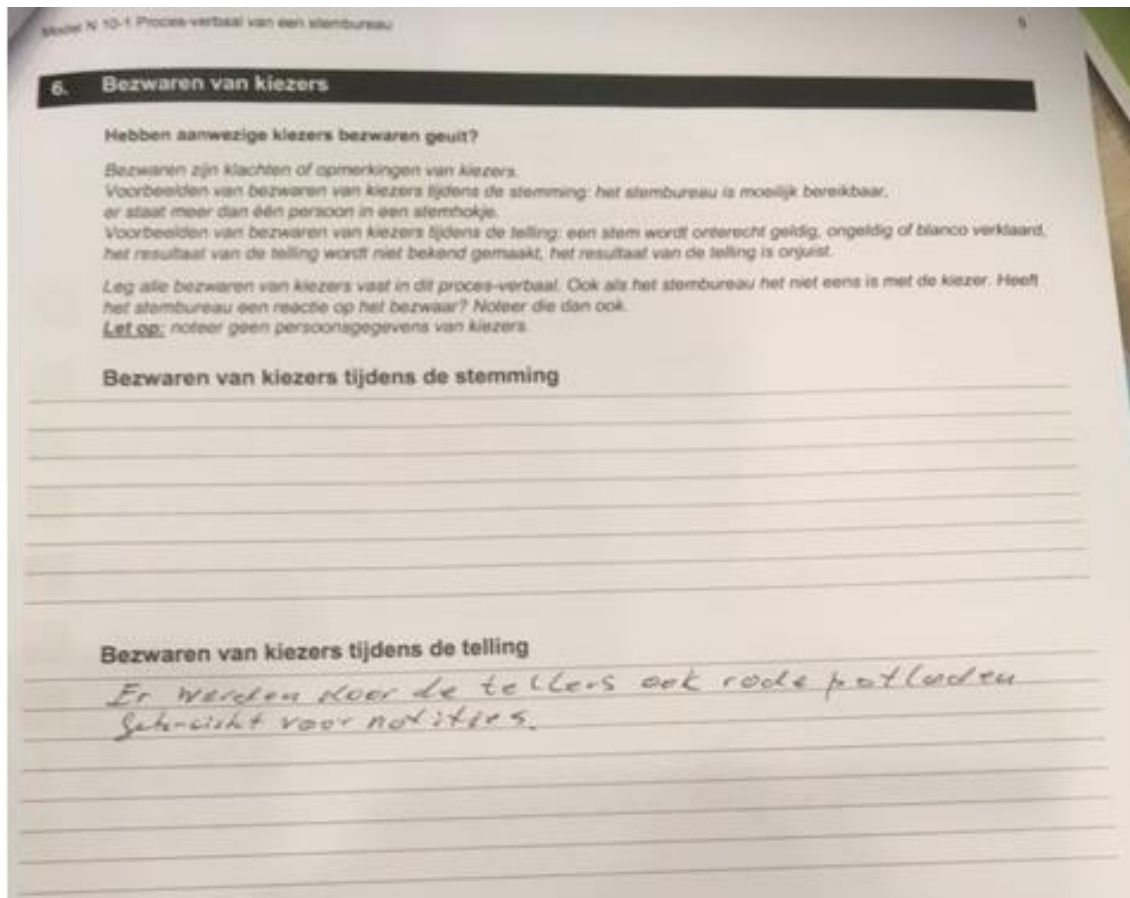
Stembureau Theater de Koningshof, Maassluis

Ik zat samen met een vriendin bij een stembureau in Maassluis. Het was een lange avond en het tellen ging erg traag. De mensen waren inmiddels naar huis terwijl de voorzitter nog met één iemand samen de laatste formulieren aan het invullen was. Ik dacht begrepen te hebben dat iedereen pas naar huis mocht als alles was afgehandeld.

De stemmen werden opgehaald door twee mensen terwijl enkel de voorzitter en die andere persoon nog maar aanwezig waren. Er werd niet gevraagd of gekeken of deze mensen daadwerkelijk de juiste personen van de gemeente waren. Ik weet niet of dit gebruikelijk zou zijn.

Toen ik vroeg (het was al na 02h00) om foto's te mogen maken van de PV's, werd de man die erbij zat kwaad, gooide met z'n pen en vroeg wat ik ermee te maken had. Hij zei dingen als: "vertrouw je ons niet?", vroeg waar ik me mee bemoeide en namens welke instantie ik daar aanwezig was. Ik ben beleefd gebleven. Mijn vriendin was om middernacht naar huis gegaan. Doordat ik er alleen voor stond, kon ik het gezien de onplezierige reacties niet meer opbrengen te verlangen om nog foto's te maken van de PV's. "Je gaat morgen maar naar het gemeentehuis om foto's te maken", werd mij gezegd.

Ik heb wel een opmerking laten plaatsnemen dat er bij twee tafels bij het tellen rode potloden werden gebruikt. Deze waren na onze opmerking weggehaald. Ook deze opmerking werd ons niet in dank afgenomen.

Stembureau (...), Zoetermeer

Ik begrijp van de locatie waar ik nu zit, dat er vanmiddag een landelijke storing is geweest. De oorzaak is schijnbaar onbekend. Er werd gezegd dat dit enkele stemmen zal schelen, maar geen zetels.

Stembureau #44, Zoetermeer

We hebben hier een flink gat in de telling. Er zijn voor de Provinciale Staten 1791 stemkaarten geteld, en er zijn 1724 getelde stembiljetten. Er ontbreken dus 67 stembiljetten (4%), ook na meerdere hertellingen.

Er is na 21h00 nog een onbekend aantal stembiljetten (voor Provinciale Staten) in dozen binnengebracht. Op de eerste doos stond dat er 1000 stembiljetten in zouden zitten, de tweede doos zou nog eens 800 stembiljetten bevatten. En er waren nog zeker 200 ongebruikte stembiljetten. Ik krijg het sommetje niet kloppend.

Men heeft aangegeven morgen op het gemeentehuis alles opnieuw te gaan tellen.

Stembureau St Josefschool, Oppenheimstraat 8, 2313 JE, Leiden

Ik ben de telprocedure gaan controleren. Ik heb aangegeven dat ik als burger wilde waarnemen. Dit geloofde de voorzitter al niet omdat ze dacht dat ik voor gemeente Leiden werkte. Ik heb de voorzitter de e-mail (van Controle Verkiezingen, red.) met alle procedures laten zien en steeds gevraagd of ik mocht fotograferen omdat ik dit voor de procedure moest doen of als aanvullende informatie. De sfeer werd steeds grimmiger en de voorzitter zei: "Je bent toch van de gemeente en je bent van een andere organisatie, dus dat klopt niet". Ik heb wel drie keer uitgelegd dat ik gewoon burger ben en voor controle-verkiezingen.nl deze

controle doe. Het escaleerde in die zin, dat de voorzitter mijn voor- en achternaam vroeg en de naam van jullie organisatie, en dat deelde in een WhatsApp groep. Ze was al 26 jaar teller en vond mijn verhaal niet eerlijk en vertrouwde het niet. Ze ging me aangeven bij gemeente Leiden met voor- en achternaam. Ik weet niet of dit nog een staartje krijgt maar ik ben maar vertrokken want ik voelde me behoorlijk geïntimideerd.

Wat me wel nog opviel is dat de partij FVD nummer 1 stond en nu helemaal onderaan. Ik vond dit wel raar want dit verschil is wel erg groot.

Stembureau 't Haegse Huus, Stellendam – Gemeente Goeree-Overflakkee

Om 20h30 uur meldde ik me bij de voorzitter. Hij deed niet moeilijk over mijn aanwezigheid, maar een dame naast hem wel. Die gaf aan dat ik eigenlijk niets mocht. Ze begon te smoezen met de voorzitter en de rest achter de tafel. Uiteindelijk kreeg ik dan te horen dat ze mij een vaste plek gaven en dat ik niet rond mocht lopen, want dat was volgens de dame helemaal uit den boze. Ik vond het vreemd dat de voorzitter zich dit allemaal liet vertellen, zeker toen ik later begreep dat de voorzitter al 15 jaar op het stembureau zat.

Na veel gedoe zou ik dan wel de PV's mogen fotograferen behalve hun namen (ik had ook al aangegeven dat ik de namen niet zou fotograferen). Er werd mij verboden om verder foto's of opnames te maken! Ik hoefde mij niet te legitimeren, maar ze wilden wel weten of ik uit Stellendam kwam en in welke straat ik woonde. Ze waren niet erg gediend van vragen, werden dan ook erg onvriendelijk en gaven niet echt antwoord op mijn vragen.

Toen er nog een waarnemer binnenkwam, kreeg hij hetzelfde te horen.

Er was een hele hoge opkomst, dus er moest veel geteld worden. Wat ons opviel, is dat er geen afspraken werden gemaakt over de wijze waarop geteld zou gaan worden. Iedereen deed het op zijn eigen manier, wat behoorlijk chaotisch overkwam. Er is dan ook veel niet volgens het 4-ogen principe geteld. Toen wij dit aangaven bij de voorzitter om in het PV te laten noteren, werd ons bezwaar weggewuifd onder het mom: "dit doen we al 15 jaar op deze manier en het is prima zo!". Vooral de dame die het felste was over onze komst ging volledig in haar eentje haar gang. Deze dame telde precies dezelfde formulieren die zij bij de eerste telling ook al had geteld.

Het feit dat deze dame, tegen de regels uit de kieswet in, alleen telde heb ik aangegeven bij de voorzitter met het verzoek dit in het PV te vermelden.

De aantallen werden niet mondeling aan de voorzitter doorgegeven, maar door de tellers zelf op het PV genoteerd. Voor ons was dit totaal niet te verifiëren, omdat we zoals gezegd alleen van een afstand mochten toekijken. De voorzitter is nog zeker gedurende twee uur aan het vogelen geweest met de formulieren en de stapels stembiljetten, buiten ons zicht. Geen idee wat hij aan het doen was, het leek of hij iets kwijt was en aan het uit- of opzoeken was, of dat er iets niet klopte. Volgens hem was er niets aan de hand.

Na de stemmentelling van de Provinciale Staten waren de stembiljetten van de Waterschapsverkiezingen aan de beurt. Ditmaal werd wel volgens het 4-ogen principe geteld.

Ik kreeg minimaal de mogelijkheid om de PV's te fotograferen: van de Provinciale Staten mocht ik enkel de totalen fotograferen. Van de Waterschappen kreeg ik te weinig tijd om alles goed te fotograferen. Alle stembiljetten en andere papieren gingen in dozen. Toen ik vroeg hoe het met de verzegeling zat, kwam er een rol plakband tevoorschijn met het logo van de gemeente Goeree erop. Her en der ging er een stukje van dit plakband op. Er was een doos die helemaal niet met plakband werd afgesloten (daar heb ik een foto van kunnen

maken). Het geheel zag er chaotisch uit: alle papieren gingen in verschillende dozen, bakken en papieren zakken. Zonder verdere gegevens zoals nummers en dergelijke. Tegen 01h30 was men mij behoorlijk zat en werd mij dit onomwonden duidelijk gemaakt door mij uit te maken voor een “Wappie” en een “Trump-aanhanger”. Ook werd gezegd dat ik te achterdochtig was, dat mijn hobby vast het controleren van stembureaus was en dat ik moest vertrekken.

Stembureau 't Haegse Huus, Stellendam – Gemeente Goeree-Overflakkee

Ik heb net gestemd en ving op dat moment op dat er veel meer stemmers dan normaal zijn en dat ze bang zijn dat het niet in de containers gaat passen. Ze zouden de inhoud van de bakken ook al een keer aangestampt hebben en er werd gezegd dat “het slot wel lastig werkte”.

Stembureau (...), Dordrecht

Gisteren was ik bij de tellingen in een stembureau, vallend onder de kieskring Dordrecht, aanwezig. Veel stemmen kwamen binnen op lijst 19. Dit bleek de lijst van BBB te zijn. Op het bord van voorlopige tellingen kwam naar voren dat de meeste stemmen naar lijst 19 zijn gegaan, dus dat kan kloppen. Op dat bord staan geen partijen maar lijstnummers. Echter op de kandidatenlijst op de site van de Kiesraad⁷⁴ staan de partijen niet genummerd maar geletterd. Letter A komt overeen met lijst 1 FvD, letter B komt overeen met lijst 2 VVD, enzovoort.

Echter, BBB staat in die Kiesraadlijst bij de letter N. Dit is de 14e letter en zou dan overeen moeten komen met lijst 14 op de stemlijst. Volt staat in de Kiesraadlijst bij letter S en zou dan overeenkomen met lijst 19. Dit zou betekenen dat de stemmen op lijst 19, die bedoeld zijn voor BBB, naar Volt gaan omdat Volt onder de 19e letter (S) valt volgens de lijst van de Kiesraad.

Het is sowieso verwarrend dat er op sommige lijsten cijfers en op andere lijsten letters worden gebruikt.

Zo kunnen, na vergelijkingen van de gefotografeerde PV's met de gedigitaliseerde PV's, alle uitslagen weliswaar kloppend zijn, maar als de lijstnummers (waarop mensen hebben gestemd) niet overeenkomen met de partijletters (van de Kiesraad) is er nog geen duidelijkheid op wie nou eigenlijk gestemd is.

Stembureau (...), Rotterdam

Ik krijg in het stembureau te horen dat het niet is toegestaan om het PV te fotograferen.

Stembureau Nieuwe Maasstraat, Schiedam

De voorzitter van dit stembureau weet niets over waarnemers en hun rechten/plichten. Zo wordt gesteld dat ik pas morgen een foto mag maken van het Proces-Verbaal. In eerste instantie was er helemaal onduidelijkheid of ik wel een foto mocht maken. Op de site van de Rijksoverheid staat echter van wel en dat heb ik kunnen laten zien. Nu wordt bij hun helpdesk nagevraagd of ik na de telling en het ondertekenen van het PV een foto mag maken.

⁷⁴ <https://www.kiesraad.nl/actueel/nieuws/2023/02/14/kandidatenlijsten-provinciale-statenverkiezingen-definitief>

Stembureau Piet Heijnstraat, 2266 LE Leidschendam.

Om 09h00 's morgens liep ik het stembureau binnen om mijn stem uit te brengen. Nadat ik mijn stembiljet had ingevuld, zag ik dat beide deksels van de twee grijze stemcontainers, niet waren afgesloten met een daarvoor bestemd slot. Een van de deksels tilde ik op, waarna een van de stembureau-medewerkers geschrokken aan kwam lopen. Op mijn vraag, of de stemcontainers niet op slot moeten zitten, reageerde deze vrouw geschrokken met een bevestigend antwoord. Zij begaf zich naar de voorzitter en meldde (het was toen 09h45), dat "vergeten" was om de stemcontainers op slot te doen. In mijn aanwezigheid werden beide stemcontainers voorzien van een daarvoor bestemd slot.

's Avonds ben ik teruggekeerd als controleur. Wat ik waarnam is dat er -tot wel vier keer toe- een stembiljet met ingekleurd hokje op de stapel met blanco stembiljetten werd gelegd. Nadat ik dit benoemde, werden betreffende stembiljetten alsnog bij de juiste partij gelegd. Ook heeft de voorzitter een of twee keer gezegd: "het wordt best laat, we kunnen misschien éénmaal tellen in plaats van tweemaal."

Vanuit de Kieswet is mij bekend dat er een vier-ogenprincipe moet worden gevolgd. Ik stelde deze vraag aan de voorzitter, die dit beaamde.

Stembureau #22, Vliet Noordzijde 36, 2231 GN Rijnsburg

Van de stembus mochten we helaas geen foto's maken.

Stembureau Vivere, Westeinde 1, 2841 BN, Moordrecht

De voorzitter deed alleen moeilijk toen ik foto's wilde maken van de PV's, vanwege het late tijdstip (01h00). Op zich begrijpelijk, want het was een oudere dame en ze was al vanaf 04h30 uur in de weer. Eigenlijk moet dat niet kunnen, dat iemand zo'n lange dag moet maken. De vice-voorzitter heeft mij uiteindelijk geholpen met het maken van de foto's.

Stembureau Hof in Zuid, Nieuwe Maasstraat 68d, Schiedam

Toen ik mij bij het stembureau meldde als waarnemer, bleek men met dat begrip niet bekend. Na enkele telefoontjes, gepleegd door de voorzitter, werd mij meegedeeld dat er geen foto's van het PV gemaakt mochten worden. Toen ik verwees naar de site van de Rijksoverheid met de 'spelregels' van het waarnemen bij verkiezingen, mocht ik wel foto's maken maar pas de volgende dag. Bij weer verder nabellen door de voorzitter, mocht het

uiteindelijk na afloop (zonder de handtekeningen). Het is niet gelukt om foto's te maken omdat het telproces om 01h15 nog niet afgerond was. Twee tellers waren inmiddels naar huis gegaan. Een teller heeft het PV niet ondertekend en de andere heeft het wel ondertekend terwijl het proces nog niet afgerond was. Inmiddels waren er twee andere tellers gearriveerd. Dat was rond 01h05. Ik denk dat deze mensen van de gemeente waren. Ik ben toen naar huis gegaan.

Stembureau #118 Verpleeghuis Houtwijk, Architect Duikerstraat 19, 2552ZV Den Haag

Ik heb, nadat ik foto's had gemaakt van het PV van de Provinciale Staten, de foto's onder dwang moeten verwijderen. Later mocht ik alsnog foto's van het PV maken. Ik heb meermalen aangegeven dat er dingen niet volgens de regels gingen, maar deze opmerkingen werden niet in het PV genoteerd.

Ik heb de stemcontainer waar alle zakken, met getelde biljetten/ stempassen en dergelijke in werden gedaan, niet kunnen controleren omdat een medewerker mij verhinderde om daarbij in de buurt te komen. Ik heb wel de andere containers met ongebruikte stembiljetten verzegeld gezien (ook gefotografeerd), maar deze containers werden pas aan het eind van de avond verzegeld en hebben gedurende de telling onvergrendeld in de ruimte gestaan.

Stembureau #13 Die Twee, Gemeente Kaag en Braassem

Ik heb een klacht ingediend bij de Kiesraad (zie onder). Aanvullend: de betreffende voorzitter is gemeenteraadslid, een van de stembureauleden is de echtgenote van de voorzitter. Wettelijk toegestaan, maar gemeente Kaag en Braassem doet dus niet heel erg haar best om een schijn van onpartijdigheid/ onafhankelijkheid op te houden.

Meldingsformulier stemopneming

Ingezonden op: 20 maart 2023 10:32

Uw melding

Melding aan centraal stembureau

Uw naam

Uw e-mailadres

Gemeente waar u de stem heeft uitgebracht

Stembureau of het gemeentelijk stembureau waar uw melding over gaat

Als uw melding over een partij gaat: lijstnummer. Als uw melding over een kandidaat gaat: lijstnummer en kandidaatnummer

Omschrijving van uw melding

██████████@hotmail.com

Kaag en Braassem

13 (Die Twee)

Toen ik bij het stembureau aankwam, rond 16.00, stonden de twee leden van het stembureau buiten. Er waren geen plaatsvervangende leden noch kiezers binnen. De voorzitter bevond zich (gedurende enkele minuten vermoed ik) alleen binnen in het stembureau. Omdat ik me pas later realiseerde dat dit in strijd is met de Kieswet heb ik geen klacht ingediend bij de voorzitter. De voorzitter heeft ook zelf geen melding gemaakt in het proces-verbaal.

Dank u wel. Uw formulier is verstuurd. Indien u een e-mailadres heeft ingevuld, krijgt u hierop een bevestiging.

Wilt u een overzicht van uw aanvraag? Print of sla dit formulier dan op.

Gemeentehuis Leidschendam

Er waren twee stembureaus in ons gemeentehuis, dus ik kon niet in mijn eentje bij beide tellingen aanwezig zijn. De ene groep was welwillend, bij de andere groep werd mij gemaand te blijven zitten en te zwijgen. Ik werd boos en zei: "ik mag volgens de kieswet observeren en u begint zelf te praten tegen mij". Een andere ambtenaar maande de dame tot rust en zei dat ik inderdaad mocht observeren. Het PV kon ik niet fotograferen, want dat zou pas de volgende dag opgemaakt worden.

Mijn vrouw heeft bij een ander stembureau gestemd en daar kreeg ze de verkeerde kieslijst voor het Waterschap (we hebben er twee in Leidschendam, afhankelijk van je postcode). Dit proces is waardevol maar moet met groepjes oplettende burgers worden uitgevoerd.

Stembureau #707, tijdelijke locatie Lilian Ngoyiweg 10, Rotterdam

Vorige keer had maar één persoon op mijn partij gestemd. Dat vond ik vreemd, vandaar dat ik nu graag wilde controleren.

De leden van het stembureau moesten controleren of de mensen die kwamen stemmen daartoe ook gerechtigd waren. Daarvoor hadden ze een Ipad en konden ze de mensen opzoeken. Op een gegeven moment deed die app het niet meer en heeft er dus geen extra controle plaatsgevonden. Dat staat overigens wel in het proces-verbaal vermeld.

Mijn belangrijkste opmerking is dat in het PV geen melding is gemaakt van de uitslagen per lijst. Gelukkig heb ik wel een foto van het kladpapier met de uitslag. Ik weet alleen niet of dat kladpapier ook in de map is gekomen met de PV. De voorzitter van het stembureau met zijn echtgenote als vice-voorzitter waren naar mijn mening veel te oud. De uitslag stond in eerste instantie helemaal niet op het PV. De bladzijde was leeg. Toen ik het vroeg hebben ze wel het totale aantal stemmen en volmachten ingevuld. Voor de Waterschappen hebben ze dezelfde fout gemaakt.

Ook vergaten ze bijna de stembussen te vergrendelen. Toen ik het om 02h00 uur 's nachts vroeg, zijn de bussen alsnog op slot gegaan. Daarna werden de bussen alleen in het stemlokaal achtergelaten met de bewaking, maar die wist ondertussen ook de cijfercombinatie want dat ging helemaal niet stilletjes. Iedereen kende de cijfercombinatie. Er ontbraken 3 biljetten na de telling, maar men vond het niet nodig alles opnieuw te tellen. Ik heb overigens gewoon mee mogen tellen.

Stembureau Tennisbaan United Service, Hellevoetsluis

Ik werd vriendelijk ontvangen maar mocht geen kopie of foto maken van het PV. Dat had de gemeente gesommeerd.

Stembureau in de schoolcombinatie Leimundo aan de Hoflaan, Leiden

Eerder die dag had ik aangegeven 's avonds terug te komen als waarnemer. Aldaar was er ook een kennis van mij die net gestemd had en, toen hij vernam wat ik ging doen, ook graag wilde blijven om het telproces waar te nemen. Hij maakte dit kenbaar toen hij om 21h00 het pand verliet, maar hem werd verteld dat hij dat niet mocht door een dame van het stembureau die bij de uitgang stond. De voorzitster corrigeerde haar, waarna hij alsnog kwam. Later arriveerden nog twee waarnemers. We waren allemaal welkom, maar het feitelijke telproces vond plaats in een min of meer afgeschermd ruimte, waar wij niet mochten komen.

We konden wel vragen stellen en ook foto's maken. Tegen 23h00 uur ronden ze wegens vermoeidheid het telproces af en gaven aan de volgende dag verder te gaan op het

stadhuis. Er is niet aangegeven dat wij daar ook aanwezig mochten zijn. Al met al is er veel onduidelijkheid omtrent het waarnemen en wat de rechten en de plichten daarbij zijn, zowel bij de waarnemers als de tellers.

Stembureau St Josephschool, Leiden

De voorzitter wilde mijn naam hebben en deelde die vervolgens in een WhatsApp-groep, terwijl de sfeer ondertussen omsloeg. Ik voelde me bedreigd en ben weggegaan.

Stembureau Stadhuisplein 1, 2311EJ Leiden

Vanaf 21h00 uur was ik aanwezig als waarnemer bij het telproces van de stemmen voor de Provinciale Staten en de Waterschappen. Mijn bevindingen zijn dat ik geschokt was over de manier waarop er gewerkt werd. Een poster met de tafels en poppetjes was een richtlijn hoe men om de tafel moest gaan staan. Het mondeling doorgeven van de uiteindelijke tellingen werd niet gedaan want dit leidde af bij het tellen. De twee voorzitters stonden op hun telefoon iets in te voeren waar ik geen deelgenoot van werd gemaakt. Vervolgens werden verkeerde waarden op een formulier geschreven, doorgestreept en opnieuw ernaast geschreven. Bij het tellen werden grote stapels soms vier keer opnieuw geteld en omdat het inmiddels 01h00 uur was, werd dan maar met de laatste waarde geteld. Bij grote stapels waren de tellers af en toe ergens anders aan het tellen, buiten mijn zicht. Er waren in totaal zo'n 2450 stemmen en het tellen hiervan heeft drie uur geduurd, met acht tellers. Mijns inziens was het een behoorlijk chaotische bende.

Overigens werden de containers na het tellen van het Stadhuis naar de Hooglandse kerk verplaatst door twee mensen (een voorzitter en een teller) en hier bleven ze voor de nacht. De kerk is 's ochtends vrij te betreden.

Stembureau Verzorgingshuis De Eshoeve, Doorniksestraat, Den Haag

Het opmaken van het PV duurde wel erg lang omdat twee leden van het stembureau ruzie kregen over het proces en er gewacht moest worden tot er van een bak het slot werd opengeknipt.

De container die opengeknipt is, heb ik na de telling dichtgemaakt met tie-wraps. Het was wel vrij onduidelijk hoe alles teruggestuurd moest worden; wat moest in welke dozen en zakken. Afsluiters voor de dozen van de ongebruikte stembiljetten waren er niet voldoende.

Meldingen over inzage PV's na 15 maart

CSO Locatie World Forum, Den Haag

Donderdag 16 maart om 09h30 arriveerde ik bij de centrale telling in het World Forum in Den Haag. Bij binnenkomst werd me direct verteld door de baliemedewerker dat ik geen PV's mocht fotograferen. Ik heb direct duidelijk gemaakt dat ik dat wel mocht, alleen van de handtekeningen niet, en dat ik het prima vond dat er iemand bij zou zijn om het fotograferen te controleren. Ik kreeg hierop geen antwoord, maar ze begeleidde me naar de centrale hal. Ik kreeg daar begeleiding toegewezen van gastvrouwen van het World Forum. Hele lieve belangstellende jongedames. Ik mocht met hen overal naartoe. Ik heb met hen bij het openmaken van een container staan toekijken: bij deze tafel was de telleider een beetje de kluts kwijt. Ze had veel vragen, vroeg hulp bij andere teltafels en kreeg uiteindelijk veel hulp van de toezichthouders ter plekke. Ik hoorde ze zeggen dat deze tafel extra in de gaten

gehouden zou worden omdat de telleider niet alles goed leek te begrijpen.

Daarna heb ik op de begane grond nog gekeken bij het controleren van het PV. Daar werd opgemerkt dat ik de tweede waarnemer was die ochtend. Men was zeer verbaasd (dit was voor het eerst), maar het leek alsof ze het eigenlijk wel prima vonden.

Ik ging weg met een gerust gevoel; wat een verschil met gisterenavond in het stembureau! Maar: ik heb begrepen uit het nieuws dat er op 15 maart 's avonds laat in diverse stembureaus gestopt is met het tellen van de stemmen omdat medewerkers moe werden. Om 02h00 's nachts waren nog maar heel weinig stemmen geteld! Ik vraag me dan toch af wat er met de stemcontainers gebeurt voordat ze op de centrale telling arriveren.

Locatie Stadskantoor Dordrecht

Op 16 maart diende ik mij om 09h00 uur aan bij de receptie van het stadkantoor als waarnemer/controleur. Ik had twee dagen tevoren al gebeld hoe laat en waar ik me kon melden.

De dame van de receptie wist niet waar ik moest zijn en wat ze ermee moest. Er werd een mevrouw opgetrommeld en die liet me zien waar ik moest zijn. Het was een vrij grote zaal met in het midden een wat lager gedeelte met een hele lange tafel met stoelen. Opvallend was wel een rood/ witte afzetband die het verlaagde middengedeelte scheidde van een grote rij stoelen daarachter. Er waren bij mijn binnenkomst nog maar een paar mensen en van lieverlee druppelden de tellers binnen, die onder of over de wit/ rode afzetband door moesten stappen om bij de grote tafel te kunnen.

Ik had alleen de tijd tot 12h00 uur, dus vroeg aan de voorzitter of ik al wat binnengekomen PV 's kon fotograferen. Ze zei dat ik me echt moest compromitteren met de procedure, met andere woorden: dat kon nog wel even duren.

Ik moest voorlopig op de grote rij buiten het middengedeelte en dus ook buiten de rood/ witte afzetband gaan zitten.

Opvallend was dat op enige afstand van mij een man in een grijs pak ging zitten, m.i. een beveiligingsbeambte. Ik ging wat verzitten, waarna ik niet meer in zijn gezichtsveld zat (doordat er een pilaar stond). En ja hoor, meneer ging ook wat verplaatsen, blijkbaar om mij in de gaten te houden. Ik heb zitten wachten tot 11h30 uur en eindelijk kreeg ik een teken dat ik foto's mocht nemen. Gezien de tijd kon ik er één uitkiezen. Ik koos die van de stembureau Stadskantoor zelf. Daarna ben ik vertrokken en ook meneer in het grijs ging weg. Aparte ervaring.

Gemeente Middelharnis

Vanmorgen moest ik om 09h00 uur in Middelharnis zijn voor de openbare zitting. Ik werd vriendelijk welkom geheten, heb over mijn ervaring op Verkiezingsdag kunnen vertellen en werd ook serieus genomen. Maar ze waren al met velen (wel keurig met tweetallen) de PV's aan het invoeren in de computer. De PV's heb ik dus niet meer in kunnen zien en fotograferen. Wel werd mij verteld dat de PV's ook ingescand zouden worden en op de gemeentelijke website te zien zullen zijn op een latere datum, als de hele telling officieel wordt. De niet-verzegelde doos bleek nu wel van een stukje tape voorzien te zijn en per stemlokaal stond alles op een kar, daar heb ik nog wel foto's van. Ik kan dus echt niet zeggen en aantonen dat er gefraudeerd is, maar mogelijkheden waren er te over!!! Verder dus eigenlijk een chaotisch zootje, was mijn ervaring. Ik was de enige waarnemer bij de gemeente vanmorgen.

Locatie Leiden

Een ambtenaar van de gemeente zei letterlijk dat ze PV's moesten corrigeren en daarna nieuwe versies zouden publiceren.

CSO Locatie Ahoy, Rotterdam

Bij de centrale stemopneming (CSO) in de Ahoy Rotterdam was één van onze controleurs aangesteld als teller. Hij heeft op 16 maart meegewerkt aan het uitvoerig ingerichte telproces. Tevens heeft hij gedurende zijn aanwezigheid van de gelegenheid gebruik gemaakt om een aantal controlerende taken namens Controle Verkiezingen uit te voeren. Zijn eerste indruk was dat alles tot in de details georganiseerd leek en dat het ook een indrukwekkend schouwspel betrof van allerlei verschillende gangen, tafels en kleurrijke hesjes voor de verschillende toebedeelde taken. Over het telwerk was hij eveneens positief en iedereen leek ijverig naar de benodigde resultaten toe te werken.

Desondanks geeft de wijze waarop de organisatie en het controleproces in de Ahoy zijn ingericht, aanleiding tot de formulering van een aantal opmerkelijke vaststellingen:

- Het resultaat van de tellingen aan de tafel waar onze controleur werkzaam was, alsook de andere tel-tafels werden wel verzameld, maar er werd geen PV van opgemaakt;
- Na uitvraag werd er enerzijds verwezen naar een aparte ruimte in de Ahoy waar gegevens werden ingevoerd in het OSV2020, anderzijds kreeg onze controleur te horen dat de PV's pas op 17 maart zouden worden vastgesteld en gedigitaliseerd door de gemeente Rotterdam;
- De ruimte voor invoer in het OSV2020 mocht uiteindelijk door de controleur bezocht worden en kwam professioneel op hem over, doch transparantie over de inhoud van de werkzaamheden ontbrak en de controleerbaarheid van gegevens was onduidelijk dan wel onmogelijk;
- De fysieke, opgemaakte PV's waren klaarblijkelijk niet aanwezig, maar dan is de vraag wat men na het tellen dan wel voor documenten heeft opgemaakt;
- De fysieke PV's zijn niet beschikbaar gebleken tijdens deze openbare zitting en dat is een overtreding van de Kieswet;
- Ook hier is verwezen naar een separate dag van vaststelling (17 maart) en dat inzage van PV's mogelijk is na digitale publicatie door de gemeente. Dat is een werkwijze die de controle bij openbare zitting onmogelijk maakt en evenmin voldoet aan de Kieswet;
- In opdracht van het CSB zijn er door het GSB Rotterdam op 22 maart 2023 nog correcties (middels een corrigendum) vastgesteld, dit in aanwezigheid van de voorzitter
- Opvallend daarbij is dat het voorzitterschap, waarschijnlijk van 14h30 tot 15h30 is overgenomen door _____ maar het is onbekend of hij/ zij als plaatsvervangend voorzitter was aangesteld;
- _____ was eveneens procesmanager verkiezingen bij de gemeente Rotterdam;
- Opmerkelijk is verder dat er geen aanstellingsbesluit beschikbaar is van de gemeente Rotterdam van deze stembureauleden;
- Daarnaast is er wel een Instelling GSB Rotterdam te vinden, waarbij de burgemeester A. Aboutaleb is aangemerkt als voorzitter van het Hoofdstembureau 13, oftewel de gemeente Rotterdam.

4.16 Provincie, gemeente onbekend

Hieronder volgt een aantal meldingen welke door onze controleurs zijn gedaan, maar zonder daarbij vermeld te hebben op welke locatie (stembureau/ gemeente) de melding betrekking had. Derhalve is ook de provincie onbekend. Omdat deze meldingen per mail bij ons zijn binnengekomen, zijn de gegevens van de melders bij de organisatie, en dus ook bij de auteurs, bekend.

Meldingen over telproces verkiezingsdag: 15 maart

Stembureau (...)

Het werd me niet toegestaan het proces-verbaal te fotograferen uit privacy-overwegingen (er waren namen in vermeld), maar ik mocht het levensgrote formulier met de voorlopige uitslag ongehinderd fotograferen.

Stembureau (...)

Ik heb twee belangrijke problemen geconstateerd en gecommuniceerd. Waarschijnlijk zijn deze problemen landelijk.

1. Het vergrendelen van de stembussen

De stembussen worden landelijk verstrekt door de Kiesraad, althans dat is mij verteld. De gleuf wordt aan de binnenkant gesloten en de klep wordt gesloten met een hangslot. Op het eerste gezicht lijkt dat prima maar toch is het mogelijk om, zonder schade te veroorzaken of een zegel te verbreken, ongeoorloofd toegang te krijgen tot de inhoud van de stembussen en deze daarna weer te sluiten. Dat kan als volgt: aan de onderkant van het oog van het hangslot zit simpelweg een vleugelmoer. Je kunt het gehele oog, compleet met dicht hangslot, zo uit de stembus draaien. Zelfs al zou dit een gewone moer zijn, dan is dit alsnog eenvoudig mogelijk.

Ik heb hiervan verschillende foto's gemaakt bij verschillende stembussen.

Stembussen worden soms onbeheerd achtergelaten (ik heb dat niet geconstateerd) en eenieder kan dan doen wat hij wil. De lege nieuwe stembiljetten worden samen met de ingevulde stembiljetten in de stembus gestopt dus je kunt gewoon 300 stembiljetten invullen en deze in de stembus tussen de rest stoppen.

Naast melding in het PV en nu bij jullie ben ik voornemens hier nog op andere plekken melding van te maken, waaronder bij de Kiesraad. Dit ter betere waarborging van het gehele stemproces.

2. Zegels

Enveloppen met PV's worden verzegeld. Echter zijn er heel veel A4 vellen met ronde zegels. De zegels zijn niet uniek en er wordt ook niet bijgehouden hoeveel zegels er worden gebruikt, verbroken etc. Je kunt dus gewoon een verzegelde envelop ongeoorloofd openen, wijzigingen aanbrengen in documenten en de envelop weer verzegelen. Als ik had gewild had ik een aantal zegels mee kunnen nemen. Dat heb ik vanzelfsprekend niet gedaan. Daarnaast is het zo dat ook deze keer de zegels niet goed plakken. Van diverse tellers heb ik gehoord dat de zegels half losgelaten op de enveloppen zaten.

Stembureau (...)

Is het correct dat ik op mijn stoel moet blijven zitten? Dat ik niet over de schouder van de voorzitter mee mag kijken?

Stembureau (...)

Gisteren bleek dat de envelop waar de stemmen voor de Waterschappen in werden gestopt, in plaats van dat er “nummer 9 BBB” op stond voorgedrukt, “nummer 1 Water Natuurlijk” op stond voorgedrukt. Er werd met de gemeente gebeld en men moest het door strepen en de juiste nummers erop zetten.

Stembureau (...)

Foto maken van het PV wordt niet toegestaan door de voorzitter.

Stembureau (...)

Ik mocht hier alleen op een grote afstand toekijken. Ik mocht geen foto's maken. En “het controleren was zinloos”, meldde een medewerker lachend, “omdat er daarna nog opnieuw geteld en bijgesteld zou worden”.

Stembureau (...)

Door omstandigheden heb ik helaas niet kunnen controleren, maar er is me wel iets opgevallen toen ik zelf ging stemmen. Elke oproepkaart werd met een tablet gescand. Het lijkt mij dat ze met die data dus kunnen weten welke oproepkaarten er wél en juist niet zijn ingeleverd.

Ik weet niet of dit onderdeel van de procedure is, maar ik vind het erg vreemd.

Stembureau (...)

Ik ben gisteravond van 21h00 tot 23h30 in één van de twee stembureaus aanwezig geweest bij het tellen van de stemmen voor de Provinciale Staten.

Bij binnenkomst keek men mij wel bevreemd aan, zo van: “een waarnemer? Wat komt die hier doen?” Eerst is daarom door de voorzitter naar de gemeente gebeld. Die wisten ook van niets. Maar het is publiekelijk toegestaan om aanwezig te zijn. Alles ging verder goed. De stembiljetten gingen na de telling in grote stevige enveloppen en daarna in blauwe boxen die overigens niet op slot konden.

Stembureau (...)

Zojuist gestemd. Ik ben welkom om bij het tellen aanwezig te zijn. De voorzitter gaf aan dat het goed is om 20h55 uur aanwezig te zijn, want na 21h00 uur gaat de deur dicht en mag er niemand meer naar binnen volgens hem.

Stembureau (...)

Ze weten hier niks over de status en rechten van een waarnemer. De voorzitter heeft het net opgezocht in haar blauwe boekje maar er staat niets in over foto's maken van het PV, dus dat wil ze mij niet zomaar toestaan. In haar 25 jaar dat ze dit doet heeft ze er nog nooit een waarnemer bij gehad.

Stembureau (...)

Is dit normaal, dat de stembussen met tie-wraps zijn afgesloten? Zie foto:

Stembureau (...)

Ik moest mij verplicht identificeren bij de leden van het stembureau. Zelf zijn ze niet voorzien van naambordje noch foto, ook de voorzitter niet.

Stembureau (...)

Toen ik in het stembureau vroeg, of hier vanavond de stemmen geteld zouden worden, kreeg ik als antwoord: "heeft u een mail met locatie van de gemeente gekregen?". Daarop antwoordde ik ontkennend, eraan toevoegend dat ik gewoon mag komen controleren bij het tellen na 21h00. De persoon van het stembureau reageerde daarop met klem, dat dat niet kan!

Stembureau (...)

Helaas heb ik geen foto's kunnen maken. Vanaf 20h45 was ik aanwezig op het stembureau. Het uitvouwen van de papieren waarop de stemmen waren uitgebracht en het tellen van de stemmen, nam erg veel tijd in beslag. Na verloop van tijd werden de zes mensen die de stemmen telden moe, hadden verschillen in de tellingen en begonnen steeds weer opnieuw. Het viel mij op dat er meestal één persoon alleen telde en dat dit genoteerd werd. Om 00h30 was men nog lang niet klaar met tellen. Mijn inschatting was dat het nog een paar uur zou duren en daar kon ik helaas niet op wachten.

Stembureau (...)

Op "mijn" locatie waren twee stembureaus gevestigd: nr.5 en nr.6.

De sfeer was goed. Wel merkte ik dat de 'vaste kern' niet gewend is aan publiek of waarnemers. Een enkeling was wat argwanend en ik kreeg o.a. de vraag of ik journalist was. Ik heb me op de vlakte gehouden en aangegeven dat ik als burger "een oproep had gelezen".

Van stembureau 6 heb ik uiteindelijk geen foto's kunnen maken van het PV.

De twee dames (voorzitters) waren nog als enigen over in de hal om 02h00 uur 's nachts en moeten toen nog de aantallen per kandidaat invullen. De pv's waren al wel getekend door de tellers, maar die waren op dat moment al vertrokken.

De aantallen per partij + het aantal stempassen waren op een whiteboard geschreven. Daar was iedereen bij. Ik zag dan ook geen meerwaarde om het PV af te wachten. Daarbij gaven de dames signalen af dat ze dat liever met z'n tweetjes zouden afronden.

Stembureau (...)

Op de tellijst zit een fout bij lijst 10. Deze partij had eigenlijk 26 stemmen in plaats van 36. Dat gingen ze niet veranderen, ook op het PV niet. Het was al middernacht en ze moesten Waterschappen ook nog gaan tellen.

LIJST	AANTAL STEMEN	LIJST	AANTAL STEMEN	LIJST	AANTAL STEMEN
LIJST 1	26	LIJST 14	15	LIJST 21	
LIJST 2	141	LIJST 17	10	LIJST 22	
LIJST 3	130	LIJST 18	8	LIJST 23	
LIJST 4	102	LIJST 19	13	LIJST 24	
LIJST 5	30	LIJST 20		LIJST 25	
LIJST 6	65	LIJST 21		LIJST 26	
LIJST 7	33	LIJST 22		LIJST 27	
LIJST 8	54	LIJST 23		LIJST 28	
LIJST 9	29	LIJST 24		LIJST 29	
LIJST 10	36	LIJST 25		LIJST 30	
LIJST 11	43	LIJST 26		STATUTONAL	1
LIJST 12	15	LIJST 27		BLANCO	4
LIJST 13	5	LIJST 28		ONGELDIG	4
LIJST 14	4	LIJST 29		TOTAAL	583
LIJST 15	50	LIJST 30			

AANTAL TOEGELATEN KIJZERS

STEMPAS 173
VOLMAACTBEWIJS 124
KIJZERSPAS 1

Stoppensplan als het totaal aantal stembiljetten niet overeenkomt met het aantal toegelaten kiezers:

- 1 Check of er wel/niet gestemd is, en verschillen op de verkiezingsdag (bijvoorbeeld stemmen die gemist zijn of toegevoegde stemmen)
- 2 Is het verschil dezelfde groot? dan mogelijk een fout in de telling (bijvoorbeeld 12 op 11)
- 3 Check de opstellingen op de zitting
- 4 Check tabellen per partij op volledigheid
- 5 Check nader op andere stembiljetten

Stembureau (...)

Ik werd heel vriendelijk ontvangen en de voorzitter heeft mij het reilen en zeilen van de avond verteld. De sfeer veranderde wel toen het erg laat werd en er een verschil van 30 stemmen was.

Ik had het idee dat er niet opnieuw geteld was als ik niet aanwezig was geweest.

Stembureau (...)

Ik heb geen onregelmatigheden geconstateerd, maar heb wel voorkomen dat er 5 stemmen niet geteld werden omdat ze dachten dat ze blanco waren, maar ik zag dat dit niet zo was.

Stembureau (...)

De kwetsbaarheid die ik zie: twee stemmers tellen de stemmen en geven een stem door aan twee personen waarvan één de stem invoert in de laptop. Wanneer twee personen elkaar kennen en bij elkaar zitten, kunnen ze iets anders zeggen dan op het formulier staat. Ik gaf

dit aan bij de Voorzitter. Zij vond het een goede vraag en gaf aan dat hier geen instructies voor zijn. Dus de centrale vraag is: hoe objectief en neutraal zijn de tellers ten opzichte van elkaar en eventuele politieke idealen?

Stembureau (...)

In het begin was er een strubbeling tussen mij en de voorzitter die geen toestemming wilde geven om foto's te nemen en een zeer achterdochtige medewerker die me op agressieve wijze vroeg wat dat privé doeleind dan wel niet was. Na hem de site van de Rijksoverheid te hebben getoond op mijn mobiel ging hij bellen met iemand (ik kon niet meeluisteren) en even later kreeg ik alsnog toestemming voor de foto's. Alles ging volgens het protocol, met uitzondering van twee personen die hun eigen telwijze erop na hielden en dat zit me nog steeds niet lekker. Ik heb hier melding van gemaakt bij de voorzitter maar die deed daar niet heel veel mee.

Stembureau (...)

Bij de telling van de oneven lijsten maakte ik de teamleider erop attent dat bovenop Lijst 1 (GroenLinks) een Lijst 3 (FVD) stem lag. De teamleider antwoordde, dat dat morgen gecorrigeerd zou worden. Dit werd nog eens bevestigd door de persoon die de stemcontainers zou opslaan in het gemeentehuis. Mogelijk is een onbekend aantal FVD stemmen dus naar lijst 1 GL gegaan.

Stembureau (...)

Het verliep allemaal niet geweldig. Men was tot ca. 01h30 bezig met tellen van de stembiljetten. Toen het PV klaar was, mochten we het PV niet inzien. Laat staan fotograferen. De voorzitter leek zelf de procedure ook niet geheel te snappen en iedereen leek nerveus omdat wij erbij waren. De tellingen van de stemmen voor sommige partijen zijn veelvuldig opnieuw gedaan omdat wij telkens fouten ontdekten en stembiljetten op verkeerde stapels (van andere partijen) terecht waren gekomen. Het was werkelijk een grote puinhoop.

Stembureau (...)

Noot van de auteurs: op 15 maart ontvingen wij om 10h18 al onderstaand bericht (zie foto), over een stembus die al vol zou zitten. Nadien mailde de waarnemer ons opnieuw:

De voorzitter van het stemlokaal heeft nu nadat wij hem hadden voorgehouden wat de Kiesraad hierover zegt⁷⁵, een stamper besteld. Hij zegt dat, in het uiterste geval, de stemming geschorst zal worden, de deuren dichtgaan en dan de stembus geopend zal worden om de inhoud met de hand aan te stampen.

⁷⁵ <https://www.kiesraad.nl/verkiezingen/vraag-en-antwoord/wat-te-doen-als-de-stembus-vol-is>

Stembureau (...)

Men gaf mij te kennen dat zich al twee andere personen hadden gemeld voor waarneming, en dat het stembureau te klein was voor een derde waarnemer erbij. Bij volgende verkiezingen laat ik me niet meer met een kluitje in het riet sturen.

Meldingen over inzage PV's na 15 maart

Locatie (...)

Om 13h20 was ik aanwezig bij de aanvang van de telling van de PV's.

De "leidster" in de zaal weigerde mij PV's te laten zien of te laten fotograferen "omdat dit tijdelijke PV's zijn". Ze lichtte toe dat ze de dag ervoor de Kiesraad hierover gebeld had en dat die daarin heel duidelijk was geweest. Na aanvankelijk vrij rond te hebben gelopen, werd mij nu te kennen gegeven dat ik alleen op grote afstand, vanaf een tribune, de telling mocht gadeslaan.

Daarmee veranderde de leidster haar eerdere toestemming (ze had me zelfs gewezen waar ik vloer-beschermende overschoenen kon vinden. Die heb je niet nodig voor de tribune met toegang tot de kleedkamers). Ik heb aangegeven dat ik van afstand het proces niet kan waarnemen (bijvoorbeeld de schifting van de voorkeursstemmen) en daarmee dus niks kan zien.

Ik zei dat ik de ICT-ruimte nog wilde zien om vragen te stellen. Ik kreeg alleen toestemming om dat vanachter een raam te doen.

Ik vroeg of weigering om mij PV's te laten zien aangetekend kon worden op één van de PV's maar dat kon niet, "omdat ze mij dat niet weigerde". Ik zei nog: "ik verzoek iets, u zegt nee, dat is toch een weigering?", maar daar ging ze niet op in.

Locatie (...)

Na vanochtend eerst met het gemeentehuis gebeld te hebben ben ik er vanmiddag heen gegaan om met eigen ogen de PV's in te zien en te fotograferen. Dat bleek niet mogelijk. Er zijn heel veel hertellingen volgens de leidinggevende daar en daarom worden de PV's op zijn vroegst volgende week woensdag (22 maart 2023, red.) gepubliceerd op de website van de gemeente.

Locatie (...)

Ik kon geen gemeentelijke PV's ter inzage krijgen omdat ze die nog niet hebben. Ze gaan nu alle PV's van de stembureaus handmatig invoeren in een software. Daar komt dan de gemeentelijke PV uitrollen. Dat kan nog de hele dag in beslag nemen. Ik ga daar niet op wachten.

Ik heb doorgevraagd over deze gang van zaken en deze is nieuw. Ik krijg dus pas een gemeentelijke PV nadat het al door de software is gegaan.

4.17 Kiezers Buiten Nederland

Noot: de auteurs hebben tijdens hun onderzoek gemerkt dat vanuit overheidswege (middels websites, documentatie e.d.) diverse termen worden gebezigd die ogenschijnlijk op hetzelfde gremium betrekking hebben.

In Den Haag is, onder het voorzitterschap van burgemeester Van Zanen, de Unit Verkiezingen (Kiezers Buiten Nederland, kortweg KBN) gevestigd. Hier vindt ook de projectorganisatie plaats voor de stem van de Nederlander in het buitenland (als onderdeel van de groep “niet-ingezetenen”), die is uitgebracht voor het Kiescollege Buitenland. Deze organisatie is ingericht met ambtelijke arbeidskracht, maar er is daarnaast ook extern personeel geworven voor de werkzaamheden van het “project” (d.w.z. verkiezingen).

De burgemeester is, naast zijn ambt dat zich verhoudt tot de reguliere verkiezingen (én vanuit zijn positie als voorzitter van de VNG – Vereniging Nederlandse Gemeenten én in zijn hoedanigheid als “Regioburgemeester”) tevens verantwoordelijk voor, en inhoudelijk betrokken bij, het stemproces van de vier Kiescolleges (Bonaire, St.-Eustatius, Saba en Niet-ingezetenen) en de leden van de Provinciale Staten, die op 30 mei gezamenlijk de leden van de Eerste Kamer kiezen.

Het Kiescollege Niet-ingezetenen/ Buitenland bestaat uit vertegenwoordigers van de verschillende politieke partijen. Deze vertegenwoordigers zijn op 29 maart 2023 beëdigd door de burgemeester van Den Haag⁷⁶.

De verkiezing Kiescollege niet-ingezetenen is dit jaar voor het eerst georganiseerd, waarbij in het buitenland woonachtige Nederlanders de gelegenheid kregen zich te registreren om zo hun stem te kunnen uitbrengen. Volgens een publicatie in de Staatscourant op 9 maart 2023 hebben van alle in het buitenland woonachtige Nederlanders (“niet-ingezetenen”)

⁷⁶ eenvandaag.avrotros.nl/item/kiescollege-van-dertiende-provincie-is-digitaal-beedigd-in-den-haag-mooi-dat-nederlanders-in-het-buitenland-stem-hebben/

uiteindelijk 37.455 burgers aan deze oproep gehoor gegeven en zich geregistreerd. Dit register dient tot drie maanden na de verkiezing te worden geconserveerd, om vervolgens te worden vernietigd (Art.M5.4 van de KW).

Het Register Niet-Ingezetenen (RNI)⁷⁷ is een bijzondere opsomming van diverse soorten niet-ingezetenen of “mensen” die niet zijn opgenomen in de basisregistratie personen (BRP). Het betreft volgens de NVVB niet alleen Nederlanders, die voor langere tijd woonachtig en werkzaam zijn buiten landsgrenzen, maar ook *andere nationaliteiten binnen onze landsgrenzen*. Het NVVB stelt dat het **3,5 miljoen** geregistreerden betreft. Het Bureau Buitenland Verkiezingen (KBN) heeft desgevraagd aangegeven geen zicht te hebben op het totaal aantal Nederlanders over de grens. Men claimt dat een dergelijk overzicht er simpelweg niet is. Dit bevreemdt de auteurs van dit rapport enigszins, aangezien iedere in het buitenland woonachtige Nederlander een oproep tot registratie moet hebben gehad. Bovendien wordt voor zowel de Europese als de Tweede Kamerverkiezingen, waarvoor niet-ingezetenen eveneens stemrecht hebben, een soortgelijk register bijgehouden.

Onduidelijk is of de recente aanmeldingen, welke specifiek bedoeld waren om zich te registreren voor de Provinciale Statenverkiezingen, zich verhouden tot de registratie van de andere verkiezingen met stemrecht voor niet-ingezetenen. In elk geval heeft het bureau Kiezers Buiten Nederland ter gelegenheid van de emigratiebeurs (welke op 1 en 2 april 2023 in Houten plaatsvond) laten weten dat de Gemeente Den Haag op die beurs aanwezig zou zijn om burgers aan te sporen zich te laten registreren voor toekomstige verkiezingen, om zo tot het aantal van **100.000 kiezers** buiten landsgrenzen te kunnen komen.

Module RNI (M15)

Niet-ingezetenen en de Basisregistratie personen

Niet-ingezetenen zijn personen die korter dan vier maanden in een aaneengesloten periode van zes maanden in Nederland verblijven. Dit zijn bijvoorbeeld mensen die tijdelijk in Nederland wonen of werken. Of mensen die in Nederland hebben gewoond en die nu in het buitenland pensioen genieten. In de Registratie Niet-Ingezetenen (RNI) staan nu zo'n 3½ miljoen personen ingeschreven.

In deze korte module ga je aan de slag met alles wat te maken heeft met een RNI persoonslijst, overeenkomsten en verschillen met een PL van ingezetenen. Zo leer je hoe je in de RNI iemand inschrijft, de gegevens bijhoudt en verstrekt. Wat de rol is van de registratiehouder en van ABO's (aangewezen bestuursorganen) en over brondocumenten in de RNI.

Deze module is verplicht voor RNI loketmedewerkers.

Het in het Scheveningse Stadskantoor gevestigde Stembureau KBN heeft kenbaar gemaakt dat, van de 37.455 niet-ingezetenen die zich speciaal voor deze verkiezingen hadden geregistreerd, uiteindelijk 26.445 (oftewel 70,6%) van hen een stem hebben uitgebracht. Op 23 februari heeft Controle Verkiezingen contact gezocht met de Unit Verkiezingen (KBN) en gesproken met een projectmedewerker verkiezingen (naam bij de auteurs bekend) en tevens aangewezen stembureau lid voor het Stembureau Buitenland (KBN) in Scheveningen. Desgevraagd vertelt zij dat:

⁷⁷ publieksacademie.nvnb.nl/module/rni-2/

- de briefstemmen vanaf 23 februari 2023 werden ontvangen en tot 8 maart beveiligd werden opgeslagen;
- vanaf 8 maart het proces van “voor-openen⁷⁸” zou worden gestart;
- het proces van voor-openen van de briefstemmen bij wet is geregeld;
- de stembureauleden het proces van voor-openen uitvoeren;
- belangstellenden, die het proces willen waarnemen dan wel controleren, zich vooraf per e-mail dienen aan te melden.

De projectmanager verkiezingen buitenland (naam bij auteurs bekend) heeft een controleur van onze organisatie op 8 en 17 maart 2023 ontvangen. Daaruit komen de volgende zaken naar voren:

- Na een vriendelijke ontvangst en aangeboden koffie, op 8 maart, was het niet de bedoeling dat onze controleur zelf zou rondlopen. Hij diende plaats te nemen op een aangewezen stoel;
- Tijdens haar uitleg geeft de projectmanager aan dat er op deze dag (8 maart) al ruim 20.000 retourenveloppen zijn binnengekomen;
- Er zijn circa 25 personen (uitzendkrachten, stembureauleden en/of projectmedewerkers) werkzaam, die op deze dag beginnen met het proces voor-openen;
- Proces voor-openen retourenveloppen (datum/aantal): 8-03/ 4951, 9-03/ 5901, 10-03/ 5493, 13-03/ 4366, 14-03/ 3051, 15-03/ 2326, 16-03/ 412, 17-03/ 71, 20-03/ 444
- Zittingen vonden op werkdagen dagelijks plaats van 09h00 tot 17h00 en op 20 maart was een aanvullende zitting van 16h00 tot 17h30;
- Tijdens het bezoek op 17 maart waren er circa 15 personen (uitzendkrachten, stembureauleden en/of projectmedewerkers) aanwezig om de enveloppen met stembiljetten te openen;
- Aan onze controleur is op 17 maart gecommuniceerd, dat alle **stembiljet-enveloppen** geopend zouden zijn op 17 maart, waar stapels van werden gemaakt die vervolgens pas op 18 maart zouden worden geteld;
- Het tellen van de briefstemmen heeft plaatsgevonden op 18 maart. De uitslagen werden op 19 maart ingevoerd;
- Op 20 maart zijn er nog stembiljetten toegevoegd aan de uitslag en 21 maart is het PV opgemaakt en vastgesteld zonder georganiseerde openbare zitting;
- De ontvangst van onze controleur was op 17 maart minder gastvrij en de toegang werd niet gefaciliteerd. Ook was het maken van foto's niet gewenst;
- Het verzoek van onze controleur om bij de invoering van de gegevens in het OSV2020 te komen kijken, werd door de projectmanager afgewezen. Zij onderbouwde de afwijzing met de verklaring dat de werkzaamheden veel concentratie van de medewerkers vroeg;
- Een projectmedewerker KBN (naam bij auteurs bekend) was de aangestelde voorzitter van het Stembureau KBN met, blijkens de opgemaakte PV's, een dagelijks wisselende bezetting. Gedurende de zittingen van de verkiezing kiescollege buitenland was zij zelf op drie zittingsdagen, blijkens de PV's, niet actief. Veel van de stembureauleden zijn tevens medewerkers van de Unit Verkiezingen te Den Haag.

⁷⁸ Het proces van voor-openen is geïntroduceerd bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 en houdt in: het openen van de retourenveloppe om te controleren of de inhoud bestaat uit een kopie ID en een enveloppe met daarin stembiljet en stem(plus)pas.

Het proces van voor-openen is ook volgens de voorzitter onderdeel van de Kieswet en zij stelde middels een “berekening” het aantal te openen retourenveloppen per dag vast.

Onder de “Tijdelijke wet verkiezingen Covid-19” heeft voormalig (demissionair) minister BZK Ollongren besloten het proces van voor-openen met de “stempluspas” toe te staan bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer⁷⁹. Deze wijziging had betrekking op het briefstemmen door seniore Nederlanders en/of Nederlanders met een kwetsbare gezondheid. Deze tijdelijke wet was van toepassing tot 30 juni 2022.

De auteurs stellen dat de Kieswet met het ‘proces van voor-openen’ is overtreden. Dit proces was tijdelijk ingesteld en de wijzigingen van de toenmalige minister waren specifiek van toepassing op de verkiezingen in een “crisissituatie” en bedoeld voor een bepaalde, gedefinieerde doelgroep. Het Ministerie van BZK heeft dat destijds middels een Kamerbrief aan de Tweede Kamer kenbaar gemaakt. Gedurende de “Corona-crisis” was de “Tijdelijke wet verkiezingen” van kracht. Dit onderdeel is niet meegenomen in de wetswijzigingen van de Kieswet voor de verkiezingen van 2023.

Opmerkelijk is het uitblijven van de briefstemmen van 11.010 (29,4%) geregistreerde stemgerechtigden, temeer omdat de registratie voor de verkiezingen een dusdanige inspanning van de aangeschreven Nederlander in het buitenland vroeg, dat aangenomen mag worden dat degenen die waarde hechten aan het uitbrengen van hun stem, niet alleen de moeite zullen nemen de noodzakelijke handelingen ter registratie te verrichten, maar vervolgens ook hun registratie zullen willen verzilveren met het daadwerkelijk uitbrengen van hun stem.

De projectmanager leek dit te onderschrijven toen zij richting onze controleur opmerkte dat de verwachte opkomst hoog was, omdat de kiezers nu eenmaal de moeite hadden genomen zich te registreren. Concluderend is het uitblijven van meer dan 11.000 stemmen niet steekhoudend. Wat de auteurs betreft wordt het register verkiezing kiescollege buitenland, nog voordat de bewaartermijn van drie maanden verstreken is en de gegevens vernietigd zullen worden, onderzocht op inhoud, reikwijdte en wijze van gebruik.

Voorts zetten de auteurs vraagtekens bij het opmerkelijk lage percentage niet-ingezetenen dat zich überhaupt zou hebben geregistreerd voor de verkiezingen. Met circa 570.000 niet-ingezetenen binnen Europa en, aanvullend een -blijkbaar onbekend doch groot- aantal daarbuiten is de omvang van de registratie van stemgerechtigden beperkt te noemen. Als men conservatief uitgaat van een populatie van 600.000 potentiële kiezers (bestaande uit 570.000 niet-ingezetenen in Europa en de overige 30.000 in de rest van de wereld), dan zou het officiële percentage inschrijvingen blijven steken op slechts 6,2%.

De Kieswet stelt dat de retourenveloppen *ongeopend* dienen te worden aangeboden aan de voorzitter van het stembureau. Ongeacht de vraag of aan deze eis formeel is voldaan in de dagen voorafgaand aan de verkiezingsdag van 15 maart, blijkt niet uit de PV's dat

⁷⁹ www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/03/16/kamerbrief-over-procedurele-werkwijze-vooropening-briefstemmen

de voorzitter op 16, 17 en 20 maart actief was op het stembureau dat belast was met de verwerking van de stemmen van niet-ingezetenen (Art.M8.2 van de KW).

Het gemiddelde aantal dagelijks geopende retourenveloppen tot aan de verkiezingsdag bedroeg 4348. Verdeelt men dit over de 8 werkuren en uitgaande van het, door de voorzitter genoemde, aantal van minimaal 8 telduo's, dan betekent dit een opening van 68 retourenveloppen per duo, per uur. Zonder een oordeel te willen vellen over de beschikbare tijd per enveloppe, is de typische verdeling van de hoeveelheid briefstemmen over de verschillende dagen en de inzet van het grote aantal ingehuurde arbeidskrachten, opvallend. De voorzitter heeft voor de verdeling een berekening gemaakt, maar het is onbekend op basis van welke procedure dit heeft plaatsgevonden.

Het is onduidelijk in hoeverre de aangestelde medewerkers over inhoudelijke kennis aangaande verkiezingen en Kieswet beschikken.

De ontvangst van onze controleur alsook de voorlichting over de procedure ter plekke werd niet door de voorzitter, maar door de projectmanager gedaan. Een opmerkelijk feit. Daarnaast heeft zij, zonder daartoe bevoegd te zijn, onze controleur beperkingen opgelegd in zijn mogelijkheden het proces te monitoren en daarmee invulling te geven aan zijn burgerrecht.

Volgens de auteurs zijn de projectmatige aanpak en toegepaste aanvullende betaalde arbeid discutabele en onwenselijke fenomenen. Ook is het bijzonder te noemen dat de leden van het stembureau overwegend werkzaam zijn bij Unit Verkiezingen.

Verwerking briefstemmen uit het buitenland

De verwerking van de stembiljetten is opgedeeld in het openen van de enveloppen op 17 maart en het daadwerkelijk tellen op 18 maart, waarna de resultaten op 19 maart werden gedigitaliseerd en op 21 maart het PV pas werd vastgesteld. Deze werkwijze maakt de

monitoring van het proces in het geheel niet mogelijk. Het scheidt vooral de mogelijkheid het proces te manipuleren, maar even zo belangrijk maakt het de verkiezingen zeer kwetsbaar. Het achterlaten van stapels stembiljetten, om ze een dag later pas te tellen, is wat de auteurs betreft een rode vlag.

Aanvullend heeft het kernteam ook een opmerkelijke melding van stemgerechtigden uit Portugal ontvangen. Deze burgers hebben het systeem "Track & Trace" aan de verstuurd retourenveloppen laten koppelen. De retourenveloppen zijn na aankomst in de 'eindbestemming' gemeente Den Haag, om onbekende redenen in de gemeente Amsterdam geïndigd. Het betrof meerdere inzendingen, wat een eventuele verzendingsfout minder plausibel maakt.

Op 20 maart zijn tot 17h00 nog binnengekomen briefstemmen opgenomen. Dit is conform de wijzigingen in de Kieswet toegestaan (Art M9.1 van de KW). Op 20 maart 2023 is er, onder anderen, een lading retourenveloppen uit Londen, Groot-Brittannië opgenomen. In Groot-Brittannië waren begin 2023 al enige tijd stakingen bij de postdiensten (Royal Mail), maar dat was *niet* het geval in maart 2023. De aanmerkelijke omvang van de op 20 maart nog binnengekomen retourenveloppen uit dit land is daarmee markant te noemen.

Boven: oranje retourenveloppe met stembescheiden.
Rechts: bericht over aanwezigheid emigratiebeurs Houten

op

Voor al die Nederlanders die dromen van een leven in het buitenland: dit weekend wordt in Expo Houten de Emigratiebeurs georganiseerd. De _
informeert bezoekers over stemmen vanuit het buitenland in hal 3 (standnr. 376) waar ook de collega's van Nederland Wereldwijd te vinden zijn. Misschien ontmoeten we hier wel de toekomstige 100.000ste geregistreerde kiezer in het buitenland!

 Projectmanager Verkiezingen
 3 mnd •

Ons team zoekt nog collega's om de verkiezing in maart mee te organiseren: ben jij tot april beschikbaar? Solliciteer of stuur een berichtje!

Projectmedewerker verkiezingen [redacted]

randstad.nl • Leestijd: 1 min.

JOINT STATEMENT
2ND March 2023

A new process for talks between Royal Mail Group and the CWU:
 Joint Statement by Royal Mail Group and CWU

In recognising the seriousness of the ongoing dispute between Royal Mail and the CWU both parties have now agreed to enter into a new process of talks between the senior leadership of both RMG and the CWU facilitated by Brendan Barber (former TUC General Secretary and ACAS Chair) supported by [redacted] (Chief Conciliator of ACAS). [redacted] and [redacted] (Non-Executive Directors) will support the talks process and provide Board oversight.

Both parties recognise that for these fresh talks to reach a successful resolution by 12th March every effort needs to be made to urgently address and minimise the current tensions across Royal Mail Group workplaces, arising from the long-lasting dispute.

The talks will focus on and work at pace on all the issues that have given rise to the dispute, or arisen during the dispute, including the pay and changes required to secure the future of RMG, the most constructive way to work together in local revision activity, and an appropriate independent process for reviewing any issues regarding fair treatment of employees and/or TU representatives arising out of the dispute.

Links: *vacature projectmedewerker verkiezingen via uitzendbureau Randstad*
 Rechts: *gezamenlijk statement van Royal Mail en de vakbond over onderhandelingen in maart*

[redacted] Aan het volgen
 Projectmanager Verkiezingen
 10 mnd •

Stagiaire verkiezing Kiezers buiten Nederland

werkenvoor. [redacted] • Leestijd: 2 min.

Je kunt mee werken aan een unieke verkiezing bestemd voor kiesgerechtigde Nederlander...

Vacature voor stagiaire verkiezing Kiezers buiten Nederland

4.18 Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (BES)

Vanwege de beperkt beschikbare tijd om de Controle Verkiezingen te organiseren, is het helaas niet gelukt een controle te realiseren bij de drie kiescolleges van het Caribische gebied, bestaande uit Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (BES).

Het Caribische gebied en de verkiezingen voor de burgers aan de andere kant van de oceaan zijn belangrijk. Ook de invloed op de algemene uitslagen zijn niet te onderschatten. Voor de volgende verkiezingen moet ernaar gestreefd worden om ook de burgers in de overzeese gebieden te activeren.

5.

De nachtelijke uren

Van 15 naar 16 maart en verder

5.1 Verkiezingsnacht

De Tweede Kamerverkiezingen van 2021 werden over meerdere dagen georganiseerd. Bij de Provinciale Staten- en Waterschapsverkiezingen van dit jaar was dat feitelijk ook het geval. Niet alleen bij het onderdeel Kiescollege Niet-ingezetenen (Buitenland) is de meerdaagse werkwijze toegepast, maar ook voor de “reguliere” stembureaus was hier uiteindelijk feitelijk sprake van. We zullen dit toelichten.

De eerder benoemde “sneltellingen” in de gemeenten waren één tot zelfs twee dagen na de verkiezingen onderwerp van hertelling en vervolgens vaststelling in de Centrale Stembureaus. Daarnaast was er binnen bepaalde gemeentelijke stembureaus eveneens sprake van hertellingen en/ of vaststellingen van uitslagen op 16 maart, omdat de leden van de desbetreffende stembureaus om uiteenlopende redenen de tellingen niet hadden kunnen afronden op 15 maart. De voorzitters van deze stemlokalen hebben de tellingen op enig moment in de nacht geschorst, om de volgende dag -op dezelfde locatie of elders - het tellen te vervolgen. De Kieswet (art.Na.8 van de KW) voorziet in de mogelijkheden daarvoor. Wel wordt voorgeschreven dat dit met frisse ogen van een nieuwe groep stembureauleden dient te gebeuren. Blijkens de meldingen die hierover gedaan zijn, is dit laatste voorschrift overigens niet in alle gevallen nageleefd.

Een veel gehoord argument is de enorme werkdruk als gevolg van het plaatsvinden van de twee verkiezingen op één dag, waardoor men de tellingen niet kon afronden binnen afzienbare tijd. Een ander argument, zoals op voorhand al door minister Bruins Slot (BZK) werd gesuggereerd, betrof de vermoeidheid van de leden van stembureaus. In veel kranten en andere media kwam het bericht naar buiten⁸⁰ dat men een onmogelijke opdracht had met het tellen van de stemmen, zeker in combinatie met alle complexe bijbehorende regelgeving⁸¹. Ook vanuit de NVVB, de Publiekszaak en de **Vereniging Directeuren Publieksdiensten**⁸² zijn dergelijke pijlen op de Minister afgevuurd. Het lijkt voor haar de aanleiding te zijn, om de komende tijd daarover in gesprek te gaan, zodat de organisatie van verkiezingen verder kan worden gewijzigd en volledig gedigitaliseerd -wat weer aansluit op, en een uitwerking is van, de Verkiezingsagenda 2023.

⁸⁰ Zie bijvoorbeeld <https://www.barendrecht.nl/actueel/stemmen-tellen-3-stembureaus-hervat-in-gemeentehuis/> en <https://www.regionoordkop.nl/16/03/2023/verkiezingsuitslag-den-helder-laait-op-zich-wachten/> en www.diemmen.nl/Onderwerpen/Nieuwspagina_s/NIEUWS/Nieuwsberichten_per_maand/Maart_2023/Bekendmaking_hervatting_tellen_stemmen

⁸¹ dvh.nl/binnenland/Huilende-tellers-bij-verkiezingen-28317264.html

⁸² www.publieksdiensten.nl/nieuws/meer-aandacht-voor-uitvoering-nog-geen-oplossing-vdp-column

5.2 Openbare zitting op 16 maart

De Kieswet stelt (art.Na.1 van de KW) dat men de dag na verkiezingsdag voorziet in een openbare zitting. Op deze dag worden doorgaans de stemmen op kandidaatniveau geteld. Op de dag van de verkiezingen worden normaliter de stemmen op partijniveau geteld. De openbare zittingen zijn, zoals de naam al aangeeft, voor het publiek toegankelijk. Deze zittingen worden omschreven, zodat de toegankelijkheid voor de burger in de wetgeving is gewaarborgd. Het is voor kiezers/ burgers toegestaan het gehele proces waar te nemen en te controleren. Het is tevens bij wet geregeld dat de gemeente de dag na de verkiezingen openbare zittingen organiseert (art.Na1.1 van de KW) waarbij de processen-verbaal ook ter inzage dienen te worden aangeboden. Niet (alleen) digitaal, maar de originele exemplaren (art.Na.34 van de KW). Elke gemeente dient de burger desgevraagd te informeren over tijdstip en locatie van inzage, welke overigens 14 dagen voor de verkiezingen al dienen te zijn gepubliceerd (art.Na.2.2 van de KW). Ook is er het recht om van de PV's foto's te maken, vermeldt de website van de Rijksoverheid⁸³. Burgers hebben het recht om eventueel geconstateerde onregelmatigheden te benoemen, welke door de voorzitter in het PV dienen te worden opgenomen (art.N8a.3 van de KW). De PV's dienen, op verkiezingsdag of erna, "aanstonds" opgemaakt te worden, nadat de "werkzaamheden" zijn voltooid en men overgaat tot ondertekening (art.Na.31 van de KW). Het GSB heeft altijd de mogelijkheid te besluiten tot een hertelling of eventueel een correctie in de uitslag aan te brengen, waarbij het PV voorzien wordt van een zogenoemd, separaat opgesteld, "corrigenum".

Foto's of video's maken

U mag aantekeningen, foto's en video's maken voor eigen gebruik. U mag niet zonder toestemming foto's of video's verspreiden waarop stembureauleden en andere personen herkenbaar in beeld zijn.

Na het tellen van de stemmen maakt het stembureau een proces-verbaal op. U mag een foto maken van het proces-verbaal met daarop de ingevulde aantallen. Dit mag pas nadat het proces-verbaal is ondertekend door de leden van het stembureau. Er mogen geen foto's gemaakt worden van de handtekeningen van de leden van het stembureau.

Screenshot van website Rijksoverheid

Naast de onnodig complexe structuur is ook het toegepaste tijdsplan een verstoring van het verkiezingsproces, die de controlebaarheid en de transparantie voor de burgers in de weg staat. Het is de overtuiging van de auteurs dat het niet nodig is de verkiezingen over meerdere dagen te organiseren of uit te voeren. Het op één dag organiseren van één verkiezing is daarbij het laaghangend fruit, maar vooral het schrappen van een overdaad aan procesonderdelen kan de gewenste verlichting in de, veelvuldig genoemde, "onhoudbare situatie" brengen. De werkdruk en vermoeidheid van stembureauleden lijken in bepaalde gevallen sterk overdreven maar in alle gevallen gemakkelijk te vermijden. Het

⁸³ www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/verkiezingen/vraag-en-antwoord/stemmen-tellen-bij-verkiezingen

aantal stembureaus in Nederland kan aanzienlijk omlaag gebracht worden, terwijl ieder stembureau met een verhoogd aantal aangewezen stembureauleden versterkt kan worden. Bij voorkeur zouden dit burgers uit de directe omgeving van het stembureau zijn.

Een eenvoudig rekenvoorbeeld dat uitgaat van 1800 stembureaus onderbouwt deze stelling. Met circa 13,1 miljoen stemgerechtigden (bron: CBS, 2020) in Nederland zouden er, bij een 100% opkomst, per stemlokaal 7.278 stemmen worden uitgebracht. Uitgaande van 3 tel-uren en 10 telteams van 2 personen (gebaseerd op het 4-ogen principe van de gehanteerde CRAFT-methode) heeft men een werkdruk van minder dan 300 stemmen per uur (namelijk 243), dus per telduo 4 stemmen per minuut. Met een voldoende aantal stemhokjes, efficiënte verificatie van de stemgerechtigden en door bijvoorbeeld de verkiezingsdag als nationale feestdag in te stellen, kunnen de verkiezingen in zowel opkomst als verificatie een groot succes worden.

Tot slot is de in Art.Na.31 van de Kieswet opgenomen term “aanstonds”, in verhouding tot de afgeronde werkzaamheden en de uiteindelijke ondertekening, voor meerdere uitleg vatbaar. Zo kan de lezer menen “direct” te moeten overgaan tot ondertekening na werkzaamheden, maar ook “binnenkort” of “langzamerhand”. Dit is een onwenselijke formulering voor een handeling van aanmerkelijk belang in het verkiezingsproces.

6.

De software

Van tablets naar OSV2020

6.1 Inleiding

Het verkiezingsproces van Nederland is voorzien van Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV2020), die gedurende “Covid-19” bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 in vernieuwde vorm zijn ingezet. Daarnaast wordt er gewerkt met een “ondersteunende applicatie”, de in Rotterdam ontwikkelde StembureauApp⁸⁴. De belangrijkste functie van OSV2020 lijkt, na het invoeren van de handmatig opgestelde lijsten van de voorlopige uitslagen door leden van de stemlokalen, te komen tot digitale totalen en een berekening van een mogelijke zetelverdeling.

Het programma OSV2020 wordt gebruikt door politieke partijen, gemeenten en het centraal stembureau. Er zijn drie programmaonderdelen van OSV2020⁸⁵:

- Voor politieke partijen: OSV2020-PP: Politieke partij, het programmaonderdeel voor politieke partijen om kandidatenlijsten op te stellen en de benodigde documenten aan te maken.
- Voor het centraal stembureau: OSV2020-KS: Kandidaatstelling, het programmaonderdeel voor het centraal stembureau om de kandidatenlijsten te onderzoeken en vast te stellen.
- Voor gemeenten en hoofdstembureaus: OSV2020-U: Uitslagvaststelling, het programmaonderdeel voor gemeenten en het centraal stembureau om de uitslagen op te tellen en de zetelverdeling te berekenen.

6.2 Stembureau Applicaties

De StembureauApp⁸⁶ (voluit: de Stembureau Applicatie) is een applicatie die de verkiezingen *real-time* inzichtelijk dient te maken. “*Geen blackbox meer tijdens verkiezingen, maar continu op de hoogte kunnen zijn van wat er speelt*”, zo stelt de VNG.

De StembureauApp is in 2010 ontwikkeld door werkzaam als functioneel ontwerper bij de Gemeente Rotterdam. Via een Europese Aanbesteding heeft KPN middels app-ontwikkelaar “Elements” (onderaannemer van KPN) de app in 2017 gebouwd⁸⁷ met gebruik van open-source⁸⁸ software Python/Django⁸⁹, waarvan de voorzitter de in de Verenigde Staten woonachtige Chaim Kirby is. De hosting gaat via de “App Factory”.

⁸⁴ www.scgemeenten.nl/project/stembureauapp/

⁸⁵ www.kiesraad.nl/verkiezingen/tweede-kamer/ondersteunende-software-verkiezingen-osv2020

⁸⁶ Zie ook: “Instructie StembureauApp”: www.youtube.com/watch?v=T7i1Hq8G4IE

⁸⁷ Zie ook: tweakers.net/reviews/8820/het-nut-van-die-qr-code-op-je-stempas-16-gemeenten-gebruiken-de-stembureauapp.html

⁸⁸ Bij open-source is de broncode voor iedereen vrij beschikbaar en kan ook vrij gedeeld worden. Gebruik ervan verkleint de afhankelijkheid van Big Tech en geeft kansen voor kleinere leveranciers.

⁸⁹ www.djangoproject.com/foundation/

De coördinatie en het beheer zijn in 2017 bij de VNG komen te liggen. Het Service Centrum Gemeenten (SCG) is het vervolgens, als onderdeel van de VNG, voor gemeenten gaan faciliteren. Tijdens de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 in “crisistijd” heeft de toepassing ervan, door gemeenten, een enorme vlucht genomen en werd het gebruik sterk gestimuleerd en verder geïmplementeerd.

De toepassing van een Change Advisory Board (CAB) is onderdeel van een werkwijze in ketenstructuur. Bij de Nederlandse overheid wordt deze werkwijze op verschillende overheidsterreinen toegepast. Bij de StembureauApp fungeert het CAB als beslissingsorgaan middels een zogenoemd “go/ no-go moment”. Een vijftal gemeenten (Den Haag, Rotterdam, Utrecht, Groningen en Zoetermeer) is vertegenwoordigd in het CAB⁹⁰. Het is denkbaar dat een dergelijke werkwijze eveneens wordt toegepast bij het veranderingsproces digitalisering van verkiezingen.

De belangrijkste argumenten voor gebruik van de StembureauApp zijn: ondersteuning van de voorzitter op het stembureau bij de uitvoering van alle handelingen, voorziening in een directe communicatielijns voor het voorleggen van problemen en het uiten van zorgen, live inzicht van de opkomst per gemeente, per stembureau, per stadsdeel of per stadskern, sturing op onvoorziene omstandigheden en inzicht in pogingen tot fraude, mogelijkheid om op afstand telverschillen op te lossen, wat een significante kwaliteitsslag voor de processen-verbaal moet opleveren. In het kort: de StembureauApp geeft volgens de VNG een volledige controle over alle stembureaus in de gemeente op de verkiezingsdag.

Volgens zijn bezwaren omtrent (mogelijke) schending van de privacy niet nodig omdat op de app door het bedrijf FoxIt een “privacy and security impact analyse” zou zijn toegepast. FoxIt is onderdeel van de NCC Group, welke gevestigd is buiten Nederlandse grenzen (namelijk in Londen). Het is niet duidelijk wie de investeerders van dit bedrijf zijn. Op 17 mei van dit jaar organiseert FoxIt, in samenwerking met CloudLife en Microsoft, een “roundtable event” in Zoetermeer, genaamd: “De praktische invulling van security strategie voor gemeenten”. Tech bedrijven krijgen zo steeds meer invloed op allerlei ambtelijke processen. Een blik op de opdrachtenportefeuille van Elements leert ons dat dit bedrijf niet alleen de StembureauApp heeft ontwikkeld, maar eveneens een keur aan applicaties voor de AvroTros (NPO), waaronder ook de EenVandaag Peiling-app. Een dergelijke samenwerking van media, Tech bedrijven en internationale spelers, die direct of indirect invloed heeft op de nationale verkiezingen, is wat de auteurs betreft een donkerrode vlag.

Zo wordt in het artikel⁹¹ “*Computer drang en dwang*” beschreven dat, ondanks dat bij Nederlandse gemeenten in het verleden veel initiatieven zijn geweest om met open-source software te gaan werken (waardoor de afhankelijkheid van Big Tech minder groot wordt), de VNG in het geheim ging onderhandelen met Microsoft voor ICT-werkplek diensten. De overheid verbond zich daarmee aan slechts één leverancier. Dit creëert een erg kwetsbare positie en zorgt voor een zogenaamde “*vendor lock-in*”, waarbij complete afhankelijkheid ontstaat. Naast deze kwetsbaarheid doet het de vraag rijzen wat überhaupt de rol of het mandaat van de VNG is bij dergelijke contractvorming.

⁹⁰ vng.nl/projecten/stembureauapp

⁹¹ Zie tijdschrift Gezond Verstand nr.64 (29 april 2023), p.14-15

Daarnaast staan voorvallen ten tijde van de Tweede Kamerverkiezingen van 2021 haaks op Wanings claim aangaande gewaarborgde privacy en veiligheid. Zo lag, gedurende de verkiezingsdag, een deel van de verkiezingsuitslagen al op straat⁹². Ook in Rotterdam ging het (in 2023) mis, waar een -weliswaar aan een menselijke fout toegeschreven- foutieve invoering van zo'n 6000 extra stemmen voor D66, niet door de StembureauApp werd opgemerkt omdat die op de verkiezingsavond "was uitgevallen"⁹³.

De StembureauApp bestaat, net als de OSV2020, uit drie onderdelen: de stembureau-voorzitter, de backoffice en de presentatie. Elk stembureau krijgt een iPad met de StembureauApp. De voorzitter logt daarop in en doorloopt de ingestelde controlelijsten (zijn de rode potloden geslepen, liggen de stembiljetten op tafel, is de stembus afgesloten en van een slot voorzien, etc.).

Op het gemeentehuis zit een backoffice die op het scherm kan zien hoeveel stempassen er ingeleverd zijn op een bepaald stembureau, per stadsdeel/stadskern of van alle stembureaus tezamen. Een backoffice kan zien of voldoende stembureauleden aanwezig zijn en of het stembureau open is. Een backoffice kan ook met elk stembureau individueel, per stadsdeel/ kern/ wijk of met allemaal tegelijkertijd communiceren door middel van een ingebouwd chatprogramma. De StembureauApp houdt ook bij hoeveel stembiljetten er nog aanwezig zijn op het stembureau.

Aan het einde van de verkiezingsdag kan men een voorlopige uitslag tonen, die rechtstreeks uit de StembureauApp te exporteren is⁹⁴. De VNG beschrijft daarnaast dat, bij behoefte van de gemeente aan meer transparantie tijdens de verkiezingsdag, men *real-time* de opkomstcijfers kan tonen aan wie dat wil. Een "verkiezingscommunity" met "buddy-gemeenten", zodat elk probleem kan worden opgelost, behoort eveneens tot de mogelijkheden. De bedoeling is dat de VNG het beheer regelt en vele "zaken" van de gemeente uit handen kunnen worden genomen.

Volgens een op Tweakers gepubliceerd artikel (zie voetnoot 80, p.154) biedt de app de mogelijkheid het aantal gescande stempassen elektronisch op te tellen. Ook wordt daarin gesteld dat tellen parallel daaraan nog steeds handmatig gebeurt, maar dat de helpdesk op afstand in de gaten kan houden of er telverschillen zijn. Hieruit kan geconcludeerd worden dat, nu al, niet de *vaststelling door menselijk handelen*, maar de computer leidend wordt.

Het artikel sluit af met te stellen dat er een strenge selectie is voor stembureauleden en -voorzitter omdat het niet zo kan zijn dat iemand die vanuit zijn functie toegang heeft tot de Gemeentelijke Basisadministratie, de enige plek waar de stempasnummers te herleiden zijn, een dergelijke functie binnen een stemlokaal vervult. Eerder in dit rapport is echter al stilgestaan bij het feit dat er enerzijds geen duidelijk zicht is op de benoemingen binnen het ambtelijk bestel (en daarbuiten overigens evenmin) en is gewezen op de gevaren van lange termijn aanstellingen binnen de stembureaus (zie ook p.73). Bovendien blijken, zoals eerder uiteengezet, gemeentes het "project" verkiezingen, logischerwijze, vaak te hebben ondergebracht bij hun afdeling Burgerzaken (zie ook p.35, p.42), de afdeling waar bij uitstek

⁹² tweakers.net/nieuws/179380/vng-vroegtijdig-verschenen-verkiezingsuitslagen-zijn-afkomstig-van-briefstemmen.html

⁹³ www.ad.nl/rotterdam/fout-in-rotterdams-stembureau-bijna-6000-stemmen-te-veel-gerekend-voor-d66~ad9953c0/

⁹⁴ Zie ook: "Het tellen van de stemmen met de StembureauApp": www.youtube.com/watch?v=sNrprtiymKo

toegang is tot bovengenoemde gegevens. In combinatie met de wijze van consultatie van het Register Ongeldige Stempassen (ROS), waarbij we op p.157 zullen stilstaan, bestaat hier het gevaar van een situatie waarbij niet alleen de slager het eigen vlees keurt, maar ook kan bepalen wie er geslacht moet worden.

Ervaringen:

De Gemeente Eindhoven⁹⁵: *“Wij hadden de wens om qua innovatie mee te doen en de StembureauApp paste goed in die plannen.” De StembureauApp kan niet alleen grote groepen mensen die betrokken zijn bij verkiezingen benaderen, maar kan ook stempassen inscannen, en communiceert de handmatig uitgevoerde voorlopige telling een stuk sneller dan tot nu toe. Eindhoven ziet dat de grote besparing van de StembureauApp met name zit in het moment van de telling. “Dat zijn de piekmomenten in een verkiezingsdag. Bij die telling zat, in ons geval, altijd een belteam van een man of tien een dikke 2 uur te bellen met de voorzitters van de stembureaus. Door gebruik te maken van de app hoef je die niet meer in te zetten. Dat is toch wel een aardige besparing.”*

De Gemeente Tilburg⁹⁶ koos vorig jaar voor de StembureauApp om meer grip te krijgen op de processen rondom de stembureaus en uitslag-verwerking bij de landelijke verkiezingen in maart 2021. Dat is zeker gelukt, maar niet dankzij de verkiezingen zelf waar de regels voortdurend veranderden, tot op de verkiezingsdagen zelf.

Voor 1 oktober 2020 moest de gemeente besluiten of ze mee wilde doen met de Stembureau-applicatie. Die knoop moest in 3 weken worden doorgemaakt. Niet heel veel tijd voor het doorlopen van alle procedures en protocollen rondom inkoop, privacy, beveiliging en financiën, maar het lukte. De gemeente Eindhoven had al positieve ervaringen met de applicatie en werd aangewezen als buddy.

“We hadden 5 maanden de tijd om het hele proces op orde te krijgen, de technologie in te richten en mensen te trainen.”

De technologie achter de Stembureau-applicatie is redelijk overzichtelijk. De toepassing bestaat uit een website met een beveiligde verbinding via Gemnet (en straks ook Diginetwerk). De voorzitters van de stembureaus krijgen allemaal een iPad met een beveiligde (VPN) inbelverbinding. De gegevens die zij met de app verzamelen, voeden de database aan de achterkant van de website. De app heeft een chatfunctie waarmee voorzitters contact houden met het ‘hoofdkantoor uitslag-verwerking’ van de gemeente, en vice versa. Ook maakt het eventuele telfershillen inzichtelijk en helpt de app stembureauvoorzitters met het invullen van het proces-verbaal. Dit is het uitgebreide formulier waarmee het stembureau verantwoording aflegt over het verloop van de stemming en over de telling van de stemmen.

Men adviseert in Tilburg een multidisciplinaire aanpak: “Betrek de IT-afdeling erbij, zij weten hoe ze moeten beheren. Applicatiebeheer is een vak. Verkiezingen leiden is ook een vak, dus zo iemand moet je er ook bij hebben. En neem de stembureau-voorzitters tijdig mee in het proces, zodat ze goed weten wat ze moeten doen op de dag zelf.”

“Zorg voor goede inhoudelijke kennis in het team. De technisch applicatiebeheerders zijn

⁹⁵ Zie ook: “Eindhovense stembureaus werken voor het eerst met app”:
www.youtube.com/watch?v=zZhUonrwKcl

⁹⁶ Zie ook: www.ibestuur.nl/artikel/de-stembureau-applicatie-en-de-driedaagse-verkiezingen/

van ongelofelijk belang geweest voor ons. En kies een rustige projectmanager die van aanpakken weet, dit is een echt doe-project.”

StembureauApp en Register Ongeldige Stempassen (ROS)

Op de stempassen staat een QR-code⁹⁷ die de voorzitter scant op de iPad. De stempas wordt gecontroleerd met het ROS (Register Ongeldige Stempassen). Komt de stempas niet voor in het ROS, dan wordt hij meegeteld voor de opkomst, en kan de betreffende kiezer door de voorzitter worden toegelaten tot de stemming⁹⁸.

Ten aanzien van ongeldige stempassen stelt de Kieswet (art.J7a.1 KW): *“Er is een register van ongeldige stempassen. De burgemeester stelt de dag voor de stemming in zijn gemeente uit het register een uittreksel van ongeldige stempassen vast.”* Lid 3 van datzelfde artikel stelt dat *“bij of krachtens AMvB wordt bepaald welke gegevens het register alsmede het uittreksel bedoeld in het eerste lid, bevatten.”* Hoe een dergelijke bepaling zich in de toekomst zou kunnen gaan verhouden tot de aangebrachte “epidemie-afdeling” in de Kieswet (zie ook p.14), en dat in combinatie met de koppeling van de QR-code op de stempas aan het ROS middels de StembureauApp, laat zich wat de auteurs betreft raden. In elk geval wordt de StembureauApp, ook in het geval van scannen van QR-codes ten behoeve van raadpleging van het ROS gebruikt zonder dat het enige verankering heeft in de Kieswet of de protocollen van de Kiesraad. Het enige wat de Kieswet en Kiesraad beschrijven, is uit welke componenten het ROS moet bestaan. De auteurs stellen verder vast dat, in combinatie met alle gewenste veranderingsprocessen (Agenda 2030) alsook de gewenste toepassing van Artificiële Intelligentie, het potentieel mogelijk is om burgers met als “ongewenst” bestempelde politieke opvattingen bij voorbaat onschadelijk te maken door hen hun stemrecht te ontnemen.

Aangaande het ROS vermeldt de Kieswet (art.J7a.5 KW) een uitzondering van artikel 16 en 18 van de uitvoeringswet Algemene Verordening Gegevensbescherming (uAVG). Daarmee is de last onder bestuursdwang en de bestuurlijke boete aan overheden door de Autoriteit Persoonsgegevens niet van toepassing.

Ongeldige stempas

In de volgende gevallen is een stempas ongeldig:

- stempassen die zijn omgezet in een kiezerspas, een briefstembewijs of een volmachtbewijs
- stempassen waarvoor op verzoek van de kiezer een vervangende stempas is uitgereikt, bijvoorbeeld omdat hij zijn stempas is kwijtgeraakt of omdat hij de stempas niet heeft ontvangen
- stempassen die ten onrechte zijn verstrekt of die zijn verstrekt aan personen die tussen de dag van verzending en de dag van stemming zijn overleden
- stempassen die zijn onttreemd, of op een andere manier onrechtmatig in omloop zijn, bijvoorbeeld door een fout tijdens de productie of distributie

⁹⁸ Zie ook: instructiefilmpje controle stempas: www.youtube.com/watch?v=03K9v9JFb9g

Een andere relevante applicatie is de **Stembureaumanager**⁹⁹, waarvan eveneens geclaimd wordt dat het de voorbereiding en organisatie van verkiezingen eenvoudiger maakt. Met de applicatie kan men bijvoorbeeld bezetting van stemlokalen digitaal organiseren en monitoren, maar ook zijn er trainingsmogelijkheden ingebouwd. Ook deze software kent zijn oorsprong in Rotterdam en wordt gefaciliteerd door “Partners4IT” (eigenaar: I. Kanters). Het wordt door veel gemeenten actief gebruikt, maar opmerkelijk is dat het producteigenaarschap klaarblijkelijk ligt bij een ambtenaar van de gemeente Rotterdam: is procesmanager verkiezingen bij de gemeente Rotterdam en volgens haar curriculum “product-owner” van de applicatie Stembureaumanager. Tevens is zij tijdens de verkiezingen van 2023 stembureau lid geweest bij het GSB. Ook valt op dat er verbanden zijn te maken met de stichting Accessibility, als onderdeel van Bartiméus¹⁰⁰, waarbij men middels (EU-) richtlijnen poogt te komen tot meer inclusiviteit van de samenleving. Deze stichting sluit daarmee aan op de voorgenomen doelen van de Verkiezingsagenda 2030.

Naam	Leverancier	Beschrijving
Dienst - Stembureaumanager	Partners4IT	De Stembureaumanager helpt u om op eenvoudige wijze de verkiezing naar uw wensen voor te bereiden.
Dienst - StembureauSucces	KCM Group	Het efficiënt en effectief opleiden van uw stembureauleden, door middel van onlinetraining (e-learning). Zo worden uw stembureauleden optimaal voorbereid op de verkiezingen.
Enquête stembureauleden	TSA Verkiezingen	Wilt u weten hoe uw stembureauleden de verkiezingsdag hebben ervaren? Verzamel eenvoudig informatie voor uw interne evaluatie via de enquête module.
MijnStembureau	Procura	MijnStembureau is een mobiele app bedoeld als hulpmiddel wat u als stembureau lid gebruikt op verkiezingsdagen.
MijnVerkiezing	Procura	Laat stembureauleden hun beschikbaarheid en roosterwensen doorgeven in de portal stembureauleden. Je wordt gebeld binnen een handomdraai uit om zelf hun voorkeuren door te geven.
Procura Verkiezingen	Procura	Voor verkiezingen ontzorgt Procura gemeenten met de toekomstbestendige applicatie 'Procura Verkiezingen' en alle andere fysieke behoeften.
Self-Service - Stembureauleden	TSA Verkiezingen	Voor gemeenten gaat er in de aanloop naar de verkiezingsdag veel tijd zitten in het uitnodigen en indelen van stembureauleden.
Self-Service - Stembureau locaties	TSA Verkiezingen	Via de Self-Service - Stembureau locaties kunt u uw locaties uitnodigen om: - De beschikbaarheid op te geven; - De NAW-gegevens te laten controleren en waar nodig aan te passen; - De bankgegevens te
Stembureau training.nl	TSA Verkiezingen	Stembureau training.nl maakt het mogelijk om uw stembureauleden op efficiënte en effectieve wijze te instrueren alvorens zij zitting nemen op het stembureau. Voordelen Stembureau training.nl • Ruime
Stemhulp	TSA Verkiezingen	De Stemhulp ondersteunt de voorzitters op het stembureau en geeft het team verkiezingen grip op het verloop van de verkiezingsdag. Van begin tot einde. Zijn alle materialen aanwezig?

De “VNG Softwarecatalogus” biedt een scala aan verkiezingssoftware/ -applicaties

De Kieswet voorziet niet in het gebruik van stembureau-applicaties. Wanneer er formulering is over het gebruik van programmatuur kan het niet anders dan dat er verwezen wordt naar OSV2020 (art. Na.27 van de KW). Overigens summier en ogenschijnlijk vooral gericht op het publiceren van de uitslagen. Ook de Kiesraad heeft geen

⁹⁹ www.stembureaumanager.nl

¹⁰⁰ www.bartimeus.nl

gepubliceerde werkwijze. De StembureauApp is vooral het eigendom van de VNG en daarnaast lijkt de StembureauManager eigendom van een ambtenaar in Rotterdam. De ontwikkeling van in elk geval de StembureauApp is middels een *Public-Private Partnership* (PPP) tot stand gekomen. Met de inzet van deze of andere applicatie(s) bij de bepaling van het recht op toegang tot de stembus bestaat, zeker in combinatie met Art. J7a.3 van de Kieswet (en de ophanden zijnde toevoeging van de zgn. “epidemie-afdeling” in de Kieswet), het gevaar van uitsluiting van het stemrecht op oneigenlijke gronden. De auteurs kunnen zich niet aan de indruk onttrekken dat, onder het mom van “goede bedoelingen” zoals bijvoorbeeld geformuleerd in de Agenda 2030 (SDG’s), basale burgerrechten zoals het stemrecht steeds verder in het geding komen. Niet het “stemrecht” maar “de beslissing met betrekking tot het recht om te stemmen” wordt leidend.

Ook deze ontwikkeling past helemaal in de Verkiezingsagenda 2030 waarmee men wil komen tot een volledige digitalisering van het verkiezingsproces. De auteurs verwijzen hierbij ook graag naar de reactie¹⁰¹ van voormalig minister Plasterk die, in zijn reactie op het rapport van de Commissie Stemcomputers doet voorkomen alsof de papieren variant enkel nog de rol heeft de kiezer nog iets tastbaars in handen te geven. De overgang naar een digitaal proces (als onderdeel van de Verkiezingsagenda 2030) lijkt anno 2023 al grotendeels te zijn doorgevoerd.

De StembureauApp wordt gepresenteerd als een soort “wonderlamp” maar is feitelijk een experiment dat *real-time* wordt uitgevoerd, met directe invloed op het verloop van de verkiezingen, en daarmee mogelijk ook op de uitslagen ervan¹⁰². Zelfs als we ons enkel tot de technische aspecten beperken, zijn er diverse voorvallen te benoemen die de gewenste volledige digitalisering van het verkiezingsproces volledig onderuithalen. De voorgehouden argumenten zijn allemaal gericht op het gebruik voor en door gemeenten. De rol en het belang van de burger zijn nergens terug te vinden.

Naar de opvatting van de auteurs zijn ook alle aangebrachte argumenten ofwel oneigenlijk ofwel tenminste discutabel, mede doordat het de openbaarheid en dus de fysieke controle onmogelijk maakt voor burgers. Zo stelt men bijvoorbeeld dat het geen *blackbox* is, maar dat is het bij uitstek wél, want openbaar inzicht ontbreekt volledig. Daarnaast wordt de mogelijkheid van een soort ambtelijke “verkiezingscommunity” voorgehouden, maar op welke wijze is er dan aansluiting met de burger in een dergelijke “community”? Uit een gemeld voorval blijkt dat de app in elk geval is toegepast om deze “community” te instrueren een eerder op de dag voorgevallen storing met de app vooral niet in het PV te vermelden. Afgaande op een aantal meldingen van onze controleurs lijkt de app eveneens te worden aangewend om, tussen verschillende stembureaus en/ of gemeente, informatie

¹⁰¹ www.youtube.com/watch?v=chMH9IUmiFg

¹⁰² Zie bijvoorbeeld: www.ad.nl/rotterdam/fout-in-rotterdams-stembureau-bijna-6000-stemmen-te-veel-gerekend-voor-d66~ad9953c0/

En: www.computable.nl/artikel/nieuws/overheid/7483429/250449/fout-met-scan-qr-code-legt-stembureauapp-zwijgen-op.html?utm_source=computable.nl&utm_medium=email&utm_campaign=dagelijkse_update&utm_content=mida rtikelen

En: www.computable.nl/artikel/nieuws/mobility/7482742/250449/lange-rijen-door-storing-stembureauapp.html

te delen over hun aanwezigheid en zelfs identiteit. Dit onderschrijft dat de burger kennelijk geen onderdeel is van de gepropageerde “community”.

Tevens pretendeert de VNG het beheer op zich te kunnen nemen en zo eenvoudig gemeenten te kunnen ontlasten. De VNG is, net als eerdergenoemde overkoepelende organisaties (zoals IPO, NVVB, etc.) een niet-verkozen orgaan dat op deze wijze onacceptabele zeggenschap verwerft. Ongeacht of gemeenten de VNG voor de uitvoering van bepaalde ambtelijke taken van een mandaat voorzien, is deze situatie onwenselijk. Ook hier zien we een centralisatie van macht zonder enige toetsing door of zeggenschap van de burger.

Uit verslaglegging door controleurs is vastgesteld dat de digitale optelsom van stemmen vóór de geschreven versie uitgaat. In één geval was het papieren PV nog niet ingevuld en het eerder opgemaakte en verstuurd digitale bestand niet meer te benaderen. Ook hebben er veel storingen plaatsgevonden, waardoor communicatie in het geheel niet mogelijk was. Hoewel zeer noemenswaardig, zijn deze voorvallen volgens de auteurs nog van ondergeschikt belang ten opzichte van de werkelijk grote risico's. Het gebruik van al dan niet met internet verbonden applicaties, waarvan de suggestie wordt gewekt dat het van alle gemakken is voorzien en alle problemen kan versimpelen, is een donkerrode vlag. Het is een toepassing die oneigenlijk is ingebracht en niet het belang van de kiezer dient. De auteurs zijn van mening dat het gebruik van deze toepassing direct beëindigd zou moeten worden.

6.3 OSV2020

Naast het controleprotocol CSB en de handreiking voor GSB is er aanvullend een *protocol controle optellingen OSV*. Daarmee schrijft de Kiesraad ook voor, dat na invoering van de gegevens de resultaten handmatig nagelopen en vervolgens ondertekend dienen te worden.

Kortgezegd heeft de digitalisering van stembusuitslagen in alle stemlokalen tijdens de verkiezingen van 2023 plaatsgevonden. Enerzijds heeft men middels “tablets” tussentijdse resultaten doorgegeven aan een overkoepelend orgaan, zoals vermoedelijk de gemeente; anderzijds zijn vroeg of laat de geformuleerde uitslagen in het systeem OSV2020 vastgelegd.

- › Extra controles op vaststelling uitslagen verkiezingen
- › Digitale overdracht tellingsbestanden

De Kiesraad heeft samen met de gemeenten voor de Tweede Kamerverkiezing een controleprotocol gemaakt om te controleren of de programmatuur (OSV2020) waarmee de optellingen worden gemaakt om de uitslag te berekenen, juist heeft gewerkt. De Kiesraad heeft naar aanleiding van deze controle vastgesteld dat de programmatuur correct heeft gewerkt. Ik vind de introductie van deze controles bijdragen aan de transparantie en controleerbaarheid van het proces van de uitslagberekening.

Enkele passages uit de handreiking GSB:

“(…) er een stand-alone IT-systeem voor de invoer in de OSV2020-software is. Dat betekent een systeem dat niet verbonden is met internet”,

“**OSV2020** ondersteunt het GSB in dit geval bij het identificeren van de stembureaus die opnieuw geteld moeten worden. Dit gebeurt doordat bij **de eerste invoer van een proces-verbaal fouten en waarschuwingen** worden gegeven. Bij deze invoer signaleert OSV2020 fouten in optellingen en geeft een waarschuwing bij onverklaarde verschillen. Het systeem geeft aan dat in dit geval nader onderzoek moet worden gedaan. Bij een fout in de optelling of onverklaard verschil kan er binnen OSV2020 direct een leeg corrigendum (**model Na 14-1**) aangemaakt worden voor de nieuwe telling. Het originele proces-verbaal en het corrigendum dienen aan elkaar gehecht te worden en apart gelegd voor een nieuwe telling”,

“OSV2020 geeft ook een waarschuwing bij een hoog percentage (>3%) blanco of ongeldige stemmen. Het is raadzaam deze ook opnieuw te tellen of nader te onderzoeken als GSB. Het controleprotocol dat de Kiesraad voor het centraal stembureau heeft opgesteld, merkt dit aan als

zaken die mogelijk wijzen op fouten die gemaakt zijn bij de stemopneming in het stembureau”,

“Alle originele processen-verbaal van de stembureaus worden ook nog gecontroleerd op mogelijke andere fouten. Deze controles kunnen parallel, voor of tijdens de eerste invoer in OSV2020 plaatsvinden. Door op deze manier de processen-verbaal te verwerken heeft het GSB na de eerste invoer in OSV2020 en de controle van de processen-verbaal een overzicht welke stembureaus opnieuw geteld moeten worden”,

“Voor de opzet en werking van de OSV2020-software wordt verder verwezen naar de **Handleiding “Gebruik van OSV2020”** van de Kiesraad”,

“Zodra het GSB de uitslag van een bepaald stembureau heeft vastgesteld (al dan niet na nieuwe telling), worden de uitslagen van dit stembureau per kandidaat en per lijst ingevoerd in OSV2020. Dit gebeurt meestal in een aparte ruimte door een **apart OSV2020-team** bestaande uit daarvoor speciaal aangewezen ondersteuners. Daarbij is minimaal één GSB-lid aanwezig. De leider van dit OSV2020-team mag aangewezen worden als GSB-lid. Ook deze aparte ruimte is toegankelijk voor het publiek (onder begeleiding, zonder de invoerders te storen), omdat dit werk onderdeel is van de openbare zitting van het GSB”,

“Ook deze aparte ruimte is toegankelijk voor het publiek (onder begeleiding, zonder de invoerders te storen), omdat dit werk onderdeel is van de openbare zitting van het GSB”,

“Pas nadat alles in OSV2020 is ingevoerd, kan er een proces-verbaal worden aangemaakt in het OSV2020”,

Na de verkiezingen van 2021 is door de Kiesraad vastgesteld dat de inzet van de ondersteunende software positief heeft bijgedragen. De voormalig minister van BZK Ollongren heeft dit overgenomen in haar evaluatiebrief¹⁰³ aan de Tweede Kamer. Zij gaf daarin aan dat het heeft bijgedragen aan transparantie en controleerbaarheid van de verkiezingen.

De route van een volledige digitalisering van verkiezingen is door eerdere bewindvoerders van het Ministerie in gang gezet. Het is onderdeel van de “Verkiezingsagenda 2030” en de SDG’s van de Verenigde Naties.

Een volgende stap is een handzamer stembiljet voor een computergestuurde telling en de doorontwikkeling naar **Digitaal Hulpmiddel Verkiezingen (DHV)**.

¹⁰³ www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/06/18/aanbieding-evaluatie-tweede-kamerverkiezing-17-maart-2021

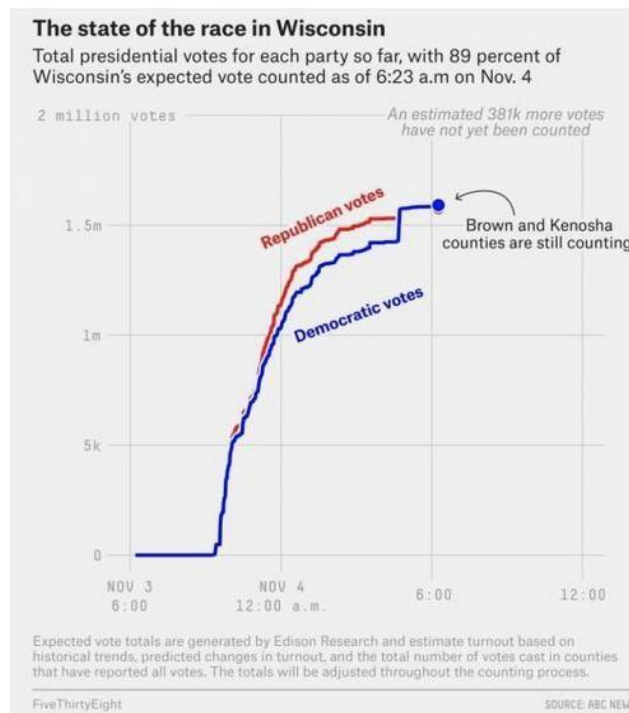
Nieuwe verkiezingssoftware kost 45 miljoen euro en verschijnt medio 2023

dinsdag 10 mei 2022, 09:34 door Redactie, 15 reacties

De nieuwe software die zal worden gebruikt voor het vaststellen van de uitslagen van Nederlandse verkiezingen en het indienen van de kandidatenlijsten door politieke partijen zou naar verwachting halverwege volgend jaar moeten verschijnen. De ontwikkeling, beheer en hosting van Digitaal Hulpmiddel Verkiezingen (DHV) gaat de komende twintig jaar 45 miljoen euro exclusief btw kosten en is daarmee de vervanger van de Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV2020) die nu wordt gebruikt, zo laat de Kiesraad weten.

Paragon Customer Communication uit Alphen aan den Rijn zal de nieuwe verkiezingssoftware gaan ontwikkelen. Het bedrijf verzorgt op dit moment voor meer dan honderdtwintig gemeenten alle gedrukte verkiezingscommunicatie richting burgers. De dienstverlening voor verkiezingen in Nederland wordt nu verder uitgebreid door de levering van het DHV. Paragon is verantwoordelijk voor ontwikkeling, beheer en hosting van het DHV.

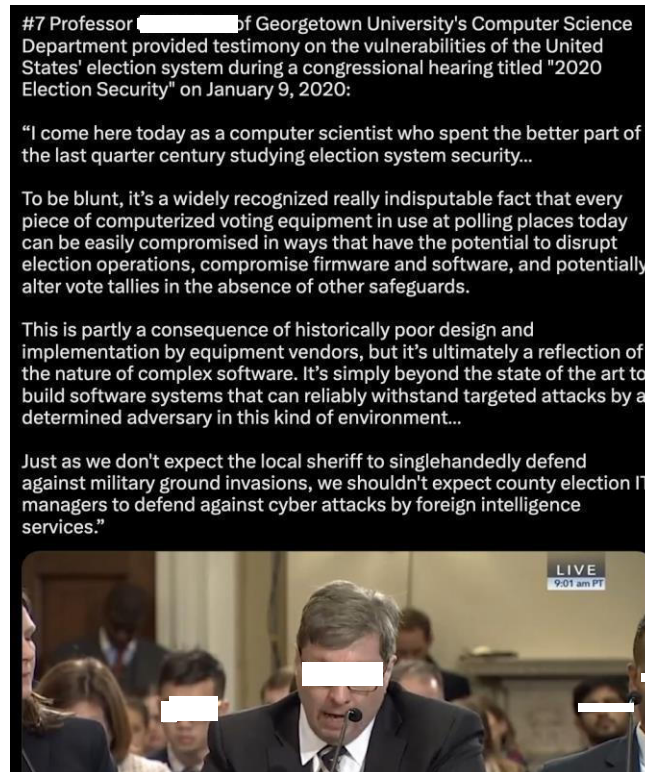
De route van SDG's worden wereldwijd gevolgd en daardoor zijn er al diverse ervaringen met gedigitaliseerde verkiezingen. Belangrijke conclusies over de inzet van digitale programmatuur komen uit de Verenigde Staten, waarbij de laatste Presidentsverkiezingen van 2020 exemplarisch zijn voor deze ontwikkeling. Een memorabel beeld daarbij is de plotselinge en opmerkelijke toename in stemmen van de Democratische kandidaat Joe Biden versus de Republikeinse kandidaat Donald J. Trump in verschillende staten.

Voorbeeld statistisch verloop uitslagen VS, staat Wisconsin

Een belangrijke getuigenis over de inzet van digitale hulpmiddelen bij verkiezingen heeft in januari 2020 plaatsgevonden in het Amerikaanse congres. Professor in Recht en Computer

Wetenschappen, heeft verklaard dat elke vorm van geprogrammeerde hardware of software eenvoudig valt te manipuleren¹⁰⁴.

Een opmerkelijke uitslag met elektronisch stemmen kwam in Nederland ook voor. Weliswaar betrof het hier geen nationale verkiezing, maar tijdens de lijsttrekkersverkiezing van het CDA in 2020 vonden er diverse onregelmatigheden plaats. Gedurende de verkiezing werden er zwakheden vastgesteld door een "ethische hacker", waardoor nog tijdens de verkiezingen wijzigingen moesten worden doorgevoerd. Ook waren er onregelmatigheden te melden over de strijd tussen Hugo de Jonge en Pieter Omtzigt, waarbij verschillende leden, waaronder de echtgenote van Omtzigt, werden bedankt voor de stem op Hugo de Jonge terwijl zij naar eigen zeggen op Omtzigt hadden gestemd.

De digitalisering en/ of het gebruik van computers bij het uitbrengen, tellen of vaststellen van stemmen tijdens een verkiezingsproces van nationaal belang is niet wenselijk. Ook kan het volgens de auteurs niet zo zijn dat niet de stem van de Nederlandse burger, maar de internationale richtlijnen en/ of afspraken, zoals de "Verkiezingsagenda 2030", bepalend zijn voor de koersbepaling van Nederland.

In tegenstelling tot wat geclaimd wordt, heeft het gebruik van hardware of software geen toegevoegde waarde voor de transparantie of controleerbaarheid van verkiezingen. Het tegendeel is eerder aan de orde: elektronische hard- of software staan transparantie en controleerbaarheid juist in de weg. Van een "stand-alone" IT-systeem is nooit sprake,

¹⁰⁴ Zie ook zijn verklaring in de Congress Hearing on Election Security: www.c-span.org/video/?c4922761/user-clip-matt-blaze-computer-scientist

omdat deze garantie simpelweg niet gegeven kan worden. Elke elektronische verhandeling kent kwetsbaarheden en is potentieel te manipuleren.

De complexiteit van het verkiezingsproces, en daarmee de kans op mogelijke manipulatie en fouten, worden met deze systemen onnodig vergroot.

Naast alle bezwaren die gericht zijn op de ICT (Informatie- en Computer Technologie) wordt ook het fysieke logistieke proces onnodig ingewikkeld gemaakt. Niet alleen moet de inzet van ICT aan allerlei protocollen voldoen, gebruik ervan vraagt eveneens specifieke vaardigheden van o.a. de leden van een stemlokaal. Bovendien moeten gemeenten aparte ruimten creëren voor alle extra handelingen ten behoeve van de digitalisering van de uitslag. Onze controleurs hebben moeten ervaren, dat dit een blinde vlek voor controle heeft opgeleverd. Ook werd het recht op toegang tot dit onderdeel regelmatig als onduidelijk en/ of ongewenst ervaren. Aanvullend kan men stellen dat er vervolgens weinig valt te controleren, omdat de processtappen en de ontworpen programmatuur pas achter de interface plaatsvinden. Het is zelfs gebleken dat eenmaal, via de daartoe ontwikkelde stem-app, doorgegeven resultaten ook door stembureauleden niet meer geconsulteerd konden worden ten behoeve van het invullen van het PV. Uit dit voorval blijkt al dat de applicatie een groter belang krijgt dan het papieren PV. Fysieke controle is op die manier in het geheel niet meer mogelijk.

Concluderend lijken het rode potlood, het papieren stembiljet en de verwerking door mensenhanden de enige weg voorwaarts te zijn voor eerlijke verkiezingen, uiteraard in combinatie met een versimpeld verkiezingsproces, de beperking tot één verkiezingsdag en een zo groot mogelijke burgerparticipatie.